

**ÇOCUK EVLERİNDE YAŞAYAN ÇOCUKLAR İLE AİLESİYLE
BİRLİKTE YAŞAYAN ÇOCUKLARIN AKRAN İLİŞKİLERİYLE
SOSYAL DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ**

AYŞEGÜL GÜR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN, 2016

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren oniki (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Ayşegül

Soyadı: GÜR

Bölümü: Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü

İmza:

Teslim Tarihi:

TEZİN

Türkçe Adı: Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar ile Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkileriyle Sosyal Davranışlarının İncelenmesi.

İngilizce Adı: Investigated Social Behaviour and Peer Relationships of Children Living With Their Parents and Children Living in Children's Shelter.

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazarın Adı Soyadı: Ayşegül GÜR

İmzası:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Ayşegül Gür tarafından hazırlanan “Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar ile Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkileriyle Sosyal Davranışlarının İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesin İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Öğretmenliği Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç.Dr. Fatma TEZEL ŞAHİN

İlköğretim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Adalet KANDIR

İlköğretim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Yasemin AYDOĞAN

Okulöncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 17.05.2016

Bu tezin İlköğretim Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisan tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Unvan Ad Soyad

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Tahir ATICI

Eşime

TEŞEKKÜR

Çalışmamın gerçekleşmesi aşamasında bilgi birikimi, güler yüzü ve anlayışlılığıyla akademik bilgi ve becerileri edinme yolunda bana her zaman rehber olan değerli tez danışmanım sayın Doç. Dr. Fatma Tezel Şahin'e çok teşekkür ederim.

İlkokuldan bu gününe kadar üzerimde emeği geçen tüm öğretmenlerime çok teşekkür ederim. Ayrıca lisan ve yüksek lisans eğitimim boyunca kendimi geliştirmemi sağlayan değerli öğretmenlerime çok teşekkür ederim.

Çalışmamın verilerini toplama aşamasında yardımcı olan tüm öğretmen arkadaşlarıma ve Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezinde çalışan personele çok teşekkür erdim.

İlkokuldan yüksek lisansa kadar desteklerine benden esirgemeyen her zaman yanımda olan canım annem ve babam Ayşe- Yaşar KARAARSLANOĞLU, kardeşlerim Merve ERDEMİR, Münüre ve Ramazan KARAARSLANOĞLU'na çok teşekkür ederim. İyi ki benim ailemsiniz. Çalışmamda beni destekleyen eşimin ailesi Ülkü-Mehmet GÜR ve Derya KÜÇÜKLER'e teşekkür ederim. Dünyaya geldiği günden bu yana hayatımıza anlam katan yaşama sevinci veren canım kızım bir taneme Ülkü Gür'e çok teşekkür ederim. Bu yolda bana inanarak beni her zaman destekleyen her zor anımda yanımda olan canım eşim Deniz GÜR'e çok teşekkür ediyorum. İyi ki varsın, benim yanımda olduğun için sonsuz teşekkür ederim.

Araştırmanın ilgili alan yazınına katkılar sağlaması dileğiyle...

Ayşegül GÜR

**ÇOCUK EVLERİNDE YAŞAYAN ÇOCUKLAR İLE AİLESİYLE
BİRLİKTE YAŞAYAN ÇOCUKLARIN AKRAN İLİŞKİLERİYLE
SOSYAL DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ayşegül GÜR

GAZİ ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Nisan,2016

ÖZ

Bu çalışma çocuk evinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileriyle sosyal davranışlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini 2014-2015 eğitim öğretim yılında Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla merkez ilçelerinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezinin bünyesinde bulunan çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile aynı illerde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bağımsız anaokulları ve ilkokul anasınıflarındaki 5-6 yaş çocukları oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında çocuk evlerinde yaşayan 56 çocuk ile ailesiyle birlikte yaşayan 415 çocuk örnekleme oluşturmaktadır. Araştırmada çocuk evlerinde yaşayan çocukların ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerini belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen, “Çocuk Kişisel Bilgi Formu1” ve “Çocuk Kişisel Bilgi Formu2” kullanılmıştır.

Çocukların sosyal davranışlarını belirlemek amacıyla Nicki R. Crick, Juan. F. Casas ve Monique Mosher tarafından geliştirilmiş, Şen (2009) tarafından Türkçeye uyarlanmış ve geçerlilik güvenilir çalışması yapılmış olan “Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu” kullanılmıştır. Çocukların akran ilişkilerini belirlemek amacıyla Gary W. Ladd ve Suzan M. Profilet(1996) tarafından geliştirilmiş, Gülay (2008) tarafından Türkçeye uyarlama ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları yapılmış “Çocuk Davranış Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programında, bağımsız değişkenlerin kategori sayısına göre, ilişkisiz ölçümlerde t testi ve Tek Yönlü Varyans Analiz (ANOVA), Kruskall Wallis ile analiz edilmiş olup; anlamlı çıkan farklılıklarda grup farklılıklarını inceleyebilmek amacıyla LSD testi ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Çocukların sosyal davranışları ve akran ilişkileri arasındaki ilişkileri tespit amacıyla ise Pearson Korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Çocukların yaşadıkları yerlere göre akran ilişkilerinde ve sosyal davranışlarında anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) hesaplanmıştır. Araştırma sonucunda çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre sosyal davranışlarına bakıldığında çocukların cinsiyet ve koruma altına alınma yaşları değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği; doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, anne-babanın durumu, kurumda kalma süresi ve özel problem durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından asosyal, korku-kaygı, başkalarına yardımı amaçlayan davranış, aşırı hareketli davranışa bakıldığında cinsiyet ve koruma altına alınma yaşları değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği; doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, anne-babanın durumu, kurumda kalma süresi ve özel problem durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışlarıyla akran ilişkilerinin karşılaştırmasına yönelik sonuçlarda Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlardan açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, depresif ve ilişkisel saldırganlık davranışları ile Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından asosyal ve korkulu-kaygılı davranışlar, dışlanma,saldırgan davranışları, aşırı hareketli davranışlar ve başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlarından açık fiziksel saldırganlık davranışına bakıldığında çocukların cinsiyet ve okul öncesi kurum türü değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği; kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumundaki yılı, daha önce eğitim kurumuna devam etme durumu, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu ve annenin çalışma durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Sosyal Davranış Ölçeğinin alt boyutlarından depresif duygulanım ve ilişkisel saldırganlık davranışlarına bakıldığında çocukların cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan farklılık tespit edilmiştir. Olumlu sosyal davranış alt boyutuna bakıldığında okul öncesi eğitim kurumundaki yılı ve babanın eğitim durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından başkalarına yardımı amaçlayan davranış alt boyutuna bakıldığında cinsiyet, kardeş sayısı, okul öncesi eğitim kurumundaki yılı, babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, annenin eğitim durumu ve annenin çalışma durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Aşırı hareketlilik davranışına bakıldığında cinsiyet, kardeş sayısı ve okul öncesi eğitim kurumundaki yılı değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği, saldırganlık ve korku-kaygı alt boyutunda cinsiyet ve kurum türü değişkenlerinde ve asosyal

davranış alt boyutta ise doğum sırası değişkeninde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Çocuk evinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışlarının karşılaştırılmasında Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlarından açık/fiziksel saldırganlık , olumlu sosyal davranış , ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım davranışları ile ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. Çocukların yaşadıkları yerin en çok açık/fiziksel saldırganlık, en az da depresif duygulanım sosyal davranışı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Çocuk evlerinde yaşayan çocukların Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından saldırganlık, aşırı hareketlilik, asosyal, korku-kaygı ve dışlanma davranışlarının ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların çocuk evlerinde yaşayan çocuklara göre daha yüksek başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış gösterdikleri tespit edilmiştir. Çocukların yaşadıkları yerin en çok dışlanma davranışı, en az da başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranışı üzerinde etkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: okul öncesi dönem, çocuk evleri, sosyal davranış, akran ilişkileri

Sayfa Adeti:xvii+164

Danışman: Doç. Dr. Fatma Tezel ŞAHİN

**INVESTIGATED SOCIAL BEHAVIOUR AND PEER
RELATIONSHIPS OF CHILDREN LIVING WITH THEIR PARENTS
AND CHILDREN LIVING IN CHILDREN’S SHELTER**

(Master’s Thesis)

Ayşegül GÜR

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

April,2016

ABSTRACT

Purpose of this study is to investigate social behavior and peer relationships of children living with their parents and children living in children’s shelter. Research population consists of children living in the children’s shelters of Ministry of Family and Social Policies in central districts of Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar and Muğla and children who attend to pre-schools and primary schools of Ministry of National Education in the same provinces. Both groups of children are in age group of 5-6. Sample populations used for this research study consists of 56 children living in the shelters and 415 children living with their parents. Determination of demographic characteristics of children of each sample population is done by “Personal Child Questionnaire 1” and “Personal Child Questionnaire 2” prepared by the researcher. Determination of social behavior of children is done by using “Social Behavior Scale-Teacher Questionnaire” which is written by Nicki R. Crick, Juan. F. Casas and Monique Mosher and validity and reliability test done and translated to Turkish by Sen (2009).

Determination of social behaviors of children is done by using “Child Behavior Scale” which is written by Gary W. Ladd and Suzan M. Proffitt and validity and reliability test done and translated to Turkish by Gulay (2008). Data gathered are analysed by SPSS packaged programme, number of categories of independent variables, unrelated samples t-test, one-way analysis of variance (ANOVA) and Kruskal Wallis. Examination of group differences on statistically significant part of the analysed data is done by LSD and Mann Whitney U tests. Pearson Correlation coefficient is calculated to determine relationships between social behaviors of children and their peer relationships. Multivariate analysis of variance (MANOVA) is calculated to determine if there is a statistically significant difference in children’s social behavior and peer relationships according to where they live. Results show that when examining social behavior of children living in the shelters, according to the demographic characteristics, gender and age of being safeguarded variables are statistically significant but sequence of birth, attending pre-school, condition of parents, residence time in the shelter and condition of special problem variables are not statistically significant. According to the demographic characteristics of children living in shelters, subtopics of Child Behavior Scale like asociality, fear-anxiety, helping others and hyperactivity are statistically significant when compared to gender and age of being safeguarded. Sequence of birth, attending pre-school, condition of parents, residence time in the shelter and condition of special problem are not statistically significant. According to the results of the work on comparison of social behavior and peer relationships of children living in the shelters ; subtopics of Social Behavior Scale like direct/physical aggression, positive social behavior, depressive and relational aggression and subtopics of Child Behavior Scale like behaviors of asociality and fear-anxiety, exclusion, aggressive behaviors, hyperactivity, and social behavior aiming to help others are statistically significant. Examination of the direct/physical aggressive behavior which is a subtopic of Social Behavior Scale on demographic characteristics of children living with their parents show that gender and pre school type are statistically significant variables while number of siblings, sequence of birth, time spent in pre school, continuous attendance to the pre school, education level of mother, education level of father, and employment status of mother are not statistically significant variables. Children show statistically significant difference on gender variable when they are compared according to the subtopics of Social Behavior Scale , depressive affectivity and relational aggression. When the positive social behavior subtopic is examined according to the year they are at in the school and education level of father, children show statistically significant difference. Consideration of behavior of helping others which is a subtopic of Child Behavior Scale shows that gender, number of siblings, time spent in pre school, education level of father are the variables which created statistically significant difference and sequence of birth, continuous attendance to pre school, education level of mother and employment status of mother do not create statistically significant differences. When hyperactivity is examined, gender, number of siblings, and the year at which the children are in pre school are the variables that create statistically significant difference. Furthermore, for subtopics like aggressiveness and fear-anxiety , gender and pre school type variables, and for asocial behavior subtopic, sequence of birth variable are the variables having statistically significant difference. With whom children live with , whether with their parents or in the shelter, has impacts on the subtopics of Social Behavior Scale like direct/physical aggression, positive social behavior, relational aggression and depressive affectivity. With whom children live with affects direct/physical aggression at most and affects depressive affectivity at least. It is found that children living in the shelters show more number of behaviors of asociality, fear-anxiety, and exclusion, aggression, and hyperactivity than the children living with their families. It is concluded that the children living with their parents show more number of social behaviors aiming to help others. With whom the children live with

affects the behavior of exclusion at most and affects the social behavior aiming to help the others at least

Key Words : Pre school , Children's Shelter, Social Behavior, Peer Relationships

Page Number : xvii+164

Supervisor: Assist. Prof. Dr Fatma Tezel Şahin

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
İTHAF	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZ	vi
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xv
BÖLÜM 1.....	1
GİRİŞ.....	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi.....	4
Varsayımlar	5
Sınırlılıklar.....	6
BÖLÜM 2.....	7
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
Sosyal Gelişim.....	7
Sosyal Beceri	8
Sosyal Becerinin Tanımı	8
Okul Öncesi Dönemde Sosyal Becerilerin Kazanılmasının Önemi	10
Okul Öncesi Dönemde Sosyal Becerilerin Gelişimini Etkileyen Faktörler	12
Aile.....	12
Sosyal Çevre.....	13

<i>Akranlar</i>	13
<i>Cinsiyet</i>	14
<i>Yaş</i>	14
<i>Sosyo-Ekonomik Düzey</i>	14
<i>Okul Öncesi Eğitim Kurumları</i>	15
<i>Kitle İletişim Araçları</i>	15
Sosyal Becerilerin Kapsamı	16
<i>Sosyal İşbirliği Becerisi</i>	16
<i>Sosyal Etkileşim Becerisi</i>	16
<i>Sosyal Bağımsızlık Becerisi</i>	17
Akran İlişkileri	17
Gelişim Dönemlerine Göre Akran İlişkileri	19
0-3Yaşta Akran İlişkileri	19
4-6 Yaşta Akran İlişkileri	20
Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkilerini Etkileyen Etmenler	22
Bireysel Farklılıklar	22
<i>Sosyal Çekingenlik</i>	22
<i>Utangaçlık</i>	23
<i>Aşırı Hareketlilik</i>	23
<i>Mizaç</i>	24
<i>Kendilik Kavramı</i>	24
<i>Zihinsel Yetersizlikler</i>	24
<i>Dil</i>	25
<i>Fiziksel Görünüş</i>	25
<i>Cinsiyet</i>	26
Aile	26
Kültür	27
Oyun	27
Okul Öncesi Eğitim Kurumları	28
Korunmaya Muhtaç Çocuklar	29
Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Uygulanan Hizmet Modelleri	30
Kuruluş bakımı	30
Çocuk Evleri	31

Koruyucu Aile	33
Evlat Edinme	35
Sosyal Ekonomik Destek ile Eve Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi	36
Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Sosyal Gelişimi.....	36
Okul Öncesi Dönem Çocuklarda Akran İlişkisini ve Sosyal Davranışı Geliştirme de Öğretmenin Rolü.....	37
İlgili Çalışmalar.....	38
Sosyal Gelişimle İlgili Çalışmalar.....	39
Akran İlişkileri ile İlgili çalışmalar.....	43
Korunmaya Muhtaç Çocuklarla İlgili Çalışmalar.....	47
BÖLÜM III	51
YÖNTEM	51
Araştırmanın Modeli	51
Evren ve Örneklem	52
Verilerin Toplanması	59
Verilerin Analizi	64
BÖLÜM IV	65
BULGULAR ve YORUM	65
BÖLÜM V	151
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	151
Sonuç	151
Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklarla İlgili Sonuçlar.....	152
Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocuklarla İlgili Sonuçlar	153
Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar ile Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocuklarla İlişkin Sonuçlar	154
Öneriler	154
KAYNAKLAR	157

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı.....	54
Tablo 2. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı.....	57
Tablo 3. Araştırma Kapsamında Görüşleri Alınan Öğretmenlerin Cevapları Doğrultusunda Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları	61
Tablo 4. Araştırma Kapsamında Görüşleri Alınan Öğretmenlerin Cevapları Doğrultusunda Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları	63
Tablo 5. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	68
Tablo 6. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Doğum Sıralarına Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	70
Tablo 7. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları	71
Tablo 8. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları	71
Tablo 9. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Anne-Babasının Birlikte Olma Durumuna Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	73
Tablo 10. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Koruma Altına Alındığı Yaşa Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	74

Tablo 11. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Çocuk Evinde Yaşama Süresine Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	76
Tablo 12. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Özel Bir Problemi Olma Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları	77
Tablo 13. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerine Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler.....	78
Tablo 14. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	81
Tablo 15. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Doğum Sıralarına Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları	83
Tablo 16. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları	84
Tablo 17. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Anne-babasının Birlikte Olma Durumuna Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	86
Tablo 18. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Koruma Altına Alındığı Yaşa Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	89
Tablo 19. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Çocuk Evinde Yaşam Süresine Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları.....	92
Tablo 20. Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Özel Bir Problemi Olma Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları.....	94
Tablo 21. Çocuk Evlerinde Kalan Çocukların Sosyal Davranışları Ve Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler.....	100
Tablo 22. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışlarına Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler.....	102
Tablo 23. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışlarının Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları.....	104
Tablo 24. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Kardeş Sayısına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	106

Tablo 25. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Doğum Sırasına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	108
Tablo 26. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Okul Öncesi Dönemdeki Yılı Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları.....	109
Tablo 27. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Annesinin Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	111
Tablo 28. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarını Babasının Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	113
Tablo 29. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Annesinin Çalışma Durumuna Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları.....	115
Tablo 30. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerine Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler.....	116
Tablo 31. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları.....	119
Tablo 32. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Kardeş Sayısına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	121
Tablo 33. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Doğum Sırasına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	124
Tablo 34. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Okul Öncesi Dönemdeki Yıla Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları.....	126
Tablo 35. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Akran İlişkilerinin Annesinin Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	128
Tablo 36. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Babasının Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları.....	130
Tablo 37. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Annesinin Çalışma Durumuna Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları.....	132
Tablo 38. Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışları Ve Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler.....	140

Tablo 39. Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarına Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler.....142

Tablo 40. Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranış Ortalama Puanlarına Göre Hesaplanan MANOVA Sonuçları.....144

Tablo 41. Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akranlarıyla Olan İlişkilerine Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler..... 147

Tablo 42. Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkileri Ortalama Puanlarına Göre Hesaplanan MANOVA Sonuçları..... 148

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Problem Durumu

Okul öncesi dönemin, tüm alanlarda gelişimin hızlı olması ve bu gelişimin bireyin hayatındaki kısa ve uzun süreli etkileri açısından büyük bir önemi vardır. Sosyal gelişim açısından değerlendirildiğinde, çocuk bu dönemde gittikçe karmaşıklaşan bir sosyal ilişki ağı ile etkileşim halindedir. Doğumdan itibaren özellikle ilk yıllarda ailesi ile sosyal ilişkilerinin ilk örneklerini yaşayan çocuk için, okul öncesi eğitimin başlamasıyla birlikte etkileşim halinde bulunacağı sosyal çevre de öğretmen ve akranlarla genişlemektedir. Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, yaşamdaki ilk ilişkilerin örnekleri olmakla birlikte tüm gelişim alanlarını etkileyebilecek çok önemli işlevlere sahiptir. Şöyle ki, akran ilişkileri sosyal gelişim açısından, sosyal becerilerin, kuralların, toplumsal rollerin öğrenilmesini ve uygulanmasını sağlayacak ortamların oluşmasını desteklemektedir (Gülay, 2009, s.105).

Bireylerin toplum içinde bağımsız olarak yaşayabilmeleri, yaşam kalitelerini yükseltebilmeleri genellikle kurdukları sosyal ilişkilere bağlıdır. Tüm bireylerin toplumda uyum içinde yaşayabilmeleri, sahip oldukları sosyal becerilerle yakından ilişkilidir. Yardım etme, yardım ya da bilgi isteme, özür dileme, teşekkür etme, bir konuda konuşma başlatma, sorulan sorulara yanıt verme, selamlaşma, kurallara uyma, sırasını bekleme gibi pek çok sosyal beceri; bireyin toplumla bütünleşmesini, akranları ve diğer bireylerle etkileşimini ve iletişimini sağlar. Diğer yandan akademik becerilerin gelişimini destekler ve bu becerilerdeki başarının artmasını kolaylaştırır.

Sosyal becerileri yeterli olan bireylerin iş verimleri artmakta ve iş arkadaşları ile iletişimleri daha sağlıklı gerçekleşmektedir (Çiftçi & Sucuoğlu, 2009, s.9).

Aileden sonra, çocuğu toplumsal yaşama hazırlamada, okul öncesi eğitim kurumları aileyi destekleyen kurumlar olarak sistem içinde yerlerini almaktadır. Okul öncesi eğitim çocuğun,

kendi bedenini tanınmasına, özbakım ihtiyaçlarını karşılayabilmesine yardımcı olurken, çocuğun bireysel yeteneklerine, ilgi, ihtiyaç ve gelişim düzeylerine uygun olarak hazırlanan programlar aracılığı ile sunulan etkinliklerle; gruba katılmasında, sağlıklı iletişim kurmasında, temel alışkanlıkları kazanmasında, duygu ve düşüncelerini diğer bireylere rahatlıkla ifade edebilmesinde, paylaşma, işbirliği, yardımlaşma, dayanışma gibi sosyal becerileri geliştirmesinde rol oynamaktadır. Kendini ifade etme, kendine güven, arkadaşları, aile bireyleri ve diğer bireyler tarafından kabul edilme, sosyal bağımsızlık gibi becerilerin geliştirilmesi çabalarının temelinde, sosyal davranışları geliştirebilmek ve desteklemek yatmaktadır (Durualp & Aral, 2010, s,160).

Akran ilişkileri, çocukların paylaşım ve işbirliği içinde bir arada olmalarını desteklemekle birlikte, kişiler arası ilişkiler için gerekli bilgi ve becerileri kazanmalarında, problem çözmelerinde ve sorunlarla başa çıkmalarında önemli rol oynamaktadır. Akran ilişkileri, çocukları, fiziksel, bilişsel, ahlaki, sosyal ve duygusal alanlardaki gelişimlerine paralel olarak, çeşitli aşamalardan geçerek geliştirmektedir. Çocukların akranlarıyla ilişkilerinde yaşadıklarını anlamak için, sosyal davranış özelliklerini, farklılıklarını, aile problemlerini ve sosyal statülerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Çocukların alternatif çözümle geliştirerek problemlerle baş etmelerinde, daha nitelikli ilişkiler kurmalarında eğitimcilerin yanı sıra, anne–babalara ve diğer yetişkinlere de önemli görevler düşmektedir(Beyaztürk, Anılıak & Dinçer, 2007, s.13).

Anaokulundaki ocuklar gruptaki arkadaşlarıyla oyunlar oynarken arkadaşlarıyla güvenli ilişkiler kurarlar. Aynı oyunları oynarken onlarla tartışmak ve iş birliği yapmak zorundadır. Bu tür güvenilir ilişkiler çocukların arkadaşlarına sempati duymalarını sağlayacak ve çocuklara, başkalarına saygı göstermeyi öğretecektir. Çocukların grupla oynadıkları oyunlar, çocuklara diğer çocuklarla ilişki kurmalarını ve oyun kurallarını öğrenmelerini sağlar. Oyun deneyimleri çocukların arkadaşlarıyla birlikte iletişimin gerekli olduğunu ve oyun kurallarını anlamaları gerektiğini öğretir. Çocuklara oyunlarında öğretmenler ve başka yetişkinler rehberlik ettiği gibi sık sık da diğer çocuklar veya akranları da rehberlik ederler. Bazı oyunlarda çocuklar arkadaşlarının jestlerini ve hareketlerini taklit edebilirler. Bu taklit etmiş oldukları jestleri ve hareketleri de başka arkadaşlarında uygulayabilirler. Bazı ocuklar akranları tarafından dışlanma, reddedilme ve fiziksel veya sözlü taciz gibi sosyal sorunlarla da karşılaşabilirler (Riley, 2009, s.15).

Çocukların akran ilişkilerinde verdikleri öncelik, genellikle “birlikte oynama” şeklinde ortaya çıkar.

Küçük çocuklar, akranlarıyla daha eşit ilişkilere girerler. Oyun aktivitelerindeki ortak ilgileri, heyecan ve hazları nedeniyle küçük çocuklar, birbirleri için cazip birer sosyal partnerdir. Küçük çocuklar düzenli olarak bir araya geldiklerinde, birlikte ortak anlamlar, beklentiler ve ritüeller oluştururlar. Arkadaşlıklar ve akran kültürü geliştirirler (Kernan & Singer, 2013, s.3-4).

Okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri, yaşamdaki ilk örnekler olmakla birlikte tüm gelişim alanlarını etkileyebilecek çok önemli işlevlere sahiptir. Şöyle ki, akran ilişkileri sosyal gelişim açısından, sosyal becerilerin, kuralların, toplumsal rollerin öğrenilmesini ve uygulanmasını sağlayacak ortamların oluşmasını desteklemektedir (Erwin, 2000, s.78).

Bu düşünceden hareketle bu çalışmada, çocuk evlerinde ve anne-babasıyla birlikte yaşayan okulöncesi çocukların akran ilişkileri ve sosyal davranışlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi çalışmanın problemi oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileriyle sosyal davranışlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

Alt Amaçlar:

- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışları ne düzeydedir?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların bazı değişkenlere (cinsiyet, yaş, vb.) göre sosyal davranışları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkileri ne düzeydedir?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların bazı bazı değişkenlere (cinsiyet, yaş, vb.) göre akran ilişkileri anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkileri ile sosyal davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışları ne düzeydedir?
- Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların bazı değişkenlere (cinsiyet, yaş, vb.) göre sosyal davranışları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

- Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileri ne düzeydedir?
- Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların bazı değişkenlere (cinsiyet, yaş, vb.) göre akran ilişkileri anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileri ile sosyal davranışları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Çocukların sosyal davranış düzeyleri, çocukların yaşadıkları yere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Çocukların akran ilişkileri çocukların yaşadıkları yere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Araştırmanın Önemi

Okul öncesi dönem çocuğun yeteneğinin keşfedildiği sosyal, duygusal, bilişsel, psiko-motor, dil gelişimlerinin en hızlı olduğu yaşamın ilk yıllarıdır. Okul öncesi dönemde kazandırılan beceriler çocuğun ileriki yaşamının temelini oluşturmaktadır. Merak duygusunun yoğunluğu ile öğrenmeye en açık olan bu yıllarda erken çocukluk eğitimi büyük öneme sahiptir.

Bilindiği gibi küçük çocukların doğdukları toplumda kültürü öğrenmelerinde ailenin, akranlarının ve öğretmenlerinin de etkisi vardır. Bu durum çocukların akran ilişkilerinin önemine dikkati çekmeyi gündeme getirmektedir. Aynı zamanda akran ilişkileri geniş sosyal yapı içerisinde diğer unsurlarla (aile, okul, vb.) ilişki halindedir.

İnsan, yaşamının büyük bir bölümünü sosyal çevrede geçirmektedir. Bu onun çevresindeki kişilerle etkileşiminin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Çocukların çevrelerinde ki kişilerle olan ilişkilerinde sosyal davranışlarının da önemi vardır. Çocukların sosyal davranış düzeyleri akranlarıyla olan etkileşimlerinde de önem arz etmektedir. Bu bağlamda yapılacak olan bu çalışmayla çocukların sosyal davranışlarının ne düzeyde olduğu belirlenerek, bu çalışma onların sosyal davranışlarının akranlarıyla olan ilişkilerine nasıl yansıdığına ışık tutması bakımından önem arz etmektedir.

Akran ilişkilerinin çocuğun hayatında kısa ve uzun süreli etkileri de akranların önemini artırmaktadır. Okulöncesi dönemde olumlu akran ilişkileri çocukların kısa sürede okula uyumunu ve öğrenmesini kolaylaştırmakta; bilişsel becerilerini, sosyal yeterliliklerini, duygusal düzenlerini desteklemektedir. Ayrıca yeni bilgi, beceri ve davranışların öğrenilmesini

kolaylaştırmaktadır. Bu çalışmada okul öncesi dönemdeki çocukların akran ilişkilerinin ne düzeyde olduğunu belirlemek açısından önemlidir.

Çocukların akranlarıyla etkili iletişim kurmaları için sosyal davranış düzeyleri yüksek olmalıdır. Sosyal davranışların olumlu şekilde olabilmesi için uygun ortamlar oluşturulmalıdır. Çocuğun içinde bulunduğu ve yaşadığı ortam ile çocuğun akran ilişkileri ve sosyal duygusal gelişimi birbirleriyle ilişkilidir. Çocuğun ilk sosyal çevresi ailesidir. Bu nedenle de çocuklar birçok sosyal davranışlarını ailelerinden öğrenirler. Çocuğun aile ortamında büyümesi onun birçok gelişim alanına olumlu katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada ailesiyle birlikte olmayan, çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışlarının ve akran ilişkilerinin ne düzeyde olduğu belirlenerek, çalışmanın gerekli önlemler alınmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Genel olarak bu araştırma çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileri ile sosyal davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerinde tartışma olanağı sağlayacak ve çocukların sosyal davranışlarının akran ilişkilerini ne yönde etkilediğinin karşılaştırılması açısından önemlidir. Bu alandaki çalışmaların sınırlı olması nedeniyle araştırmanın bu konu ile ilgili yapılacak farklı araştırmalara da örnek olacağı düşünülmektedir.

Çocukların yaşamlarında akran ilişkileri ve sosyal davranışlarının önemi anlaşılmaya başladıktan sonra bu alanlarla ilgili farklı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Ülkemizde son yıllarda özellikle ilköğretim ve ortaöğretimde akran ilişkileriyle ve sosyal davranışlarla ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Fakat çocuğun gelişiminde akran ilişkileri ve sosyal davranışların çok önemli olmasına rağmen okul öncesi dönemde üzerinde sınırlı sayıda araştırmanın yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle araştırmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Varsayımlar

Araştırmanın varsayımları aşağıda belirtilmiştir.

- Araştırmada kullanılan Çocuk Davranış Ölçeği'nin çocukların akran ilişkilerini belirleyeceği varsayılmaktadır.
- Araştırmada kullanılan Sosyal Davranış Ölçeği'nin çocukların sosyal davranışlarını belirleyeceği varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

1. Araştırma Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla il merkezlerinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki bağımsız anaokulları ve ilköğretim bünyesindeki anasınıfları ile aynı il merkezlerde bulunan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi bünyesindeki çocuk evleri ile sınırlıdır.
2. Bu çalışma 2014-2015 eğitim-öğretim yılında bağımsız anaokuluna ve ilkokul bünyesindeki anasınıfına devam eden ailesiyle birlikte yaşayan çocuklar ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Koordinasyon Merkezi bünyesindeki çocuk evlerinde yaşayan 5-6 yaş çocuklarıyla sınırlıdır
3. Araştırma normal gelişim gösteren çocuklarla sınırlıdır.
4. Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formları, Çocuk Davranış Ölçeği ve Sosyal Davranış Ölçeği'nden elde edilen verilerle sınırlıdır.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sosyal Gelişim

İnsanlar doğdukları andan itibaren sosyal bir yaşama başlarlar. Çocuğun içinde bulunduğu toplumun tutumlarını, inançlarını, davranış kalıplarını ve kendisinden beklediği davranışları öğrenmesine “sosyalleşme” denir. Okul öncesi dönemde sosyal gelişim hız kazanarak gelişmeye devam etmektedir. Dönemin en önemli özelliklerinden olan merak, sosyal gelişimi olumlu yönde etkilemektedir. Çocuk merak ederek soru sormaya, dinlemeye, başkalarını anlamaya, paylaşmaya ve dolayısıyla sosyal ilişkilerini geliştirmeye başlayacaktır (Küçükkaragöz, 2004, s.53).

Akman (2001), sosyal gelişimin, çocuğun hem topluma uyum sağladığı hem de kendi bireyselliğini oluşturduğu iki yönlü bir süreç olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle sosyal gelişim bireyin yaşamı boyunca sürmekle birlikte, yaşamın ilk yıllarındaki sosyalleşme deneyimleri, sonraki yılları da etkilemektedir. Bu nedenle erken çocukluk döneminde sosyalleşme deneyimleri zengin uyarıcılar ve çevreyle desteklenmelidir.

Mussen vd. (1979) okul öncesi dönemdeki bedensel ve zihinsel olgunlaşmanın sonucu olarak çocuğun sosyal davranışlarında da olumlu yönde bir değişim görüldüğünü belirtmektedirler. Bu süreç içerisinde çocuklar akranlarıyla daha karmaşık yapıda etkileşimde bulunabilirler. Ayrıca yuvada ve anaokulunda var olan pek çok oyun oynama fırsatı, çocukların akranlarıyla daha çok grup etkinliklerine katılmalarına ve birbirleri ile yakınlaşmalarına yardımcı olabilir. (Mussen, Conger & Kagan’dan aktaran Şen, 2009)

Sonuçta sosyal gelişim çocuğun kendini tanıması ile başlar. Sosyal gelişimin sağlıklı devam etmesi için çocuğun kendi yeteneklerini, isteklerini bilmesi ve başkalarının ihtiyaçlarının, duygularının farkında olması gerekmektedir. Sosyalleşme bir grubun üyelerinin, başka bir grubun üyelerinin davranış ve kişiliklerini etkilemesi olarak da tanımlanmaktadır. Çocuğun sosyalleşme için gerekli ön şartları edinmesi, toplumsal yaşantılar, kültürel değerler, erken yaşta edindiği deneyimler, çocuğun gözlemleri, sosyalleşme için etkili ve gereklidir. Çocuğun

sağlıklı sosyalleşebilmesi için, sosyalleşmenin ön şartlarından sayılan dil becerilerine sahip olması, sosyalleşmenin gerçekleşeceği bir çevrenin içerisinde bulunması, normal gelişim özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Ayrıca zengin uyarıcı çevre, merak, insanlarla etkileşim kurma isteği, ön deneyimler sosyalleşmeyi kolaylaştırmaktadır (Şendil & Kızıldağ, 2005).

Sosyal Beceriler

Sosyal Becerin Tanımı

Okul öncesi dönemde kazandırılacak sosyal becerilerle ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından, 36-72 aylık çocuklar için düzenlenen okul öncesi eğitim programında; sırasını bekleme, başkalarına hizmet etme, başkalarını incitmeden hakkını arayabilme, başka insanların duygularını dikkate alarak sevinç ve kızgınlıklarını ifade edebilme, isteklerini erteleyebilme becerilerinin davranışlar eğitim programında yer alan sosyal ve duygusal hedefler çerçevesinde çocuklara kazandırılması gerektiği belirtilmektedir (MEB, 2006, s.52). Bu programa göre, nezaket kuralları, zamanı kullanma, parasını ve emeğini dengeli harcama, serbest zamanlarını uygun şekilde değerlendirme, kendine yatırım yapma becerileri de sosyal beceri kavramı içerisine alınmıştır (MEB, 2006, s.52).

Sosyal beceriler, geniş bir alan olan sosyal yeterlilik kavramının bir parçasıdır. Sosyal becerilerin tanımlanması oldukça güçtür. Bu durumun nedeni, bu becerilerin, zekâ, dil, algı, kişilik, tutum, değer, çevre gibi çeşitli faktörlerden etkileniyor olmasıdır. Diğer taraftan sosyal becerilerin çok farklı disiplinlerin (sosyal hizmetler, psikiyatri, eğitim gibi) çalışma alanlarına girmesinden dolayı sosyal beceri kavramıyla ilgili tek bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Tanımların farklılık ve çeşitlilik göstermesinde sosyal becerilerin yapısında, farklı bilim dallarıyla ilişkili çeşitli kavramların yer almasının etkisi büyüktür (Çiftçi & Sucuoğlu, 2009, s.21; Gülay & Akman, 2009, s.5).

Literatürde yer alan sosyal beceri tanımlarını üç başlık altına sınıflandırmak mümkündür. İlki, araştırmacıların akranlar tarafından kabul edilmeyi ya da popülerliği sosyal becerinin göstergesi olarak aldıkları akran kabulü tanımıdır. Bu tanımın dezavantajı, hangi özel davranışların akranlar tarafından kabul edilmeyi ya da popüler olmayı sağladığını belirleyememesidir. İkincisi, sosyal becerinin, kişinin sosyal davranışının pekiştirilme olasılığını arttıran ya da

cezalandırılma olasılığını azaltan duruma özel davranışlar olarak kabul edildiği davranışsal tanımdır.

Bu tanımın akran kabulü tanımına göre avantajı, belli sosyal davranışların öncesinin ve sonuçlarının değerlendirme ve iyileştirme amacıyla belirlenmiş ve işlevsel hale getirilmiş olmasıdır. Üçüncü ve daha az tartışılan tanım ise, sosyal beceriyi, çocuğun belli durumlarda, önemli sosyal sonuçları tahmin etmesine yardımcı olan davranışlar olarak ele alan sosyal geçerlilik tanımıdır. Bu önemli sosyal sonuçlar üç ayrı grupta toplanmaktadır. Bunlar akran kabulü ya da popülerlik, önemli kişilerin (ebeveynler ve öğretmenler gibi) çocuğun sosyal becerileri hakkındaki yargıları, akran kabulü/popülerlik ve önemli kişilerin yargılarıyla ilişkili olan diğer sosyal becerilerdir (Bacanlı & Erdoğan, 2003, s.353).

Çocukların başkalarını incitmeden istenen sonuçları elde etme ve istenmeyenlerden kaçma veya kaçınmada başarılı oldukları ölçüleri, onların sosyal açıdan becerikli olduklarının düşünülmesine yol açar (Bacanlı, 2003, s.20).

NAEYC (National Association for the Education of Young Children) tarafından çocuklarda gözlenebilir sosyal yeterlilik davranışları belirlenmiştir. Bu davranışlara göre sosyal becerilerinde çocuk genellikle;

- Diğerlerine olumlu yaklaşır.
- Tercihlerini ve isteklerini net bir şekilde ifade eder ve her davranışına, durumuna sebep gösterir.
- Haklarını uygun bir şekilde arar.
- Zorbalar tarafından kolaylıkla gözü korkutulamaz.
- Hayal kırıklıklarını, kızgınlıklarını diğerlerine ve kendisine zarar vermeksizin etkin olarak ifade eder.
- Oyuna ve gruplara girmekte zorlanmaz.
- Kolayca kurallara uygun bir biçimde fikrinden dönebilir.
- Diğerlerine ilgi gösterir; bilgilerini, diğerlerinin istedik yöndeki bilgileriyle uygun şekilde değiştirebilir.
- Diğerleriyle uygun şekilde görüşür ve uzlaşır.
- Diğerlerinin oyunlarını veya işlerini bozucu uygunsuz hareketler göstermez.
- Kendi etnik grubu dışındaki yetişkin ve akranlarını kabul eder ve onları sever.

- Diğer çocuklarla gülümseyerek, başını sallayarak ve uygun jestlerle sözsüz etkileşimde bulunur (Kostelnik vd, 2002, s.5).

Sosyal becerinin belli başlı özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Öğrenme yoluyla kazanılır. (Model alma, canlandırma, gözlemlene gibi).
- Belirli sözlü ve sözsüz davranışlardan oluşur.
- Etkin ve uygun tepkileri, örnek alınan davranışları içerir.
- Sosyal çevreden gelen olumlu tepkilerin artmasını sağlayarak, var olan becerilerin pekişmesine olanak tanır.
- Çevrenin özelliklerinden etkilenir.
- Sosyal başarıdaki yetersizlikler belirlenebilir ve duruma uygun eğitim programları hazırlanabilir (Çetin vd., 2002, s.29).

Okul Öncesi Dönemde Sosyal Becerilerin Kazanılmasının Önemi

Sosyal becerilerin gelişimi bloklardan bir kule inşa etmeyi andırabilir. Genellikle sözel olmayan (göz teması kurma, beden dili, mimik ifadeleri gibi) beceriler ilk yaşlarda öğrenilen becerilerdir. Bebeğin annesinden ilk öğrendiği sosyal becerileri göz temasını sürdürme, gülerek yanıtlama, dikkatini vererek bakmadır. Konuşmanın başlaması ve diğer bireylerle iletişimin artması sonucu sözel olan sosyal beceriler öğrenilir. Okul öncesi dönem, uygun sosyal becerilerin öğrenilmesi için en önemli ve en uygun zamandır. Sosyal becerilerin gelişiminde son derece gerekli olan akran ilişkilerinin okul öncesi dönemde başarısız biçimde gelişmesiyle ortaya çıkabilen davranış problemleri ergenlik ve yetişkinlikte de varlığını devam ettirebilmektedir. Bu nedenle çocuklar için erken yaşta eğitim ile sosyal beceri düzeylerinin artırılması sağlanmalıdır (Gülay & Akman, 2009, s.57).

Okul öncesi dönemde; çocuğun sosyal beceri gelişiminde bebeklik döneminden itibaren kazanılmaya başlayan sosyal tepkiler büyük önem taşır. Bebeğin iletişim halinde olmayı gerektiren ilk sosyal tepkisi, kendisine bakan kişinin yüzüne dikkatle bakması ve gülümsemesidir. Çocuk ilk ayda kucağa alındığında, dokunulduğunda ya da fiziksel ihtiyaçları giderildiğinde sakinleşir, ağlıyorsa susar. İkinci ayda ise, odanın içinde dolaşan kişiyi izler. Tanıdık yüzlere gülücükler atar. Konuşma ve dokunmaya karşı gülme veya ses çıkarma tepkilerinde bulunur. Üçüncü ayda, annesinin sesini tanır ve diğer seslerden ayırt eder. Ağlarken bir kişi odaya girince ağlamayı keser ve annesinin konuşulanları dinler. Gözleri ile

sesin geldiği yeri arar. Gülümseyen yüze gülümseyerek cevap verir. Bebeğin üçüncü ayda insan yüzünü tanımasıyla, ilk sosyal anlamlandırma başlar. Bu durum, çocuğun çevresi ile ilişki kurması bakımından çok önemlidir (Ataman, 2004, s.45).

Bebek; altıncı ayda, annesine bağlanır ve onunla birlikte olmak ister. Yabancılar karşı korku tepkisi sergileyebilir. Rastlantısal bir oyunu sürdürmeye isteklidir. Yedinci ayda, çevresindeki tanıdık kişileri yabancı kişilerden iyice ayırt eder. Aynanın karşısına oturduğu zaman, aynadaki görüntüsüne güler onunla konuşma hareketleri yapar, elleriyle aynaya vurur ve görüntüsünü tutmaya çalışır. Başlangıçta yabancılar karşı utangaçtırlar. Bebek sekizinci aydan itibaren ‘ben’ ve ‘başkası’ nın ayrımını yapmaya başlar. Saklanır ve birden yüzünü açar. Karşısındaki kişinin de aynı davranışı tekrarlamasından hoşlanır. Bu bir çeşit saklambaç oyunu gibidir. Akranları ile ilişkilerinde gerginlik gözlenir onlara nesnemiş gibi davranır. Onları itekler, ellerinde gördüğü hoşuna giden bir oyuncakı çekip alır (Yapıcı, 2005, s.2).

Bebeklerde dokuz ve onuncu aydan sonra diğer insanların ses, jest ve davranışlarını taklit etme, oyuncaklarla birlikte oynama (yetişkinle), oyuncak elinden alındığında sinirlenme ve ağlama görülür. Bir yaş civarında annenin yanında keşfetme etkinliklerinde bulunur. Diğer çocuklardan hoşlanır ama onlarla oynamaz. Duygularını dışa vurur. İki yaş civarında (tuvalet alışkanlıklarının kazanıldığı dönem olduğu için), baskıcı tutumlardan olumsuz yönde etkilenir. Giderek yabancı kişilere karşı ürkek tavır göstermesi azalmakta ve diğer kişilerle iletişim kurma çabası artmaktadır. Üç yaşına geldiğinde isteklerinde ısrarcı ve sabırsız olabilir. Bu dönemde bağımsız tavırlar sergiler ve hareketlerinin kısıtlanmasından hoşlanmaz (Aydın & Aydın, 1999, s.17).

Çocukların duygularının iki yaşından itibaren çok hızlı geliştiği gözlenebilmektedir. Güçlü olma ve bağımsızlık duygularının büyük ölçüde etkisinde olan çocuk, iki yaşında aile bireylerinin dışındaki bireylerle iletişim içinde olmaya başlar. Anne-babanın da etkisiyle geliştirilen bu tür davranışlar ‘sosyalleşme’ olgusunun ilk aşamasını oluşturur. Çocuk iki-altı yaş arasında sosyal ilişkinin nasıl kurulduğunu, ev dışındaki insanlarla, özellikle kendi yaşlılarıyla nasıl beraber olunacağını öğrenmeye başlar. Uyum ve işbirliği içine girer. Bu dönemde çocuk tutarsız, olumsuz, kararsız ve isyankârdır. Büyüklerinin sözünü dinlemez, hatta tersini yapar. Eylemleri kısıtlandığında öfkelenir, çevresinden yardım istemez ve kendi başına başarmayı amaçlar. Anneler bu dönemde çocuklarını kendi kontrolleri altına almaya çalışırlar (Günindi, 2008, s.13).

Çocuk, altı yaşına geldiğinde iki buçuk yaşında görülen olumsuz evrenin belirtilerini göstermeye başlar. Çocuk bir kez daha iki buçuk yaşında yaşamış olduğu karar verme güçlüklerine uğrar; yine bir şeyin olumlu ve olumsuz iki tarafı arasında hızla gidiş gelişler yaşar. Başkaları gibi düşünmeye (başkalarının haklarına saygı duymaya, olayı üçüncü bir kişi gibi değerlendirmeye) başlar. Başkalarının duygularını paylaşmaya (başkalarıyla ilgilenmeye, sevinçlerini ve üzüntülerini anlamaya, paylaşmaya) başlar. Kendi kendini eleştirdiğine işaret eden davranışlar gözlenebilir. Organize edilmiş grup oyunlarında etkin olarak yer alabilir. Aileden kolaylıkla ayrılabilir, yardımsız giyinir, arkadaşlar edinir, ev dışında kalabalık arasına karışır, tek başına kişisel işlerini halleder (giyinmek, yıkanmak, yemek yeme vb.), hobiler, oyunlar, kurallar geliştirir. Daha çok sayıda arkadaşla ilişki kurduğu ve bireysel oyunun yerini grup oyununun aldığı görülür. Sosyal bilincinde artış olur (Grotberg, 1994, s. 39).

Sosyal gelişimde olduğu gibi sosyal becerilerin gelişimi de anne–bebek arasındaki etkileşimle başlamakta ve zamanla ailenin diğer üyelerini, akranları içine alarak genişleyen bir sosyal ağ içerisinde öğrenilmektedir. Sosyal gelişimde olduğu gibi sosyal beceriler de aşama aşama öğrenilmektedir. Sosyal çevrenin genişlemesiyle çok daha fazla sosyal beceri daha kısa sürede öğrenilmektedir. Bu bağlamda, okul öncesi dönemde sosyal becerilerin kazanılmasında, anne–çocuk, aile–çocuk, çocuk–çocuk ilişkileri, oyun becerileri ve okul öncesi eğitim kurumları özel bir öneme sahiptir (Günindi, 2008, s.14).

Okul Öncesi Dönemde Sosyal Becerilerin Gelişimini Etkileyen Faktörler

Okul öncesi dönemde sosyal becerilerin gelişimini birçok faktör etkilemektedir. Bu faktörler; çocuğun ailesi ile olan ilişkileri, yaşadığı sosyal çevre, akranlarıyla olan ilişkileri, cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, okul öncesi eğitim kurumları ve kitle iletişim araçlarıdır.

Aile

Anne babaların sosyal becerilerle ilgili çocukları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri vardır. Çocuk yetiştirme, disiplin yöntemleri, model olma, bağlanma biçimleri gibi faktörler, çocukların sosyal becerileri üzerinde doğrudan etki yapabilmektedir. Anne babaların çocuklarına öğrendikleri sosyal becerileri uygulama fırsatları oluşturmaları (arkadaş gruplarıyla bir araya getirerek vb.) da dolaylı olarak sosyal becerileri etkileyecektir (Gülay & Akman, 2009, s.65).

Özabacı'nın ebeveynlerin sosyal becerileri ile çocuklarının sosyal becerileri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmada elde edilen bulgulara göre, çocukların sosyal beceri düzeyi ile ebeveynlerinin sosyal beceri (kendini ifade etme, kendine güven, arkadaşlarca kabul görme, aile fertleri ve diğer bireyler tarafından kabul görme, sosyal bağımsızlık, destekleyici sosyal çevre) düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir ilişki bulunmuştur (Özabacı, 2006, s.167).

Sosyal Çevre

Çocuk toplumsal bir yapı içerisinde doğar ve toplumun öngördüğü kültürel değerleri özümseyerek sosyalleşir. Her toplumun kendine özgü değer yargıları ve kuralları vardır. Bireyden beklenen de bu ortak davranış kalıpları diyebileceğimiz değerleri benimsemesi ve sergilemesidir (Çimen, 2009, s.34).

Sosyal çevre, sosyal becerilerle şekillenmektedir. Empati kuran, işbirliği yapan, akranlarına yardım eden, gerekli durumlarda teşekkür eden, özür dileyen, oyuncaklarını paylaşan çocuklar sosyal çevreleri tarafından sevilecek ve kabul göreceklidir. Fakat saldırgan, baskıcı davranışlar gösteren, kurallara uymayan, akranlarına karşı sosyal olmayan davranışlar sergileyen çocuklar akranlarının olumsuz tepkileriyle karşılaşacak ve onlar tarafından zamanla reddedileceklerdir (Gülay & Akman, 2009, s.77).

Akranlar

Sağlıklı gelişim için her çocuğun iki tip ilişkiye gereksinimi vardır. Bunlar; dikey ve yatay ilişkiler. Dikey ilişki, çocuğun kendisinden daha fazla sosyal güç ve bilgiye sahip biriyle ya da yetişkinle kurduğu bağıdır. Bu ilişki eşit değil, tamamlayıcı özellik gösterir.

Yatay ilişki ise, çocuğun gelişim düzeyi kendisine benzeyen biri ya da akranı ile kurduğu bağıdır. Bu ilişki eşit ve dengeli bir özellik gösterir. Akran ilişkileri çocuğa pek çok şey kazandırır. Akranlar çocukların kendi kişiliklerini geliştirmelerine yardımcı olurlar. Çocuklar bu ilişkiler içinde kendileri hakkında geribildirim alır, böylece kendileri hakkında algılar oluştururlar (Çetin vd., 2002, s.23).

Sosyal becerilerde ayrı bir öneme sahip olan akran ilişkilerinin çocuğun yaşı ilerledikçe önemi artar ve boyutu değişir. Akranlarla olan ilişkileri sayesinde çocuk sosyal becerilerini kazanma ya da pekiştirme fırsatı elde eder (Kapıkıran vd., 2006, s.35).

Cinsiyet

Kızların sosyal beceri puanlarının erkeklerden daha yüksek, problem davranışlarının ise erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir (Gültekin, 2008, s.21).

Sosyal beceri gelişimi üzerindeki cinsiyet farklılıklarının genetik kökenli mi yoksa sosyal çevrenin cinsiyete yüklediği rollerden mi kaynaklandığı tartışma konusudur.

Yaş

Çocukların yaşları arttıkça bilişsel, dil ve ahlak gelişimleriyle birlikte sosyal becerileri de gelişmektedir. Yaş artışıyla birlikte çocuklar daha fazla insanla karşılaşmakta ve onlarla etkileşim kurmaktadır (Avcıoğlu, 2005, s.14). Çocukların yaşlarının artmasıyla sosyal etkileşimlerinin, sosyal bağımsızlıklarının ve sosyal işbirliklerinin arttığı, problem davranışlarının da azaldığı saptanmıştır (Gültekin, 2008, s.19).

Sosyo-Ekonomik Düzey

Çocuğun yetiştiği ailenin yapısı, sosyo-ekonomik düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerini, dolayısıyla duygusal ve toplumsal gelişmesini etkileyecektir (Sarı, 2007, s.7).

Sosyo-ekonomik düzeyin sosyal beceriler ve problem davranışlar üzerindeki etkilerine bakıldığında, davranış sorunları açısından yüksek risk taşıyan gençlerin düşük sosyo-ekonomik statüden geldiği ve okul başarılarının zayıf olduğu görülmektedir. Düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin çocukları ve yüksek stres içeren çevrelerde yaşayan çocuklar duygusal ve davranışsal risklerle çok daha fazla karşı karşıya kalmaktadırlar (Gültekin, 2008, s.21).

Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Okul öncesi eğitim kurumları, aile ortamından sonra çocuğun sosyal becerileri kazanacağı ve uygulayacağı ilk yerdir. Bu kurumlarda akademik, sosyal, duygusal ve fiziksel alandaki becerilerin pekişmesi beklenir. Okul öncesi dönem çocukları bu kurumlarda, eğitim faaliyetleri,

öğretmen ve akranlarıyla etkileşimlerle yeni sosyal beceriler öğrenirler. Bu öğrendikleri sosyal becerileri uygulayabilecekleri çok sayıda fırsatla da karşılaşır (Gülay & Akman, 2009, s.81).

Kitle İletişim Araçları

Çocuklar kitle iletişim araçlarını toplumsal kuralları öğrenmek için değil daha çok o an içinde bulundukları haz ve zevk gereksinimlerini karşılamak için kullanırlar. Kitle iletişim araçları çocukla doğrudan bireysel bir etkileşim içinde olmamakla birlikte, bu araçların toplumsallaştırma etkisi de kendine özgüdür. Çocuk kitle iletişim araçlarında gördüğü, duyduğu durumları kendi ilgi alanlarına geçirir ve onların bir bölümü doğrudan onun yaşam biçimini etkiler. Çocuğun yaşamına giren bu kurallar ve durumlar dolaylı ya da doğrudan koşullarında etkisiyle sosyalleşmeye önemli ölçüde katkı sağlar (Elkin, 1995, s.103).

Çocuklar televizyonda izledikleri kahramanların kullandığı olumsuz kelimeleri kullanabilir, onun yanlış davranışlarını sergileyebilirler. Bu durumda ailelerin çocuğun izlediği programları, bilgisayar oyunlarını kontrol altına alması gerekmektedir. Aileler çocuğun uzun süre televizyon, bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarını kullanmasını engelleyerek sosyalleşmesi için uygun ortamlar hazırlamalı ve onlar için çeşitli fırsatlar oluşturmaları, özellikle çocuğun akranlarıyla birlikte olmasını sağlamalıdır. Özellikle davranış ve becerilerin kazanıldığı okul öncesi dönemde kitle iletişim araçlarını kullanmalarında ailelerin çocuklarını yönlendirmeleri ve onların yaşlarına, gelişim özelliklerine uygun programlar seçmeleri günümüzde oldukça önemlidir. Bunun yanında çocuğun yaşına ve gelişimine uygun kitaplar, dergiler incelemesine imkân tanınmalıdır (Çimen, 2009, s.39).

Sosyal Becerilerin Kapsamı

Sosyal beceriler; sosyal yeterliliğin boyutları dikkate alındığında sosyal iş birliği, sosyal etkileşim ve sosyal bağımsızlık olmak üzere üç bölümde incelenmektedir (Merrell, 2003, s.9).

Sosyal İş Birliği Becerisi

Sosyal işbirliği çocukların hem yetişkinlerle hem de akranlarıyla uyum içerisinde olmayı gerektiren becerileri içermektedir. Bu beceriler sıra bekleme, boş zamanlarını uygun bir şekilde değerlendirme, kurallara uyma, paylaşma ve grupta verimli çalışma becerisini gösterebilme gibi becerileri kapsamaktadır (Merrell, 2003, s.3).

İşbirliği becerilerinin geliştirilmesinde;

- Sosyal etkileşimi başlatmada uygun yolları kullanmak
- Yardım içerikli davranışları onaylamak
- Olumlu disiplin yöntemlerinin kullanımını güçlendirmek
- Olumlu iletişim örneklerini geliştirmek
- Kişilerarası problem çözmede her bir çocuğun zorlandığı noktalarda destekleyici olmak gerekmektedir (Özbey, 2009, s.31-32).

Sosyal Etkileşim Becerisi

İnsan doğasında ve kültürde varlığını bulan sosyal faktörlerin karşılıklı etkileşimi sosyal etkileşimdir. Başka çocukların haklarına saygılı olma, yetişkinlerin sorunlarına duyarlı olma, başka çocuklara şefkat gösterme, başka çocuklar tarafından oyuna davet edilme, aile ve okulda tartışmalara girme, yanlış davranışlarından dolayı özür dileme gibi becerileri sosyal etkileşim becerileri olarak ifade edilmektedir (Merrell, 2003, s.3).

Çocuklar sosyal etkileşim ile başkalarının düşüncelerine ilişkin bakış açıları geliştirmektedirler. Okul, ev ve komşuluk ilişkilerindeki farklı çevrelerdeki bireylerle kurulan arkadaşlıklar, çocuklara tanıdık ve yabancı kimselerle nasıl etkileşime gireceklerini ayırt etmeyi öğretmektedir. Çocuklar özellikle akran çatışması gibi farklı etkileşim becerilerini ve sosyal deneyimlerini geliştirirken kendileri ve başkaları hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Benmerkezci düşünmenin azalması, farklı sosyal durum ve akran ilişkilerindeki deneyim, çocuklarda paylaşma, yardımlaşma, empati kurma gibi sosyal becerilerin gelişmesini desteklemektedir (Alisinanoğlu & Özbey, 2011, s.29-30).

Sosyal Bağımsızlık Becerisi

Sosyal bağımsızlık; hem kendi başına oyun oynama ve sorun çözme hem de farklı oyun gruplarına katılma ve kabul görme, her türlü sosyal ortamlarda özgüven sahibi olabilme, iletişimi başlatma ve sürdürme okula giderken yakın çevresinden zorluk çıkarmadan ayrılabilme gibi becerileri kapsamaktadır. Çocuklar bu becerileri öncelikle anne, baba, kardeş ve okul ortamında arkadaşlarıyla etkileşimleri sonucunda öğrenmektedirler (Merrell, 2003, s.3).

Okul öncesi dönemde sınıf içi rutin etkinlikler çocukların sosyal bağımsızlık becerilerini geliştirmede önemli yere sahiptir. Okula geliş, selamlaşma, yemek, dinlenme, tuvalet vb. rutin etkinlikler; oyun, müzik, sanat, fen ve matematik, dramatik etkinlikler sırasında aşırı derecede utangaç olan çocuklar dahi bir süre sonra iletişim ve etkileşimde bulunmada cesaret sahibi olabilmektedirler.

Sosyal becerileri geliştirmek için;

- Çocukların akran grupları içerisinde akranlarıyla eğlenerek, sorumluluk alarak oyun oynayabileceği fırsatlar sunmak ve oyun sırasında çocuğa mümkün olduğunca (saldırgan davranışlar vb. dışında) müdahale etmemek
- Çocuklarla sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerin önemi hakkında konuşmak
- Problem çözmede olumlu stratejiler önermek ve gerekli olduğunda destek sağlamak; ancak mümkün olduğunca problem çözmede çocuğun çözüm önerileri üretmesini tercih etmek.

Akran İlişkileri

Akran, Arapça kökenli bir kelime olup; aynı sosyal gruba dahil yani yaş, cinsiyet, cinsel yönelim, meslek, sosyo-ekonomik ve/veya sağlık durumu gibi ortak özellikleri olan insanlar için kullanılır (Uluyurt, 2012, s.13).

Akran ilişkileri, aynı yaşta ya da gelişim, olgunluk düzeyinde olan; benzer geçmiş, değer, yaşantı, yaşam tarzı ve sosyal bağlamı paylaşan kişiler arasında karşılıklılık ve devamlılık gösteren etkileşimlerin bütünüdür. Konu ile ilgili çalışmalarda, akran ilişkileri ile arkadaşlık kavramlarının sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılabildiği görülmektedir. Arkadaşlık, akran

ilişkilerini etkileyen bir unsur iken aynı kavramlar değildirler. Akran ilişkileri, çocuğun akran grubundaki farklı ilişki türlerini içerir. Arkadaşlık ise, çocuğun bir ya da birkaç akranı (ya da akranı olmayan diğer çocuklarla) ile kurduğu duygusal bağı içermektedir. Akran ilişkilerinde düzenli olarak yapılan etkinlikler söz konusudur. Arkadaşlıkta oyun arkadaşı olarak tercih edilen bir çocukla akran etkinliklerinin dışında da zaman geçirilir (Gülay, 2009, s.93).

Akran ilişkileri, olumlu ve olumsuz davranış örneklerini barındıran çok yönlü bir ilişki biçimidir. Bu ilişkiler, toplumdaki diğer sosyal ilişkilerle de etkileşim halindedir. Akran yapısının içinde yer almayan yetişkinler, akran grupları yetişkinlerden etkilenmekle birlikte onları da etkileme özelliğine sahiptir (Rodkin & Hodges, 2003, s.384).

Akran ilişkileri, dikey ve yatay yapılardan oluşmaktadır. *Dikey yapıyı* oluşturan unsurlardan ilki, sosyal güçtür. Sosyal güç, çocukların akran grubu içerisinde kabul görmüş bir otorite kaynağı olan çocuk (bu otorite kaynağı, sevilmeyen bir çocuk da olabilir) tarafından kabul edilmesini ifade etmektedir. Dikey yapıyı oluşturan diğer unsur, sosyal konumdur. Sosyal konum, çocuğun akran grubu içerisinde ne kadar sevildiğini ifade etmektedir. Sosyal konumun iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar, sosyal etki ve sosyal tercihtir (Rodkin & Hodges'den aktaran Gülay, 2009b, s.84). Sosyal etki ve sosyal tercih ile şekillenen sosyal konumda, çocuklar beş gruba ayrılmaktadır (Kosir & Pecjak, 2005; Rodkin & Hodges'den aktaran Gülay, 2009b ,s.84):

1. Popüler çocuklar, yüksek düzeyde sosyal tercihe sahip, pek çok kişi tarafından sevilen, sosyal etkileri üst düzeyde olan çocuklardır.
2. Reddedilen çocuklar, pek çok çocuk tarafından sevilmeyen ve düşük sosyal tercihe sahip çocuklardır.
3. Tartışmalı çocuklar hem sevilen hem sevilmeyen, yüksek düzeyde sosyal etkiye sahip çocuklardır.
4. Dışlanan çocuklar, çok az sevilen ya da sevilmeyen çocuklar olup düşük sosyal etkiye sahiptirler.
5. Ortalama çocuklar, sevilme ve sevilme değeri arasında ortalama puanlar almış çocuklardır.

Yatay yapıyı oluşturan unsurlar ise şöyledir:

1. Çoklu sosyal ilişkiler (arkadaşlık, akran grupları vb.).

2. Çoklu sosyal ilişkilerin oluşturduğu çoklu ortamlardır.

Akran ilişkilerindeki problemler yatay yapı içerisinde yer almaktadır. Yatay yapıda, heterojen gruplarda hem probleme sahip olan ve hem de olmayan çocuklar bulunmaktadır. Bu yapı içerisinde çocukların sosyal konumları, grubun genel yapısı ile şekillenebilmektedir. Örnek olarak, saldırganlığın, zorbalığın baskın olduğu gruplarda, saldırgan çocuklar, saldırgan olmayanlara göre daha popüler olarak algılanabilmektedirler. Saldırgan olan çocukların gruplarında da saldırgan olmayan çocuklar daha popüler olarak değerlendirilmektedirler (Rodkin & Hodges'den aktaran Gülay, 2009b, s.84).

Gelişim Dönemlerine Göre Akran İlişkileri

Her çocuk toplumun önemli bir parçasıdır ve toplum içinde gelişir. Okul öncesi dönem çocukların akran ve akran ilişkilerinin geliştiği bir dönemdir. Erken çocukluk dönemi programları, küçük çocukların dostluklara daha kolay adapte olmalarına, güven duygusu geliştirmelerine, benlik saygısı ve kendine güven oluşturmaya yardımcıdır (Manaster & Jobe,2012,s.13).

Akran ilişkileri incelendiğinde, çocukların yaş dönemlerinde akran ilişkilerinde farklı niteliklere sahip oldukları görülmektedir. Çocukluk dönemindeki akran ilişkilerine genel olarak bakıldığında da, çocuğun içinde yer aldığı sosyal çevrede, kişilerin bireysel özellikleri ve birbirleriyle etkileşimleri akran ilişkilerinin yapısını şekillendirmektedir (Song, 2006).

0-3 Yaşta Akran İlişkisi

Bebğin, doğumdan sonra diğer yeni doğan bebeklerin sesini duyup ağlaması, ilk akran etkileşimi olarak değerlendirilebilmektedir (Chadwick, Hay & Payne, 2004, s.86; Eckerman & Peterman, 2004).Yaşamın ilk yılındaki gelişme oldukça hızlıdır. İlk üç ay, bebeğin çevresindeki her şeyi ağızına alarak tanımaya çalıştığı dönemdir. Altı aylık bir bebek ailesinden ve çevresinden ilgi bekleyen, kendisi de çevresine ilgi gösteren bir aile üyesidir. Bebeklerin akranlarıyla olan etkileşimi 6–12 aylar arasında artar. Sekizinci aydan itibaren akranları ile ilişkilerinde gerginlik gözlenebilir. Çocuk akranlarını iterek, gördüğü hoşuna giden bir oyuncakı çekip alabilir. Sosyal yönden tanıdığı ve tanımadığı insanları ayırır. Dokuz aylık bebek adını bilir. Hayır, kelimesini anlar. Uygun yerlerde gülüp, beklenen hareketleri yapar. İlk

bir yıl içinde çocuk çok büyük bir gelişim gösterir. Yürümeye başlamasıyla çevresini daha çok tanımaya başlar. Her geçen gün insanlara daha fazla tepki vermeye başlarlar (Topaloğlu, 2013).

İki yaşta çocuklar, 1 yaşa göre akranlarıyla daha çok ilgilenmeye başlarlar. Akranları ile etkileşimleri yavaş yavaş başlar. İki yaştan sonra dil gelişimlerindeki ilerlemelerin de etkisiyle duygularını daha kolay ifade ederler. İki yaşta, 1 yaşa göre akranlarla nesneleri paylaşma da daha nazik tavırlar görülebilmektedir. Ayrıca 2 yas civarında çocuklarla akranları arasında etkileşim başlamaktadır (Hay vd. , 2004). Çocuklar büyüdükçe karşısındakilerin duygularının nedenini de tahmin edebilirler. Motor beceriler açısından da epey gelişme gösteren çocuk geri geri yürüme, sıçrama, merdiven çıkma gibi hareket becerileri içinde yaşadığı dünyayı daha iyi tanımak için fırsatlar elde etmiş olur. Toplumsallaşmanın başlangıç aşamasında bulunan iki yaş çocuğu, hareket ve görme alanındaki diğer çocuklara ilgi duyarsa da henüz onları sürekli oyun oynayabileceği arkadaşları olarak görmez (Aral, Can Yaşar & Kandır, 2002, s.48).

Üç yaşta çocuklar, akranlarıyla ilişki kurmada kendilerine özgü ve kalıcı yöntemler geliştirmeye başlayabilirler. Bazılarında olumsuz sosyal tavırlar görülebilmektedir. Bu çocukların kurdukları ilişkiler tartışma, saldırı ve karşı çıkışlardan oluşur. Bazı çocuklar ise daha olumlu ve sosyal olabilmektedirler. Bu çocuklarda akranlarıyla paylaşma, faaliyette bulunma ve akranlarına sevgi gösterileri yaptığı görülmektedir (Yavuzer, 2002, s.50).

Üç yaşla birlikte aynı cinsiyetten akranların tercih edilmesinde sıklık görülmeye başlanmaktadır. Aynı cinsiyette akran tercihi, ilköğretim dönemine kadar artarak devam etmektedir (Schrepferman, Eby, Snyder & Stropes, 2006, s.61).

4-6 Yaşta Akran İlişkisi ve Önemi

4-6 yaş dönemindeki çocukların bilişsel, duygusal, psikomotor gelişim alanlarında ilerlemeler olmaktadır. İlerleme olan gelişim alanlarından biride dil gelişimidir. Dil, çocukların kendilerini ifade etme, sosyal ve kültürel değerlerini kazanma, sosyal iletişim ihtiyaçlarını gidermede işlevsel bir göreve sahiptir (Mussen, Conger & Kagan, 1990, s.220). Dil gelişimine bağlı olarak çocuğun konuşma becerisi de gelişmiştir. Bu da çocukların çevresindeki insanlarla, akranlarıyla arkadaşlarıyla ilişki kurmalarını sağlayacaktır.

Okulöncesi dönemdeki çocuklar aynı yaşta olan diğer çocuklardan çok şey öğrenirler.

Bunlar;

- İletişim becerisi geliştirme. (Oyun oynarken sorular sorma, ne istediklerini, hissettiklerini söyleme, oyuna davet etme, vb.)
- Kendi duygularını tanıma ve dinlemeye yardımcı olma becerisi

Çatışma çözme becerisini destekleme

- Okul öncesi dönem arkadaş olmanın ve arkadaş kalmanın nasıl olduğunun öğrenildiği dönemdir. Bu dönemde çocukların akranlarıyla kuracağı olumlu ilişkiler çocukların sonraki okul yaşantılarında psikolojik sorunları önlemesine yardımcı olacaktır. Yaşamın ilk yıllarındaki akran ilişkisindeki zorluklar genellikle duygusal ve davranışsal sorunların da belirleyicisidir (Crossman, 2009, s.2).

Okul öncesi yıllarında, etkinliklerdeki grup büyüklükleri, yetişkin yakınlığı, faaliyet türü, çocukların girişimleri akran ilişkilerini etkiler. Bir gruptaki kabul edilebilir etkin davranışlar farklı bir akran grubu içinde aynı olmayabilir ve çocukların etkileşimlerinin başarısını etkileyebilir (Manaster & Jobe, 2012, s.14). Akran tercihlerinin ve popülerliğin temel karakteristiği 4-5 yaştan itibaren şekillenmeye başlamaktadır. Olumlu davranışlar, popülerlikle, olumsuz davranışlar ise akran reddi ile ilişkilidir. Popüler çocukların popüler olmayanlara göre daha çok arkadaşı vardır. Akranları tarafından reddedilen çocuklar, kendilerini yalnız hissetmektedirler ve akranlarıyla olumlu ilişkiler geliştirme fırsatlarından uzaklaşmaktadırlar (Erwin, 1993). Akranlarla etkileşimlerde ve arkadaş sayılarında artış 4 yaş civarında görülmeye başlamaktadır (Smith, Cowie, & Blades, 2005; Yavuzer, 2002, s.42).

Okul öncesi, dönemdeki akran ilişkileri çocukların sosyal açıdan başarılı etkileşimler kurmalarını, sosyal gelişimle ilgili birçok ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamaktadır. Gelişim sürecinde akranlarıyla yaşadığı yoğun ilişkiler çocuğa, yeterli sosyal uyumu gösterebilmesi ve gerekli sosyal becerileri kazanması için birçok fırsat sunmaktadır. Akranlar ihtiyaç duyulduğunda destek, rekabet, eleştiri, düzen kaynağı da olabilmektedirler (Çetin, Bilbay & Kaymak, 2003, s.65-72; Lindsey, 2002, s.145-150).

Sonuç olarak okul öncesi dönemdeki akran ilişkileri çocukların gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Çocukların olumlu akran modelleriyle birlikte öğrenme süreçleri, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimleri desteklenebilmektedir. Bu nedenle öğretmenler akran ilişkilerini eğitim öğretimin bir parçası haline getirmeli, sınıf içindeki etkinlik gruplarını ve planlarını buna göre düzenlemelidir.

Okul Öncesi Dönemde Akran İlişkilerini Etkileyen Faktörler

Akran ilişkilerinin gelişimini etkileyen birçok unsur bulunmaktadır. Bunlar: bireysel farklılıklar (sosyal çekingenlik, utangaçlık, dil, mizaç vb), aile, okul öncesi eğitim kurumları ve oyundur.

Bireysel Farklılıklar

Tüm çocuklar farklı bireysel özelliklere sahiptir. Bu bireysel özellikler, çocuğun birçok gelişim alanı üzerinde etkili olduğu gibi akran ilişkileri üzerinde de büyük etkiye sahiptir. Bireysel özelliklerin başlıcaları, sosyal çekingenlik, utangaçlık, aşırı hareketlilik, mizaç, kendilik kavramı, zihinsel yeterlik, dil, cinsiyet ve fiziksel çekiciliktir.

Sosyal Çekingenlik

İletişimde kopukluk yaratan bir davranış örüntüsü olan çekingenlik, kişinin amacına ulaşmakta ve gereksinimlerini karşılamakta güçlük çekmesi, kendi haklarını korumakta yetersiz olması ve hakları çiğnendiğinde karşı koymaması olarak tanımlanır. Çekingen olan kişiler istemedikleri bir davranışı sırf başkası istiyor diye yapan, istedikleri şeyleri iletme becerileri olmayan, sorunlardan kaçan, söyleyeceklerini açıkça ifade edemeyen, başkalarını incitmekten kaçınan kişilerdir (Altınmakas, 2010).

Asendorpf (1991) tarafından sosyal açıdan çekingenlik, genellikle *üç durumun sonucu* olarak görülmektedir:

- 1.Bazı çocuklar, utangaç oluşlarından dolayı, diğer çocuklarla etkileşim halinde bulunmaktan korkarlar ya da etkileşimden kaygılanırlar. Bu nedenle de yalnız oynarlar.
- 2.Bazı çocukların yalnız oynamasının sebebi de diğer çocuklara ve onlarla oyun oynamaya ilgi duymamalarıdır.
- 3.Bazıları da akranları tarafından reddedildikleri için yalnız oynarlar.

Okul öncesi dönemde, sosyal olarak çekingen olan çocukların empati becerileri, sosyal problem çözme becerileri, benlik algıları düşük düzeydedir. Akran gruplarında etkin değildirler. Akranları arasında da bu çocuklar genellikle reddedilmektedirler (Chang vd, 2005, s.48; Christensen, Young & Marchant. 2007, s.81-103).

Utangaçlık

Utangaçlık, yabancılarla sosyal etkileşimler boyunca üzgün, korkulu, kaygılı olma halidir. Aynı zamanda sosyal çekingenlikte çekingenliği oluşturan faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Zolten ve Long (1997) çocukların utangaç olma nedenlerini şu şekilde sıralamışlardır;

- Çocuklar yeni karşılaştıkları durumlarla yaşanan deneyimleri az olduğu için baş etmede zorluk yaşarlar ve sosyal ortamdan çekilmeye karar verirler.
- Utangaç bireylerin ailelerinde de utangaçlık görüldüğü düşünülürse utangaçlığın nedeni kalıtım da olabilir.
- Çocukların kendilerine olan güvensizlikleri utangaç olmalarına sebep olabilir.
- Bireyin sürekli olarak çevresi tarafından eleştirilmesi bireyin sosyal ortamlardan ve diğer insanlardan kaçmasına sebep olabilir.
- Çocuklar sosyal ortamlara etkili bir şekilde nasıl katılacaklarını bilemedikleri için bu ortamlardan kendilerini çekerler ve utangaç olabilirler.
- Düşük özsaygıya sahip olan çocuklar başkalarının da aynı şekilde hissettiklerini düşünerek utangaç davranışlar sergileyebilirler.
- Utangaç aileler sosyal ortamlardan uzak oldukları için bu ailelerin çocukları da nasıl arkadaş edineceklerini ve sosyal ortamlara nasıl katılacaklarını öğrenemezler. Çocuklar ailelerini model aldıkları için utangaç olabilirler (Zolten & Long'den aktaran Yıldırım, 2006, s.38).

Utangaç çocuklar akran ilişkilerinde sorun yaşadıkları gibi birçok sosyal ilişkilerinde de sorunlar yaşayabilirler. Akranları tarafından kabul edilmeyen bireyler haline gelebilirler.

Aşırı Hareketlilik

Aşırı hareketlilik, gelişimsel olarak uygun olmayan düzeydeki baskıcı, dikkatsiz ve hiç durmayan davranışları ifade eder. Aşırı hareketli çocuklar kişiler arası ilişkilerde yaşatlarından farklı özellikler gösterirler. Arkadaşlık ilişkilerinde genelde emredici, denetleyici ve saldırgandırlar. Bu nedenle kolay arkadaşlık kursalar da sürdüremezler (Keown, 2000).

Sürekli büyük kas etkinlikleri gösterme, dikkatsizlik, ilgi eksikliği, acelecilik, düzensizlik vb. durumudur. Aşırı hareketlilik gösteren çocuklar yaşlarıyla ya da çevrelerindeki diğer insanlarla uyum problemleri gösterebilirler. Aşırı hareketliliğin yanı sıra buna saldırganlık gibi davranış bozuklukları da eşlik edebilir. Bu çocuklar sabırsız, dikkatsiz, hareketli ve öfkeli olabilirler (Bierman, 2005; Ercan & Aydın, 2000).

Mizaç

Doksat'a (2008) göre mizaç, duygu, duygu durum ve dürtünün biyolojik temellerinin sonucu olup duygulara dayalı becerilerin ve alışkanlıkların bütünleştirilmesinin altında yatan duyumsama, bağlantı kurma ve motivasyon süreçlerine karşılık gelmektedir. Yani, mizaç, duygusal uyarılara doğuştan yapısal olarak belli bir şekilde otomatik tepki gösterme eğilimidir (Doksat'dan aktaran Şahinoğlu, 2010, s.45).

Birçok uzman, deneyimlerden ziyade biyolojik temelli bireysel farklılıkların kişi üzerinde daha etkili olduğu görüşündedirler. Mizaç çocuğu ev ortamı ile sosyal dünyası arasında bir köprü olmakla birlikte sosyal ilişkileri etkileyebilecek bir özelliktir (Szewczyk- Sokolowski, Bost & Wainwrigjt, 2005, s.379).

Kendilik Kavramı

Bireyin kendini diğer kişilerden ayıran tüm özellikleri kendilik olarak nitelendirilmektedir.

Bebeklerin kendilik duygusunu hangi yaşta edindiği konusunda birçok tartışma yapılmıştır. Birçok yazar yeni doğan çocuğun berrak bir kendilik duygusu edinmesinin birkaç ay sürdüğünü ileri sürmektedir. Küçük çocuklarla yapılan çalışmalarda bir buçuk yaş dolaylarında fiziksel görünüşlerinde bir değişiklik yapılan çocukların görünüşlerine şaşırdıkları görülmüştür. Yani kendilerine ait bir kendilik algıları vardır. Çocuğun kendi görünüşünün kalıcılığına inancının, nesne kalıcılığı kavramıyla aynı zamanda geliştiği ve aynı aşamalardan geçtiği görülmüştür (Erwin, 2000; s.43- 183).

Kendilik kavramının kazanılmasında çocukların çevreleri etkindir. Sağlıklı kendilik algısı geliştiren çocuk akranlarıyla olumlu sosyal ilişkiler kurarken, olumsuz kendilik algısına sahip çocuklar ise sosyal açıdan akran ilişkilerine zarar verirler.

Zihinsel Yetersizlikler

Sosyal yönden incelendiğinde zihinsel engelli çocukların yaşlılarına göre sosyal olgunluk ve beceride belirli şekilde geri oldukları ve bu alandaki gelişimin yavaş olduğu görülmektedir. Genelde kendilerinden yaşça küçük olan çocuklarla arkadaşlık etmekten ve oynamaktan hoşlanırlar. Oyun ve toplum kurallarına uymakta zorluk çekerler, kuralları güç olan oyunlara katılmak istemezler. Geç ve güç dostluk kurarlar ve dostluk süreleri kısadır (Bilir'den aktaran Ahmetoğlu, 2004, s.18).

Dil

Dil, iletişimin vazgeçilmez unsurudur. Çocuklarda sözcük dağarcığı geliştikçe, kendini ifade etme becerileri artmakta ve bu doğrultuda çevreleriyle iletişimleri de artmaktadır. Sözlü iletişim kullanmaya başladıktan sonra çocuklarda zarar verme, saldırganlık vb. durumlar azalmaktadır. Bu da akran ilişkilerine olumlu katkı sağlamaktadır. Dili iyi kullanan çocuklar düşüncelerini ve duygularını daha iyi ifade ettikleri için akranlarıyla ve çevreyle daha iyi iletişim kuracaklardır. Bunun yanı sıra dil becerileri yetersiz olan çocuklar duygularını iyi ifade edemedikleri zaman saldırganlık içeren ya da içekapanık davranışlar gösterebilirler. Bu da akran iletişimini olumsuz yönde etkiler (Altınmakas, 2010).

Olumlu akran etkileşimlerinin tanımlarında konuşmayı başlatma, konuşmayı devam ettirme, dinleme gibi iletişim becerileri yer almaktadır. Dil becerilerindeki yetersizlikler, sosyal etkileşimleri başlatma, devam eden bir diyaloga katılma gibi durumlarda çocuğu engelleyecek ya da yetersiz kalmasına neden olabilmektedir. Ayrıca okul öncesi dönemde dil becerilerindeki yetersizlikler sosyal yetersizlik, davranışsal uyumsuzluk, depresyon, kaygı ile ilişkili bulunmuştur. Dil alanındaki yetersizlikler zamanla çocukların akran gruplarından uzaklaşmalarına, dışlanmalarına sebep olabilmektedir (McCabe & Marshall, 2006; s. 234).

Fiziksel Görünüş

Çocukların fiziksel özellikleri akran ilişkilerini etkileyebilen diğer bir bireysel farklılıktır. Fiziksel çekicilik, çocukların kişiler arası ilişkilerinde iki nedenden ötürü önemlidir: İlki, fiziksel çekicilik görülebilir, sınırları tanımlanabilir özelliklerdir. Fiziksel çekicilik, ırk, cinsiyet gibi görünebilen özelliklere göre (daha bilgi ile) daha çok tanımlanabilecek bir özelliktir. İkinci olarak da bir çocuk, kişinin görünüşü ve çekiciliğinin (daha sözel iletişime geçmeden) farkına varır. Ayrıca okul öncesi ve ilköğretim dönemi çocuklarında yapılan çalışmalar, fiziksel

çekiciliğe sahip çocukların daha sosyal, daha olumlu, daha az saldırgan ve etkileyici oldukları belirlenmiştir (Erwin, 1993).

Cinsiyet

Okul öncesi dönemdeki çocuklar kendi cinsiyetindeki çocuklarla oynama eğilimindedirler. Bu durum ilköğretim yıllarında daha yaygın hale gelir. (Erwin, 1993; Manaster & Jobe, 2012, s.15).

Akran ilişkilerindeki davranış tarzları yönünden bakıldığında da kız çocuklarının akran ilişkilerinde; destek alma, onay görme, yakın ilişkiler kurma, yardımlaşma, işbirliği gibi özelliklerin ön planda olduğu, erkeklerde de akran ilişkilerinin daha geniş gruplarda gerçekleştiği ve etkinlik odaklı olduğu ileri sürülmüştür (Bierman, 2005;). Erkekler kendi gruplarında popüler olmayı önemserler. Bu da beraberinde baskın davranışları getirmektedir. Kızlar ise kişisel amaçlardan yerine kişiler arası amaçları kullanırlar ve akranları ile işbirliği içerisindeyler (Sebanç, Pierce, Cheatham & Gunner, 2003; s. 98-104). Erkeklerin liderlik özellikleri, kızlara göre daha saldırgan, baskıcı, rekabete dayalı davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir (Erwin, 1993).

Aile

Anne-baba, çocuğun sosyal etkileşime girdiği ilk kişilerdir. Bu sosyal etkileşimler çocuğun çok yönlü bireysel gelişiminde, kısa ve uzun süreli etkiler oluşturur. Anne-baba-çocuklar arasındaki iletişim, çocuğun akran ilişkileri başta olmak üzere tüm sosyal yaşamını etkilemektedir. Anne babanın, çocuğun akran ilişkileri üzerindeki etkisi doğrudan (model olma, davranışları öğretme) ve dolaylı (çocuk yetiştirme tutumları, anne babanın kişilik özellikleri) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Gülay, 2010,s.163-164).

Ebeveynleriyle olumsuz ilişkiler geliştiren çocukların akran gruplarında öfkeli, saldırgan, düşmanca, yıkıcı davranışlara daha sık başvurdukları belirlenmiştir. Anne babalar, çocuklarının akran ilişkilerini, karşılıklı etkileşimde bulunarak, model olarak ve akran ilişkilerini geliştirici ortamlar oluşturarak doğrudan etkileyebilmektedirler. Anne babaların çocuklarına model olmaları, etkileşimler sırasında çocuklarına rehberlik yapmaları, tavsiyeler vermeleri, akran problemlerinde destek olmaları, çocuklarının sosyal ilişkilerini niteliğini etkilemektedir. Ayrıca sosyal kuralların, becerilerin, uygun davranış biçimlerinin, duygusal, sosyal mesajları

yorumlama becerilerinin öğrenilmesini de kolaylaştırmaktadır (Erwin, 1993; McComas, Johnson & Symons, 2005, s.236; Yavuzer, 2002). Bu açıdan ebeveynlerin çocuklarının akranlarıyla oyunlarına katılmaları ya da birlikte oyun oynamaları önem taşımaktadır (Önder, 2005).

Çocuklar ebeveynlerini gözlemleyerek öğrendikleri davranışları, akran ilişkilerinde kullanabilmektedirler. Aile ortamında saldırgan davranışlar gözlemleyen çocukların, anaokulunda akranlarına karşı saldırgan davranışlar gösterebildikleri, aynı şekilde ev ortamında nezaket gibi sosyal davranışların da anaokulunda akran iliksilerine yansıdığı ifade edilmektedir (Erwin, 1993).

Kültür

Kültür, fiziksel ve sosyal olarak iki alt gruba ayrılmaktadır. Fiziksel kültür, toplumun ortaya koyduğu materyalleri, teknolojiyi ve yapıyı oluşturmaktadır. Sosyal kültür ise, sosyal roller, normlar, kurallar, değerleri ifade etmektedir. Akran grubundaki beklentiler ve değerler içinde yaşanan kültürün değerleriyle şekillenmektedir. Böylece bir kültür tarafından önemli ve geçerli kabul edilen özelliklerle yetişen çocuk, başka bir kültürde aynı özelliğinden dolayı akranları tarafından reddedilebilmektedir. Ayrıca arkadaşlığı önemseyen çoğulcu kültürlerde, bireyselci kültürlerle göre akran ilişkilerinin zengin deneyimlerle beslendiği söylenebilir(Erten, 2012).

Toplumlar eğitim sistemlerini belirlerken kültürel değerlerini dikkate alırlar. Çocuklarını kendi kültürel değerlerinin beklentilerine uygun davranışlar geliştirecek şekilde yetiştirirler. Böylece çocukların içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamasına yardımcı olurlar. Kendi kültürünün dışında bir kültürde yaşamak zorunda kalan bir çocuğun, sosyal uyumsuzluğunun en önemli nedenlerinden biri kültürler arası farklılıklardır (Altınmakas, 2010).

Oyun

Oyun ve akran ilişkileri karşılıklı etkileşim içindedirler. Çocuğun bireysel özellikleri oyun becerilerini ve dolaylı olarak akran ilişkilerini de etkiler. Akranlar tarafından sevilme, kabul edilme gibi olumlu yaşantılar oyunlara katılmayı arttıracaktır. Oyun ile akran ilişkileri okul öncesi dönemi şekillendiren, onunla paralel gelişim gösteren ve birbirini tamamlayan iki temel unsurdur (Gülay, 2010, 170).

Bir zamanlar birçoklarınınca günah olduğu, kimilerince de zaman kaybı olduğu düşünülen çocuk oyunları bugün toplumsal gelişimin ve kişilik gelişiminin önemli bir yönü olarak düşünülmektedir (Gander & Gardiner, 2001; s.315).

Oyun süresince ortaya çıkan duygular, düşünceler ve akranlardan alınan geribildirimler, çocukların ben merkezli düşünce yapılarının ötesine geçerek, karşısındakinin bakış açısını fark etmesine yardımcı olmaktadır. Bu beceriler, çatışma çözme ve işbirlikçi öğrenme becerilerinin gelişimine de temel oluşturmaktadır (Guralnick'den aktaran Oruç, 2008).

Arkadaşlarıyla oynamak, çocuğa işbirliğini ve toplu yaşam için gerekli kuralları öğretir. Oyun yoluyla sosyalleşen “ben” ve “başkası” kavramlarının bilincine varan çocuk, vermeyi ve almayı da oyun aracılığıyla öğrenir. Çocuk, ev ve okul çevresinde neyin doğru, neyin yanlış kabul edildiğini görür. Ancak bu tür kurallara uymanın zorunluluğunu oyun ortamında anlayabilir.(Yavuzer, 2010; s.177)

Oyunla akran ilişkileri karşılıklı etkileşim içindedirler. Çocuğun bireysel özellikleri oyun becerilerini ve dolaylı olarak akran ilişkilerini de etkiler. Akranlar tarafından sevilme, kabul edilme gibi olumlu yaşantılar oyunlara katılmayı arttıracaktır. Oyun ile akran ilişkileri okulöncesi dönemi şekillendiren, okul öncesi döneme paralel gelişim gösteren ve birbirini tamamlayan iki temel unsurdur (Gülay, 2010; s. 170).

Akran oyunlarının ortaya çıkması için, öğretmenlerin oyuna değer veren bir ortam yaratmaları gerekmektedir. Çocukların oynamaları için fiziksel alana ve taklidi teşvik eden materyallere ihtiyaç duyarlar. (Howes, 2013, s.22-23)

Okul Öncesi Eğitim Kurumları

Okul öncesi eğitim kurumlarının en önemli görevlerinden biri de çocuklara olumlu sosyal ilişkilerde bulunmayı öğretmektir. Kurum bu görevi bazen evdeki olumlu öğretileri pekiştirerek, bazen evdeki eksiklikleri gidererek, bazen de evdeki bozuklukları dengeleyerek yapar. Üç yaşından itibaren gittikçe yaşıtlarına yönelen bir sosyalleşme eğilimi gösteren çocuk için okul yaşantısı çok olumlu bir olanak sağlayabilir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki okul öncesi eğitim kurumuna giden çocuklar daha sosyal, bağımsız, girişken, güvenli ve çevreyle daha ilgili olmaktadır (Zembat & Unutkan, 2001, s.35).

Okul öncesi eğitim kurumlarında çocuklar, akranlarıyla daha çok ilişkiye girerler. Oyun aktivitelerindeki ortak ilgileri, heyecan ve hazları nedeniyle çocuklar, birbirleri için birer sosyal

partnerdir. Çocuklar düzenli olarak okulda bir araya geldiklerinde, birlikte ortak anlamlar, beklentiler oluştururlar. (Margaret, Singer & Swinnen, 2013, s.4)

Okul öncesi eğitim kurumlarında bulunan sınıfların sosyal- duygusal atmosferi, akran ilişkilerinde etkililiği gerçekleştirecek niteliklerde olmalıdır. Çocukların akranlarıyla rahatça vakit geçirebilecekleri şekilde sınıflar düzenlenmelidir (Howes, 2013, s.22).

Korunmaya Muhtaç Çocuklar

Çocuklar, bir ülkenin geleceğini oluşturdukları için, onların yetiştirilmesi ve eğitimlerinin sağlanması hususlarında son derece özen gösterilmesi gerekmektedir. Kimli veya kimsesiz, yoksul veya zengin, suçlu veya suçsuz, bedensel veya ruhsal ya da zihinsel özürlü olması veya olmaması gibi ayrımlara girilmeksizin, çocuğun bütün olarak korunması gerekmektedir. Ancak, normal hayatlarında herhangi bir unsur eksik olduğu için özel bir ilgiye muhtaç olan küçüklerin oluşturduğu bir grup vardır ki, öğretilerde ve kanuni düzenlemelerde bunlara “korunmaya muhtaç çocuklar” denilmektedir (Şenocak, 2006, s. 178-179).

Bir çocuğun en iyi bakılıp korunacağı yer kuşkusuz sağlıklı bir aile ortamıdır. Ancak her çocuk öz aile ortamında büyüme şansına sahip değildir. *Korunmaya muhtaç çocuklar* olarak nitelendirilen bu çocuklarımız 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde ilgili mahkeme tarafından haklarında korunma kararı/bakım tedbiri alınan beden, ruh, ahlak gelişimleri tehlikede olup;

- Ana veya babasız, ana ve babasız
- Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
- Ana veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen,
- Ana veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklarımızdır.

Sonuç olarak, korunmaya muhtaç çocuk tanımında Medeni Kanun, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu birlikte değerlendirilmelidir. Ayrıca, ana babası tarafından kötü muamele gören, aşağılanan gücünün üzerinde çalıştırılarak istismar edilen çocuklarda korunmaya muhtaç sayılmalıdır (Usta Sayıt, 1996, s.46).

Korunmaya Muhtaç Çocuklara Yönelik Uygulanan Hizmet Modelleri

Korunmaya muhtaç çocuklara yönelik birçok yöntem uygulanmaktadır. Bunlar, kuruluş bakımı, çocuk evleri, koruyucu aile, evlat edinme ve sosyal ekonomik destek ile eve dönüş ve aile yanında destek projesidir.

Kuruluş Bakım

Türkiye’de önemli sayıda korunmaya muhtaç çocuğa Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu yuva ve yurtlarında bakılmaktadır. Özellikle küçük yaşlarda kurum bakımı altına alınmış korunmaya muhtaç çocukların bireysel ilgi ve sevgi gereksinimlerinin karşılanması, her alandaki gelişimlerinin desteklenmesi ve genel olarak nitelikli bir yaşam sürdürebilme imkânı açısından dezavantajlı oldukları söylenebilir. Birçok batı ülkesinde koruyucu aile yanına yerleştirme ve evlat edindirme hizmetlerindeki artışla birlikte yetimhane, çocuk yuvası ve yetiştirme yurdu gibi kurumlarda koruma altına alınan çocuk sayısında gözle görülür bir azalma olduğu rapor edilmektedir. Öte yandan Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik zorlukların beraberinde ciddi yoksunluklar getirdiği, dolayısıyla bu gibi yerlerde korunmaya muhtaç çocukların yerleştirildikleri yetiştirme yurdu ve çocuk yuvalarının hala var olduğu bilinmektedir (Özdemir , Sefer & Türkdoğan, 2008, s.283).

Kurum bakımı, teke tek ilişki ve duygusal etkileşimden uzak bir bakım türüdür. Çoğunlukla fizyolojik gereksinimlere cevap verebilmektedir. Oysa sağlıklı bir gelişim ve davranış örüntüsünün temelinde duygusal gelişim yatar. Bugün duygusal hayatın zihinsel ve fiziksel hayattan önce geliştiği ve tüm gelişimin kaynağını oluşturduğu bilinmektedir (Bıyıklı, 1995, s.3).

Kuruluş Bakımı Hizmet Modeli 0–12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren çocuk yuvalarını ve 13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklara hizmet veren yetiştirme yurtlarını kapsamaktadır.

Çocuk yuvaları; 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklar ile gerektiğinde 12 yaşını doldurup, tek başına yaşamını sürdüremeyecek durumda olanlardan Kurumca himaye olunan kız çocuklarının, bedensel, psiko-sosyal ve duygusal gelişimleri sağlıklı, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmekle yükümlü olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne bağlı çocuk yuvalarını kapsar. Bu yuvalarda; ihtiyaca göre, Genel Müdürlükçe

hazırlanan standart kadrolarda belirtilen sayı ve niteliklere uygun müdür, müdür yardımcısı, Sosyal Çalışmacı, psikolog, çocuk gelişimci, öğretmen, çocuk eğitici, tabip, diyetisyen, hemşire, hemşire yardımcısı, teknisyen, teknisyen yardımcısı, genel idare ve yardımcı hizmetler sınıfından olmak üzere çeşitli personel istihdam edilir. Bu yuvalar da müdür, müdür yardımcısı, sosyal servis, mülakat odaları, revir ve tecrit odaları, ambar ve depo, banyo, çamaşırhane, büro hizmetleri odası, nöbetçi odası, binanın fiziki yapısının uygun olması durumunda sosyal amaçlı salonlar, ziyaretçi odası, dikiş ve ütü odası gibi bölümler bulunur. Kuruluş, bulunduğu yöre, iklim koşulları ve çocukların gereksinimleri göz önünde tutularak belirlenecek standartlar çerçevesindeki malzemelerle döşenir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

Yetiştirme yurtları; 13-18 yaş ve 18 yaşın üzerinde korunma kararının devamını gerektiren koşulları taşıyan korunmaya muhtaç çocukları; Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı, demokrasi bilincine sahip, insan haklarına saygılı, çağdaş, beden, ruh ve duygusal gelişimleri sağlıklı, topluma yararlı bireyler olarak yetiştirmek, korumak, bir iş veya meslek sahibi yapmakla görevli ve yükümlü olan Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı yetiştirme yurtlarını kapsar (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

Çocuk Evleri

Çocuğun sağlıklı gelişimi ancak bir aile yanında mümkün olabileceği ilkesinden hareketle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce korunmaya muhtaç çocukların öncelikle öz ailesi yanında bakımı bu mümkün değilse Koruyucu Aile, evlat edindirme, aile yardım hizmetinden yararlandırılması ilkesi benimsenmiştir. Fakat alınabilecek bu tedbirlerin çözüm üretmemesi durumunda en son çare olarak kuruluş bakımı hizmeti tercih edilmektedir. Kuruluş bakımı Ülkemizde çok sayıda çocuğun bir çatı altında toplandığı toplu bakım modelidir (Koşay, 2013).

Kuruluşların ev ortamına yakın tefriş edilmeye başlanmış olmasına rağmen yeterli olamamaktadır. Toplumumuzun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısındaki değişim sürecine (son yıllarda yaşanan gelir dağılımındaki dengesizlik, işsizlik oranının artması, köyden kente göçle birlikte sosyal ve ekonomik sorunlarda artış) paralel korunmaya muhtaç çocuk sayısında artış, ülkemizde korunmaya muhtaç çocuklara verilen en yaygın hizmet modelimiz olan kurum bakımı hizmetinin tekrar yapılandırılması ihtiyacını beraberinde getirmiş ve akabinde son dönemde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nce yeni

model arayışına gidilerek farklı hizmet modellerinin devreye sokulması ve bu yönde yeni kuruluşlar açılmasına yönelik planlamalar yapılmış ve korunmaya muhtaç çocuklar alanında halen hizmet verilen toplu yaşanan kuruluşlar yerine çocuk evi adı altında en çok 6-8 çocuğun barınıp yaşamlarını sürdürebileceği, temel gereksinimlerinin karşılanabileceği, toplu yaşamın getirdiği olumsuzlukları yaşamadan çocukların kendine güvenli, geleceğe güvenle bakabilen, kendisini buna azami düzeyde hazırlayan ve gelecek kaygısını en aza indirgemiş, arkadaşlık, komşuluk ve mahalle gibi kavramları doyasıya yaşayarak öğrenebilecek, toplumla iç içe ve toplumun gerçeklerini bilerek ayakları üstüne basabilen bir gençlik yetiştirmek amacıyla yeni bir bakım modeli yaygınlaştırılmaya başlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016).

T.C. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu İç Denetim Birimi Başkanlığı'nın yapmış olduğu İngiltere-İskoçya Çalışma Ziyareti sonrası 11.01.2011'de hazırladığı "Yurt Dışı Geçici Görev Raporu"nda benzer bir çocuk evi uygulamasından bahsedilmiştir. Bu rapora göre; İngiltere'de *çocuk evleri*, genellikle 7 çocuğun bir arada kaldığı evlerdir, bununla birlikte, çocukların eğitim ihtiyaçlarının da aynı bina içinde karşılandığı bazı çocuk evleri de bulunmaktadır. Okul devamsızlığı, okulda davranış problemleri veya suça bulaşmış çocuklar genellikle bu evlerde bakılmaktadır. Bu evler, çocuk evlerinden daha büyük olup, yatılı okullara benzer şekilde, daha denetimli ve disiplinli bir ortam sağlamaktadır. Bakım altında bulunan çocuklar, kendilerine veya diğer insanlara zarar vermelerinin önlenmesi amacı ile belirli süre ve koşullarda kilit altına alınabilmektedir. Çocuk evleri, yerel otoriteler, özel kurumlar veya hayır kurumları tarafından işletilebilmektedir. Çocuk Evlerinin işleyişine ilişkin minimum standartlar belirlenmiştir. Özel veya resmi olup olmadığına bakılmaksızın, tüm kuruluşların bu standartlara uygun hizmet vermesi beklenmektedir. Standartlara uygunluk, hem çocuk kuruluşları yöneticileri, hem yerel otoritenin Çocuk Koruma Kurulları hem de Bakım Komisyonu Müfettişleri tarafından değerlendirilmektedir. Bakım sürecini tamamlamadan önce, çocuğun yeni hayatı planlanmakta ve reşit olarak kuruluştan ayrılan çocuklara, bireysel ihtiyaçları da dikkate alınarak, bağımsız yaşama geçişini kolaylaştıracak bazı destekler, yerel otorite tarafından sağlanmaktadır. Başka bir yere taşınsa dahi, çocuk 21 yaşına kadar toplum içinde izlenmektedir (SHÇEK Kurumu İç Denetim Birimi Başkanlığı'nın yapmış olduğu İngiltere-İskoçya Çalışma Ziyareti Raporu, 2011) .

Koruyucu Aile

Aile ve Çocuk Hizmetleri Dairesi Başkanlığının yıllık değerlendirme raporunda, nüfusunun üçte biri çocuk olan ülkemizde resmi olmayan araştırma kaynaklarına göre bir milyon civarında korunmaya muhtaç çocuğun olduğu, bu çocukların da yirmi bin kadarının kurumlarda bakım altında olduğu yayınlanmıştır. Gelişmiş ülkelerde ise korunmaya muhtaç çocukların bakımından giderek uzaklaşmakta, bire bir bakımın daha iyi verilebildiği koruyucu aile yöntemi benimsenmektedir (Sosyal vd., 2004, s.39).

Haklarında acil korunma veya bakım tedbiri alınması zorunlu görülen çocuklar öncelikli olarak koruyucu aile yanına yerleştirilir. Bu kapsamdaki çocuklardan, her ay koruyucu aileye yerleştirilebilecek olanların fotoğrafları, ad ve soyadı, doğum yeri, doğum tarihi ve korunma veya bakım tedbiri veya acil korunma kararı nedenlerini kapsayan liste ile birlikte sağlık durumu, psiko-sosyal ve fiziksel gelişimlerini gösteren, çocuğun alışkanlıkları, davranış kalıpları ve özel gereksinimlerini içeren durum değerlendirme raporu, kuruluşlar tarafından il müdürlüğüne gönderilir. Sosyal çalışma görevlisi tarafından koruyucu aile adayının sosyal incelemesi tamamlandıktan sonra, hakkında durum değerlendirme raporları düzenlenmiş çocuklar arasından eşleştirme yapmak üzere ilgili kuruluşa veya birime ziyaret yapılır, dosya bilgileri incelenir, çocuğun tanınması amacıyla ilgili personel ve çocukla gerekli görüşmeler yapılır. Aile ve çocuğun özellikleri görülerek yapılan eşleştirme önerisi, yazılı olarak Komisyona sunulur. Koruyucu ailenin;

- Türk vatandaşı olması ve Türkiye’de sürekli ikamet etmesi
- 25-65 yaş aralığında bulunması
- En az ilkokul düzeyinde eğitim almış olması
- Düzenli gelire sahip olması, gerekir.

Koruyucu ailelerin görev ve yükümlülükleri şunlardır;

- Yanına yerleştirilen çocuğun her yönden sağlıklı gelişimi için gerekli koşulları sağlamak ve uygulamak, Sağlık Bakanlığının belirlediği aralıklarda çocuk izlem protokollerine göre izlemini yaptırmak, varsa tedavi planı ile ilgili yükümlülükleri yerine getirmek, uygulanmasında koruyucu aile birimiyle işbirliği içerisinde olmak.

- Çocuğun yetenekleri ve becerilerinin el verdiği ölçüde eğitim ve öğretimi veya meslek sahibi edindirilmesi için gerekli çabayı göstermek, çocuğu koruma, eğitme ve yetiştirme dışında hiçbir surette çalıştırmamak.
- Görüştürülmesinde koruyucu aile birimince bir sakınca bulunmaması durumunda çocuğun; anne, babası ve diğer yakınları ile koruyucu aile birimince uygun görülen şekil ve zamanda görüşmesini sağlamak.
- Çocuğun kan bağı bulunan ya da eski çevresinden kişilerle il müdürlüğünün bilgisi dışında iletişim kurmamak.
- Çocuğun karşılanabilir nitelikteki ihtiyaç, istek ve beklentileri ile çocuğu ilgilendiren kararlarda düşüncesini almak.
- Çocuğun devam edeceği okul, katılacağı kurs, sünnet gibi hayatını etkileyen, değiştiren konularda sorumlu sosyal çalışma görevlisi ile birlikte karar almak.
- Hizmet sürecinde çocukla ilgili oluşan her türlü rutin dışı değişiklikleri ve bunlara ilişkin duyumlarını zaman geçirmeksizin sorumlu sosyal çalışma görevlisine bildirmek.
- Koruyucu aile hizmet sürecine ve yerleştirilen çocuklara ilişkin olarak mesleki çalışmaları yürüten sosyal çalışma görevlilerine gerekli çalışma şartlarını hazırlamak, periyodik izlemeleri ve mesleki yönlendirmeleri kabul etmek, koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının uygulanması için uygulama planı doğrultusunda işbirliği yapmak.
- İl müdürlükleri tarafından koruyucu aile konusunda yapılacak eğitim ve çalışmalara katılmak.
- Çocuğun, il müdürlüğünün uygun görüşü alınmaksızın başka bir kişi veya ailenin yanına bırakarak oturma yerini değiştirmemek.
- Telefon değişikliği bilgisini hemen, adres bilgilerindeki değişikliklerini acil durumlar dışında değişiklik gerçekleşmeden bulunduğu ilde en az yirmi gün önce, başka bir il veya ilçeye taşınma durumunda en az bir ay önce il müdürlüğüne bildirmek ve taşınma sonrasında da sürekli yerleşim yerini yirmi gün içinde bildirmek.
- Çocuğun koşullarının değişmesi sonucu il müdürlüğü tarafından hizmet modelinde bir değişikliğe gidilmesinin planlanması halinde, çocuğun yararının gerektirdiği işlemlerin yapılabilmesi için her türlü destekte bulunmak ve çocuğun ayrılık sürecine hazırlanmasında il müdürlüğü ile iş birliği yapmak.

- Çocuk yerleştirme önerisini geçerli bir mazereti olmaması halinde kabul etmek. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016)

Gelişmiş batı ülkelerinde korunmaya muhtaç çocuklar için koruyucu aile hizmeti kurum bakımına oranla daha yaygın olarak başvurulanan bir sistemdir. Bu sistemde çocuklar kısa veya uzun süreli, bedelli veya bedelsiz olarak çocuk bakımını üstlenen, çocuğa sıcak aile ortamı sağlayan, ebeveynlerinin yerini tutabilecek aileler yanına yerleştirilmektedir (SHÇEK Eylem Planı, 2016).

Evlat Edinme

Evlat edinme, bakımsız kalan, kimsesiz veya terk edilmiş çocukların korunmasına, çocuk sevgisinden yoksun aileler ya da kişilerin bu ihtiyaçlarının giderilmesine hizmet eden yararlı bir kurumdur. Çünkü evlat edinme, hem evlat edinilenin hem evlat edinenin hem de toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmektedir (Kaya, 2008).

Türk Medeni Kanunu evlat edinmeyi, mahkeme kararı ile kurulabilen bir hısımlık ilişkisi olarak düzenlemiştir. Evlat edinmek isteyen kişi bizzat veya tutacağı bir avukat aracılığıyla kendi ikametgâhının bulunduğu yerdeki yetkili Asliye Hukuk mahkemesine M.K.'nın 315. maddesi uyarınca "evlat edinme kararı" için başvuruda bulunması gerekir. Yetkili mahkemeden alınacak "evlat edinme" kararı ile evlatlık ilişkisi kurulmuş olur.

Evlat Edinme; bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun bir kişi arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır. Evlat edinme hizmeti, Türk Medeni Kanunu'nun (01.01.2002 tarihinde yürürlüğe giren) 305-320 maddeleri ile Genel Müdürlüğümüzce aynı kapsamda hazırlanan 01.08.2002 tarih ve 145 sayılı Evlat Edinme Yönergesi ve 14.01.2004 tarihinde kabul edilerek 1 Eylül 2004'de yürürlüğe giren Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun çerçevesinde yürütülmektedir. Evlât edinme koşulları şunlardır;

- Evlât edinmenin her halde küçüğün yararına bulunması ve evlât edinenin diğer çocuklarının yararlarının, hakkaniyete aykırı bir biçimde zedelenmemesi,
- Evlât edinecek kişi veya eşlerin, evlât edinilenden en az on sekiz yaş büyük olması,
- Evlat edinen ile edinilen arasında en fazla 40 yaş fark olması,

- Ayırt etme gücüne sahip olan küçüğün rızasının alınması,
- 22/11/2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanununun 311 inci ve 312 nci maddelerinde yer alan hükümler hariç, 309 uncu maddesinde belirtilen şekilde küçüğün ana ve babasının rızasının bulunması,
- Küçüğün vesayet altında olması halinde, Türk Medenî Kanununun 397 nci maddesinde öngörülen vesayet dairelerinin izninin alınmış olması,
- Eşlerin en az beş yıldan beri evli olmaları veya her ikisinin de otuz yaşını doldurmuş bulunmaları, koşulları aranır. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016)

Sosyal Ekonomik Destek ile Eve Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesi

Aile desteği, çocuklara ve ailelere yönelik refah hizmetlerinde, önemi giderek artan stratejik bir yaklaşımdır. Risk altındaki çocuklar için, olumlu ve erişilebilir sosyal destek ağları yaşamsal değerdedir. İnsanlar aile, arkadaş ve diğer toplumsal örüntüler gibi resmi olmayan ya da iş, okul, sosyal örgütler ve profesyonel hizmetler gibi resmi yapılardan bu destekleri alırlar. Korunma gereksinimi olan çocuklar için aile destek hizmetleri, bakım veren rolleri üzerinden aileleri destekleyen, onlara yardım eden toplum temelli hizmetler olarak da tanımlanabilir. Bu tür hizmetler, ailenin gereksinimlerine ve güçlerine bağlı olarak çeşitli biçimlerde olabilir. Hizmetlerin amacı sağlıklı çocuk gelişimini en üst düzeyde gerçekleştirmek için sorunları çözmek ve ebeveyn becerilerini geliştirmek için ailelere yardım etmektir. Aslında tüm aileler bir şekilde aile destek hizmetlerinden yararlanmalıdır. Aile destek hizmetlerinin niteliği, kapsamı ve uygulaması, çocuk refahına yönelik hizmet sürecinde, her olgu bazında özel olarak belirlenmeli ve değerlendirilmelidir (Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu, 2014, s.51).

Korunmaya Muhtaç Çocuklarda Sosyal Gelişim

Çeşitli nedenlerle normal gelişim göstermeyen ya da normal gelişimi desteklemeyen koşullar altında bulunan çocukların genel gelişimleri diğer çocuklara göre farklılık gösterebilmektedir. Sosyal becerilerin gelişiminde, uygulanmasında farklılıklarla karşılaşılabilir (Gülay & Akman, 2009, s.95). Ülkemizde yapılan çalışmalara göre erken yaşlarda ailesi yanından

ayrılarak kurum bakımına verilen çocukların çocukluk ve yetişkinlik döneminde davranışsal sorunlar ya da psikiyatrik bozukluklar gösterme riskinin yüksek olduğu görülmektedir.

Kurum bakımında yetişen çocuklar duygusal uyarı eksikliği nedeniyle sosyal ilişkiler kuramamakta, ilgi gösterenlere karşı kuşkulu ve duyarsız davranmakta, başkalarına karşı mutsuz, apatik, içine kapanık ve depresif bir ruh hali göstermektedirler. Korunmaya muhtaç çocuklar, aile ortamının sağladığı olumlu rol modellerinden, destekten, sıcak ve yoğun ilişkilerden yoksun oldukları için sosyal becerileri öğrenme, uygulamada sorunlar yaşayabilmektedirler (Gülay & Akman, 2008, s.23- 39).

Kurum bakımı altında yaşamak sosyal, algısal, fiziksel, zihinsel ve duygusal alanlarda birçok farklı mahrumiyetin karışımına maruz kalmakla özdeşleştirilmiştir (MacLean, 2003). Çalışmalara bakıldığında kurum bakımı altında olmak çoğu zaman çalışmalarda kurumlarda yetişen çocuklarda fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal alanlarda gelişim bozuklukları ve gelişim gerilikleri görüldüğü ortaya konmuştur (Smyke,Koga, Johnson, Fox, Marshall, Nelson, Zeanah & BEIP ,2007).

Sloutsky (1997) kurumda büyüyen çocuklarla ailelerinin yanında yetişen çocukları karşılaştırırken, gelişimsel süreçlerin tamamen farklı ortamlarda gerçekleştiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca sosyal hayatta ve aile ortamındaki ilişkilerde çok önemli bir yeri olan anlaşma, empati kurma gibi birçok sürecin kurumda yaşayan çocukların hayatlarında yeterince var olmayabileceğini söylemektedir.

Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Akran İlişisini ve Sosyal Davranışı Geliştirmede Öğretmenin Rolü

Okul öncesi dönemde çocuklar çevrelerindeki insanlarla iki farklı ilişki şeklinde ilişkiye girerler. Bunlar yetişkinlerle kurulan ilişkiler ve akranlarla olan ilişkilerdir. Çok küçük yaşlardan itibaren de çocuklar bu iki tür ilişkiyi ayırt edebilmektedirler. Çocuklar duygusal destek, güven, bilişsel problemler ve rehberlik gibi durumlarda yetişkinlere ihtiyaç duyarlar. Çocuklarda öğretmenlerinden öğrendiklerini ve anladıklarını kendilerine özgü bir yolla akran grubuna uygularlar (Kernan, Singer & Swinnen; 2013, s.3-4).

Çocuklar okul öncesi eğitim kurumlarında akranlarıyla birlikte yaşamayı ve çalışmayı öğrenirken, çocuğun iyi bir öğretmen modeline de ihtiyacı vardır. Bu nedenle okul öncesi öğretmenin olumlu bir model oluşturmasıyla birlikte yeterli düzeyde pedagojik formasyona

sahip olması ve mesleğini sevmesi de gerekmektedir (Karaca, Gündüz & Aral, 2011, s.66; Walker, 2004, s.22).

Okul öncesi dönem çocuklarıyla çalışan öğretmenlerin çocukların davranışlarının şekillenmesinde ve çocukların kendi davranışlarının sorumluluklarını almalarını öğretme konusundaki işleri düşünüldüğünde, öğretmen adaylarına etkili ve önlemler sınıf yönetimi becerilerinin öğretilmesi gerektiği bir kez daha önem kazanmaktadır (Şen, 2009, s.13).

Okullarda çocuklar sınıfta serbestçe hareket edebilmelidir. Öğretmenler, çocukların akran ilişkilerinde ve arkadaşlarıyla sosyal ilişkilerinde çocukları yönlendirmelidirler. Akran ilişkilerin de çocuklar, arkadaşlarının davranışları üzerinde bir etkiye sahip olduklarını ve bu etki ile oynayabileceklerini, denemeler yapabileceklerini keşfetmelidir. Çocuklar sahip oldukları birçok deneyimi arkadaşlarına yardım etmede kullanmaları için öğretmen rehberlik etmelidir.

Okul öncesi eğitim programlarının sadece belli bir zaman diliminde sosyal gelişim konusuna odaklanmasını değil, aynı zamanda okul öncesi dönemde öğretmenlerin serbest oyun zamanlarında yalnızca bir kez olmaksızın, okul sisteminin içine sosyal becerileri geliştirici müdahale programlarını bütünleştirme imkânlarının olduğunu bildirmektedir (Walker, 2014, s.21). Ayrıca Walker (2004) erken çocukluk uzmanlarının okul öncesi çocukların sosyal konumlarını iyileştirmek ve müdahale programlarını uygulamaya koymak konusunda bilgi, beceri ve çabaya sahip olduklarını belirtmiştir.

Çocukların yeni akran gruplarına gireceklerinde, akran gruplarını keşfetmek ve güvenli ortam oluşturabilmesi için öğretmenlere ihtiyaç duyarlar. Öğretmenler böyle durumlarda her çocuğa sıcak davranmalı ve çocukların akranlarıyla ilişkilerinde hem duygusal hem de fiziksel olarak etkileşime girmelerine yardımcı olması gerekmektedir. Öğretmen çocukları çok iyi gözlemleyerek akranlar arasındaki ilişkiyi gözlemlemelidir. Olumlu duygusal ortamın, kavgacı değil daha çok olumlu akran etkileşimlerini teşvik eden ilişkiler kurulması için akran ilişkilerinin gelişimine katkı sağladığı görülmektedir. Üç yaş civarında olumlu sosyal ortamlarda deneyim elde eden çocuklar, muhtemelen ilköğretim döneminde olumlu akran ilişkileri içinde bulunacaklardır (Howes, 2013, s.22-24).

İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, sosyal gelişim, ilişkileri ve korunmaya muhtaç çocuklar ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

Sosyal Gelişim İle İlgili Araştırmalar

Cessna (2000), çalışmasında engelli olan ve olmayan okul öncesi çocukları arasında sosyal beceriler yönünden anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini Arizona, West Phceniy’ teki okullarda bulunan üç-beş yaşındaki 174 (%43,7 kız, %56,3 erkek) çocuk oluşturmuştur. Engelli çocuklar, engel durumlarına göre sınıflandırılmışlardır. Sonuç olarak engelli olmayan çocukların Sosyal Beceri Değerlendirme Sistemi (SBDS) puanları hem ebeveyn değerlendirilmesinde hem de öğretmen değerlendirmesinde engellilere göre yüksek çıkmıştır. Ayrıca öğretmen ve ebeveyn değerlendirmeleri arasında oluşturulan engel gruplarına göre önemli farklılıklar görülmüştür.

King (2000), anaokullarında öncelikli önlem olarak sosyal beceri eğitimi konulu araştırmasında “Dur ve Düşün Sosyal Beceri Programı”nı koruyucu bir önlem olarak uygulamaya koymuştur. Araştırma dahilinde 57 ilkokul çocuğuna program uygulanmıştır. Bu çalışmada sosyal beceri eğitimi alan çocukların almayanlara göre daha yüksek sosyal yeterliliğe sahip olması amaçlanmıştır. Bu çalışmada ayrıca çocukların bağlanma durumlarının sosyal becerilerle ilişkisi de incelenmiştir. Veriler Sosyal Beceri Değerlendirme Sistemi Öğretmen Formu ve Öğretmen Çocuk Bağlanma Anketi ile toplanmıştır. Sonuçta sosyal beceri eğitimi alan çocukların almayanlara göre daha az problem davranışları ve daha az hiperaktivite gösterdikleri görülmüştür. Yine eğitim alanların sınıf arkadaşlarıyla problem çözmede daha az sorun yaşadıkları görülmüştür.

Guglielmo ve Tryon (2001) çalışmasında, gelişimsel geriliği olan okul öncesi çocuklar için sosyal beceriler eğitim programı hazırlamıştır. Her biri 19 katılımcıdan oluşan iki deney grubu ve 20 kişilik kontrol grubu oluşturulmuştur. Deney gruplarından birine sınıf destekli sosyal beceriler eğitim programı, diğerine birleştirilmiş davranış paketi uygulanmıştır. Uygulanan program sonunda hedef davranışların desteklendiği ve diğer davranışlarda artış olduğu ortaya çıkarılmıştır. Grup davranışının hem sınıf destekli sosyal beceriler eğitim programında hem de

birleştirilmiş davranış paketi uygulanan gruplarda arttığı görülmüştür. Sosyal beceri müdahaleleri hem sınıf öğretmenleri hem de okul öncesi katılımcıları tarafından gözlenmiştir.

Seven (2006), çalışmasında altı yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerini incelemiştir. Araştırmasının örneklemini Muş ilinden tesadüfi olarak seçilen dört okulun anasınıflarındaki 56'sı erkek, 54'ü kız 110 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada bilgi toplamak için, “Kişisel Bilgi Formu”, “Cassidy Tamamlanmamış Oyuncak Bebek Ailesi Hikâyeleri” ve “Sosyal Beceri Değerlendirme Sistemi Temel Eğitim Öğretmen Formu” kullanılmıştır. Elde edilen veriler yüzde, tek faktörlü ANOVA, Scheffe testi ve Pearson momentler korelasyon katsayısı ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda, bağlanma güvenliğiyle sosyal beceriler ve sosyal becerilerin alt ölçekleri olan işbirliği, atılganlık ve öz-kontrol becerileri arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet, anne ve babanın öğrenim durumu ile sosyal beceri düzeyi arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Buna karşılık, sosyo-ekonomik düzeyle sosyal beceri düzeyi arasında anlamlı fark bulunmuştur. Diğer taraftan bağlanma ile cinsiyet arasında anlamlı fark bulunmazken, anne-baba öğrenimi ve sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Ayrıca çocukların cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre sosyal becerileri ve bağlanma durumları arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır.

Mavi Dervişoğlu (2007) çalışmasında, okul öncesi kurumlarına devam eden 6 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin ve problem davranışlarını etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın örneklemini Gaziantep ilinde bulunan 6 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanması amacıyla “Bilgi formu”, “Sosyal Beceri Ölçeği” ve “Problem Davranış Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda; Kız çocuklarının, erkek çocuklarına göre sosyal beceri bölümünden daha yüksek puan aldıkları, erkek çocuklarının ise problem davranışlarından aldıkları puanların kızlara oranla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ailelerde bulunan çocuk sayısı arttıkça, çocukların sosyal becerilerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Daha önce okul öncesi eğitim almayan çocukların, daha önce okul öncesi eğitim alan çocuklara oranla sosyal becerilerinin daha düşük olduğu görülmüştür. Özel eğitim kurumlarında eğitim gören çocukların sosyal becerilerinin, devlet okullarında eğitim gören çocuklara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Bireysel odaya sahip olan çocukların bireysel odası olmayanlara göre; sosyal becerilerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Gelir seviyesi yükseldikçe sosyal becerilerinin yüksek olduğu bulunmuştur. Annelerinin eğitim seviyesi yüksek olan çocukların, annelerinin eğitim seviyesi düşük olan çocuklara oranla sosyal

becerilerin daha çok yükseldiği görülmektedir. Anne-babanın yaşları küçüldükçe sosyal becerilerinin azaldığı görülmektedir.

Şehirli (2007), Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğinin geliştirilmesi ve bazı değişkenlere göre incelenmesini amaçladığı çalışmada, Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeğini geliştirerek, geçerlik ve güvenirlik düzeyini ölçmek ve Kastamonu’da yaşayan 5-6 yaş dönemindeki çocukların öğretmenleri aracılığıyla istenmeyen bazı sosyal davranışlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Veriler, 2005-2006 yılında Kastamonu ilindeki 243 çocuğun 20 öğretmeninden elde edilmiştir. Verilerin toplanması aşamasında ‘Çocuk Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği’ geliştirilerek kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda: Erkeklerin kız çocuklarına göre daha isyankar ve uyumsuz oldukları belirlenmiştir. 5 yaş grubundaki çocukların 6 yaş grubundaki çocuklara göre, geniş ailede yaşayan çocukların çekirdek ailede yaşayan çocuklara göre daha kaygılı oldukları görülmüştür. Çalışan annelerin çocuklarının daha uyumsuz ve kaygılı oldukları, babası işçi olan çocukların uyumsuz davranışlarının babası öğretmen ve doktor olan çocuklara göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Annesi ilkokul mezunu olan çocukların istenmeyen davranışlarının annesi lise ve üniversite mezunu olan çocuklara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Babası ilkokul mezunu olan çocukların uyumsuzluk davranışları babası lise ve üniversite mezunu olan çocuklara göre daha fazladır. Çocukların sosyal uyum davranışlarında, sosyal kaygılarında ve ölçek toplam puanları arasında kardeş sayısına göre anlamlı fark bulunmuştur.

Şen (2009), okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden üç-altı yaş grubu çocukların sosyal davranışlarını öğretmen değerlendirmesine dayalı olarak çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Ankara il merkezinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı bağımsız anaokullarına devam eden üç, dört, beş ve altı yaş grubu 1159 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmada veriler, “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği Öğretmen Formu” ile çocuk ve aileye ilişkin demografik bilgilerin istendiği “Aile Bilgi Formu” aracılığıyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre; örnekleme oluşturan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ve olumlu sosyal davranışlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. Çocukların olumlu sosyal davranışları ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Örnekleme oluşturan çocukların ilişkisel saldırganlık davranışları ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık olduğu gözlenmiştir. Örnekleme tam gün eğitim alan çocukların, ilişkisel saldırganlık puan ortalamalarının, yarım gün eğitim alan çocukların ilişkisel saldırganlık puanlarından anlamlı şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ilişkisel saldırganlık davranışlarının, anne çalışma durumuna göre de anlamlı farklılık

gösterdiği belirlenmiştir. Çocukların ilişkisel saldırganlık davranışlarının yaş değişkeni bakımından da anlamlı bir farklılık oluşturduğu saptanmıştır.

Berry ve O'Connor (2010) yaptıkları çalışmada, anaokulundan altıncı sınıfa kadar çocukların sosyal beceri büyüme yörüngelerini incelemiş ve Erken Çocukluk Bakımı ve Gençliği Geliştirme Çalışması'nı I, II ve III. kısım verilerini kullanarak erken davranış problemleri ve çocukların sosyal beceri geliştirmeleri ile öğretmen-çocuk ilişkilerindeki rollerini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, dört ana bulguya ulaşılmıştır. İlk olarak genelde çocuklar erken ilköğretim yıllarında belirgin bir hızlanma süreci ve geç ilköğretim yıllarında hafif bir yavaşlama süreci ile anaokulundan altıncı sınıfa kadar eğrisel sosyal beceri büyüme yörüngeleri göstermişlerdir. İkinci olarak, okul öncesi içselleştirme davranış problemleri daha üst düzeyde olan çocuklar, içselleştirme düzeyi daha düşük olan akranlarına kıyasla zaman içerisinde daha düşük anaokulu sosyal beceri seviyeleri ve niteliksel açıdan farklı sosyal beceri büyüme yörüngeleri göstermiştir. Üçüncü olarak, yüksek kaliteli öğretmen-çocuk ilişkisi olan çocukların, anaokulunda ilişki düzeyi düşük olan akranlarına göre altıncı sınıfa kadar daha fazla sosyal beceri gösterdikleri gözlenmiştir. Öğretmen-çocuk ilişkisi etkisinin büyüklüğünün çocukların yaşıyla doğru orantılı olarak artış gösterdiği, bununla birlikte erken içe yönelim problem düzeyi düşük olan çocuklarda bu ilişkinin daha kuvvetli olduğu görülmüştür.

Pekdoğan (2011), okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal becerilerini çeşitli değişkenler açısından incelemiştir. Araştırmanın evrenini bağımsız anaokullarına devam eden 5- 6 yaş grubu çocukların anne-babaları ve öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak çocukların anne-babalarına "Sosyo-Demografik Bilgi Formu", öğretmenlere ise çocukları değerlendirmeleri için "Sosyal Beceri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ)" uygulanmıştır. Analizler sonucunda, okul öncesi eğitime devam eden 5- 6 yaşındaki çocuklar içerisinde, öncesinde okul öncesi eğitimi alan çocukların sosyal becerilerinin, okul öncesi eğitimi almayan çocuklara göre daha yüksek olduğu saptanmış, ayrıca baba eğitim seviyesi arttıkça çocukların sosyal becerilerinin arttığı belirlenmiştir. Ailelerin sosyoekonomik düzeyi ve çocukların cinsiyetlerinin de sosyal becerileri etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Erten'in (2012) , okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi adlı çalışmasın da iki temel amaç bulunmaktadır; birinci amacı, okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri, sosyal konumları ve okula uyum düzeylerinin eğitim-öğretim yılı

içinde değişiklik gösterip göstermediğinin incelenmesidir. İkinci amacı ise okul öncesi eğitime devam eden çocukların sosyal becerilerinin, akran ilişkilerinin ve sosyal konum düzeylerinin birlikte, okula uyum düzeyi üzerinde yordayıcı etkisinin olup olmadığının incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini, Denizli ili merkezinde, Serinhisar ve Tavas ilçelerinde okul öncesi eğitim almaya devam eden 175 (91 kız, 84 erkek) çocuk ve 12 anaokulu öğretmeni oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak “Kişisel Bilgi Formu, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği, Akranların Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği, 5-6 Yaş Çocukları İçin Okul Uyum Öğretmen Değerlendirme Ölçeği, Resimli Sosyometri Ölçeği ve Sosyal Beceri Gözlem Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın genel sonuçlarına göre, 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri düşüş göstermiştir. Akran ilişkileri, sosyal konum düzeyleri, okula uyum düzeylerinin eğitim yılı içinde artış gösterdiği bulunmuştur. 5-6 yaş çocuklarının eğitim yılı boyunca, dört ölçüm içinde de olumlu sosyal davranış değişkeninin okula uyum düzeyini en yüksek düzeyde yordayan değişken olduğu bulunmuştur. Ardından sırayla korkulu-kaygılı olma ve aşırı hareketlilik değişkenleri gelmektedir.

Akran İlişkileri İle İlgili Araştırmalar

Topaloğlu (2013) etkinlik temelli sosyal beceri eğitiminin çocukların akran ilişkisine etkisini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini bağımsız anaokulunda eğitim görmekte olan 4 – 5 yaş grubundaki 20 kontrol ve üniversite anaokulunda eğitim görmekte olan 4 – 5 yaş grubundaki 20 deney grubu olmak üzere toplam 40 çocuk oluşturmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak, kişisel bilgi formu, Gary W. Ladd ve Suzan M. Profilet(1996) tarafından geliştirilmiş, Gülay (2008) tarafından Türkçe’ye uyarlama ve geçerlik güvenirlik çalışmaları yapılan Çocuk Davranış Ölçeği (The Child Behavior Scale) kullanılmıştır. Ölçek, çocuklar için, program öncesi ve sonrasında öğretmenleri tarafından doldurulmuş; ayrıca deney grubu için eğitim programı bitiminden sekiz hafta sonra tekrar doldurulmuştur. Deney ve kontrol gruplarının ön test ve son testlerinin karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi, Deney grubunun ön test – son test ve son test izleme testi ile kontrol grubunun ön test son test puanlarının karşılaştırılmasında Wilcoxon İşaretli Sıralar Testi kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, etkinlik temelli sosyal beceri eğitimi programının çocukların akran ilişkilerini, Çocuk Davranış Ölçeği’nin alt boyutları da dikkate alındığında olumlu yönde desteklediği ortaya koyulmuştur.

Özmen (2013), 5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkilerinin sosyal problem çözme becerisi açısından incelenmesi adlı çalışmasının örneklem grubu bağımsız anaokulları ve ilköğretime

bağlı anasınıflarında eğitim gören 5-6 yaş 450 çocuktan oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak “Akran İlişkilerini Değerlendirme Ölçeği” ve “Wally Sosyal Problem Çözme Testi” kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 17.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Akran İlişkilerini Değerlendirme Ölçeği’nin Çekingenlik, Sosyal Kabul, Problem Çözme, Sosyal Davranış ve Saldırganlık alt ölçek puanlarının sosyal problem çözme beceri puanlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını test etmek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Gruplar arası farkın anlamlılığı Tukey Testi ile belirlenmiştir. Akran İlişkileri Değerlendirme Ölçeği’nin alt test ve toplam test puanları ile Wally Sosyal Problem Çözme Testi puanları arasındaki ilişki ise Pearson Korelasyon Katsayısı ile belirlenmiştir. Araştırma sonucunda çocukların akranlarıyla ilişkilerinde gösterdikleri çekingenlik, sosyal kabul, problem çözme, sosyal davranış ve saldırganlık davranışlarının sosyal problem çözme becerisine göre farklılaştığı belirlenmiştir.

Pırtık’ın (2013), boşanmış ve tam aileden gelen okul öncesi çocukların sosyal beceri ve akran tepkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, adlı çalışmasını okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 120 çocuk (60–72 ay) ile yürütülmüştür. Araştırmaya alınan 60 çocuk boşanmış aileden 60’ı ise tam aileden gelmektedir. Boşanmış aileden gelen çocukların anne - babasının boşanması üzerinden geçen süre 3 ay ila 5,5 yıl arasında değişmektedir. Örneklem grubunu oluşturan çocukların sosyal beceri düzeylerini belirleyebilmek amacıyla Avcıoğlu (2007) tarafından geliştirilen “Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ) ” kullanılmış, akranlarına karşı gösterdikleri davranışsal tepkileri değerlendirebilmek için ise Denham, Bouril ve Belouad (1994) tarafından geliştirilen, Türkçe uyarlaması ve geçerlik güvenirlik çalışması Tepeli ve Kuyucu (2012) tarafından yapılan “Akran Tepki Testi–ATT (Challenging Situation Task–CST)” kullanılmıştır. Araştırmada toplanan veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir. Analizler için “t testi” ve “Pearson Chi-Square” testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda boşanmış ve tam aileden gelen çocukların sosyal beceri puanlarının farklılaştığı belirlenmiştir. Buna ilaveten boşanma ve tam aileden gelme durumuna göre çocukların akranlarına karşı gösterdikleri davranışsal tepkilerinde anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır.

Ogelman ve Sarıkaya’nın (2013), okul öncesi eğitim almış çocukların akran ilişkileri değişkenlerinin beş ve altı yaşta incelenmesi adlı çalışmalarını bağımsız anaokuluna devam eden, 5 ve 6 yaş grubundan 78 çocuk ve 7 anaokulu öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği ve Akranların Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği kullanılmıştır. Veri toplama süreci aynı örneklem grubuna ölçeklerin bir yıl ara ile iki kere uygulanmasıyla gerçekleşmiştir. Okul öncesi öğretmenleri “Çocuk Davranış Ölçeği, Akran

Şiddetine Maruz Kalma Ölçeği'ni her çocuk için her uygulama döneminde bir defa doldurmuştur. Araştırmanın ilk verileri 2011'in mayıs ayında, ikinci veriler ise bir yıl sonra 2012'nin mayıs ayında doldurulmuştur. Verilerin analizinde okul öncesi eğitime devam eden çocuklarının akran ilişkileri değişkenlerinin 5 ve 6 yaşta anlamlı düzeyde değişiklik gösterip göstermediğini incelemek için ilişkili örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Araştırmanın genel sonuçlarına göre, okul öncesi eğitimi almış çocukların saldırganlık düzeyleri, sosyal olmayan davranış düzeyleri, korkulu-kaygılı olma düzeyleri, dışlanma düzeyleri ve akran şiddetine maruz kalma düzeyleri 6 yaşta düşüş göstermekte iken olumlu sosyal davranış düzeyleri 6 yaşta artış göstermektedir. Okul öncesi eğitimi almış çocukların akran ilişkilerine bağlı değişkenler 5 ve 6 yaşta değişiklik göstermektedir. Okul öncesi eğitimi almış çocukların akran ilişkilerine bağlı değişkenlerden saldırganlık düzeyi, olumlu sosyal davranış düzeyi, sosyal olmayan davranış düzeyi, korkulu-kaygılı olma düzeyi, dışlanma düzeyi ve akran şiddetine maruz kalma düzeyi 5 ve 6 yaşta sabit kalmamış düşüşler ve artışlar göstermiştir.

Uluyurt (2012), bazı değişkenlere göre okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkilerini incelemiştir. Araştırmanın örneklemini devlet okullarından 395, özel anaokullarından 325 olmak üzere 720 çocuk oluşturmuştur. Araştırmada okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkilerini incelemek amacıyla; Kişisel Bilgi Formu, Ladd ve Profilet Çocuk Davranış Ölçeği (The Child Behavior Scale), Akranların şiddetine Maruz Kalma Ölçeği (Self Reports of Victimization) Öğretmen Formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde T, F ve Tukey Testi kullanılmıştır. Sonuçta çocukların akran ilişkileriyle yaşında, cinsiyetinde, kurum tipinde, anne-baba eğitim durumunda, anne-baba yaşında, anne-baba mesleğinde, kardeş sayısında, doğum sırasında anlam ilişkisi oldu bulunmuştur.

Farrell (2010), “sosyal yeterliliğin ve okulöncesinde akran tercihiyle ilişkisi” çalışmasını 48 aylıktan 101 aylığa kadar 55 çocuk üzerinde, Boston'da yapmıştır. Ölçüm iki çözümleme işi üzerinden yapılmıştır. Birincisi, sosyal sorun çözücülük ölçüsü, çocuklardan duygularını mimikleri ve beden diliyle anlatmaları istenmiş; ikincisi sosyometrik ölçü, öğretmenlerden çocukların sosyalliklerini ve anti sosyalliklerini derecelendirmeleri istenmiştir. Sonuç olarak çocukların sosyal yeterliliğin birçok boyutunda akranlarıyla benzer oldukları görülmüş, ama sosyal yeterlik akran kabulünde iyi bir tahmin unsuru olmadığı anlaşılmıştır.

Ummanel'in (2007) ,okul öncesi çocuklarda akran kabulünün çeşitli değişkenler açısından incelediği çalışmasının örneklem grubunu üç okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 75'i kız, 83'ü erkek olmak üzere toplam 158 çocuk oluşturmuştur. Bu çocukların yaş aralığı 40-72 aydır. Araştırmaya katılan çocuklara sosyometri uygulanmıştır. Ebeveynler Çocuklar İçin Kısa Mizaç Ölçeği (ÇMÖ), Erken Gelişim Evreleri Ölçeği (EGE) ve Aile Çocuk İlişkileri Anne Formu (AÇİ-A)'nu, öğretmenler ise Okul Öncesi Davranış Ölçeğini (ODÖ) doldurmuşlardır. Araştırmada çocukların mizaç özelliklerinin, gelişim düzeylerinin, duygusal davranışsal sorunlarının ve ebeveyn kabul-reddinin akran kabulünü yordayıp yordamadığına Adımsal Regresyon Analizi (Stepwise Multiple Regression Analize) ile bakılmıştır. Araştırma sonucunda okul öncesi dönemde görülebilecek duygusal davranışsal sorunların ve kişisel sosyal gelişimin akran kabulünü yordadığı görülmüştür. Sonuçlar akran kabulünün önemi ile ana-baba ve öğretmen eğitime doğurguları açısından tartışılmıştır.

Lindsey (2002), okul öncesi çocukların arkadaşlıkları ve akran kabulü: sosyal yeterlik bağıını incelediği araştırmasını 45 aylıktan 85 aylığa (ortalama 62 aylık) 166 çocuk üzerinde Amerika'da yapmıştır. (Amerikalı ve Avrupalı orta sınıf ailelere hizmet eden bir kreşte). Çocukların %73'ünün en az bir ortak arkadaşı, %27'si de 2 ya da daha çok ortak arkadaşına sahiptir. Çocuklarla standart sosyometrik prosedürler kullanılarak görüşülmüş ve öğretmenlere de çocukların saldırganlık ve akran yeterliği oranları sorulmuştur. En az bir ortak arkadaşı olan çocuklar, ortak arkadaşı olmayanlara göre, akranları tarafından daha çok sevildiği ve öğretmenleri tarafından daha yeterli olarak değerlendirildiği belirtilmiştir.

Coolahan, Fantuzzo, Mendez ve McDermott (2000) ,okul öncesi akran etkileşimleri ve öğrenmeye hazırlık: sınıf akran oyunlarının davranış ve yönetmeyi öğrenmeyle ilişkisi adlı çalışmalarını Amerika'da 44.8 aylıktan 71.8 aylığa 556 çocuk üzerinde yapmışlardır. (%87'si afrika asıllı Amerikalı, %9'u Avrupa asıllı Amerikalı, %3'ü İspanyol, %1'i Asyalı; %51'i erkek, %49'u kız) Çalışmada PIPPS: okul öncesi çocukların akranlarıyla interaktif oyunlarının değerlendirildiği 32 maddeden oluşan öğretmen formu, PLBS: okul öncesi çocukların öğrenme davranışlarını ölçmeye yarayan 29 maddelik öğretmen raporu, CTRS: 28 maddelik 3 tane alt form içeren, sınıf aktiviteleri sırasında çocuğun sıkıntılı davranışlarını karakterize etmek için ölçekler kullanılmıştır. Sonuçta ilişkilerde 3 genel yapı gözlenmiştir. Etkileşimli oyunlarda pozitif davranış sergileyen çocuklar sınıf öğrenme aktivitelerinde de aktif olarak rol almışlardır. Akranlarından ayrı (ilişki kurmayan) olarak oynamada yüksek puan alan çocuklar öğretmenleri tarafında pasif, ilgisiz, düşük motivasyon seviyesine sahip olarak görülmüşlerdir. Son olarak

oyunları bozan-aksatan çocuklar sınıf içi aktivitelerde de yüksek problem yaratma eğilimi ve hiperaktivite göstermişlerdir.

Korunmaya Muhtaç Çocuklarla İlgili Çalışmalar

Wolff ve Fesseha (1999); Eritre yetimleri ile yaptığı beş yıllık çalışmaların da; Eritre ve Etiyopya arasındaki uzun süreli savaş sırasında bir kurumda (Solomon Yetimhanesi) yaşayan 4-7 yaş arasındaki bir grup savaş yetim çocuğu incelemişlerdir. Bu çocuklar aynı zamanda yakınlarındaki bir kampta ebeveynlerinden biriyle ya da ikisiyle yaşayan mülteci çocuklarla karşılaştırılmışlardır. Bu karşılaştırma sonucunda, yetim çocukların mülteci çocuklara kıyasla önemli ölçüde daha fazla davranışsal sorunlar sergiledikleri; ancak bilişsel testlerde daha ileri seviyede performans gösterdikleri belirlenmiştir. Beş yıl sonra yetimler yeniden incelenmiş ve refakatçisiz 9-12 yaş arası sosyal iklim, çocuk bakımı ilkeleri ve bakıcı-çocuk etkileşim modelleri açısından niteliksel olarak farklılaşan iki ev ortamından birinde yaşayan çocuklarla karşılaştırılmışlardır. Davranışsal belirtilerinin şiddetinin azalmasına rağmen, yetimler hala birçok duygusal sıkıntı belirtisi göstermişlerdir. Öte yandan, savaş teröründen korunan refakatçisiz çocuklarla karşılaştırıldığında yetimler bilişsel ölçütler konusunda eş seviyede ya da daha iyi performans sergilemişlerdir. Kesitsel karşılaştırmalar sonucunda, en az bir bakıcı ile yakın kişisel bağları teşvik eden ve çocukların bireyselliğine saygı duyan ev ortamı, ebeveynlerini kaybetme ve savaşın fiziksel tehlikelerine maruz kalmanın daha ciddi psikolojik şekillerini iyileştirebilmektedir.

Şimşek vd. (2008) kurum bakımında büyüyen 6-18 yaşları arasındaki çocukların davranış ve duygusal sorunlarını çoklu bilgi kaynaklarından elde ederek, ailesi yanında büyüyen çocuklarla karşılaştırmak, sorunların görülme sıklığını ve ilişkili faktörleri saptamak ve ruh sağlığı hizmet ihtiyacını belirlemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmalarında kesitsel nitelikte olan, örneklemi tabakalı, olasılıklı küme örnekleme yöntemiyle seçilen kurum bakımındaki 674 çocuk ile Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırmasında ulaşılan 6-18 yaşları arasındaki çocuklarla yapılan çalışmada veri toplamada “Sosyo-Demografik Bilgi Formu”, “6-18 Yaş Çocuk ve Gençlerde Davranış Değerlendirme Ölçeği-CBCL/6-18”, “Öğretmen Bilgi Formu-TRF/6-18”, “11-18 Yaş Grubu Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği-YSR/11-18” kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, kurum bakımından yararlanmakta olan çocuklar ailesi ile birlikte

yaşayanlara oranla sorun davranış görülme sıklığının fazla olduğu, sosyal sorun, düşünce sorunu ve dikkat sorununun anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği bilgisi edinilmiştir.

Özdemir, Sefer ve Türkdogan (2008), bir sosyal sorumluluk projesi örneği “korunmaya muhtaç çocuklar” adlı bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada 2006-2007 Akademik Yılında Bahçeşehir Üniversitesi Öğrenci Dekanlığı tarafından yürütülen “Korunmaya Muhtaç Çocukların Gelişimlerinin Desteklenmesi Projesi”nin altı aylık ilk ayağından söz edilmektedir. Proje, üniversite öğrencileri tarafından gönüllülük esasına dayalı olarak Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Göztepe Semiha Şakir Çocuk Yuvası’nda koruma altında bulunan 3 ila 6 yaş çocukları ile yürütülmüş ve bu çocukların bilişsel, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemeyi amaçlamıştır. Projenin etkinliği, bir başka deyişle gönüllülere verilen eğitimlerin ve kurumdaki uygulamaların çocukların gelişim düzeyleri üzerindeki etkisi öntest-sontest modeli kullanılarak Denver II Gelişim Tarama Testi ile ölçülmüştür. Sonuçlar, Öntest’e göre Sontest’te yaşı ile uyumlu normal gelişim gösteren çocukların sayısında bir artış, anormal ve şüpheli gelişim gösteren çocukların sayısında da bir azalma olduğunu göstermiştir. Çalışmada, SHÇEK çocuk yuvalarında gönüllü olarak yürütülecek toplumsal duyarlılık projelerinin önemi vurgulanmıştır.

Fidan, Kırpınar, Ceyhun ve Aras (2013), Erzurum Çocuk Yuvası 0–6 yaş biriminde kalan çocukların sosyo-demografik özellikleri, davranışsal sorunları ve gelişim düzeylerini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada, kurum bakımı altında yaşayan sıfır-altı yaş çocuklarının sosyo-demografik özelliklerinin ve gelişim düzeylerinin belirlenerek kendi ailesi yanında yaşayan çocuklarla karşılaştırmak amaçlanmıştır. Çalışma örneklemini Zübeyde Hanım Çocuk yuvası sıfır-altı yaş biriminde kalan 46 çocuk ve anne-baba yanında kalmakta olan 46 çocuk oluşturmuştur. Araştırmacılar tarafından hazırlanan form ile çocukların sosyo-demografik özellikleri ve sık görülen davranış sorunları sorgulanmış ve çocukların gelişimsel düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Ankara Gelişim Tarama Envanteri uygulanmıştır. Yuvada kalan çocukların gelişim düzeyleri ailesi yanında büyüyen çocuklara göre anlamlı olarak düşük bulunmuştur ($p<0.001$). Yuvada kalan çocuklarda, ısırma, katılma nöbeti, sallanma, öfke nöbetleri, kafasını vurma, kekemelik gibi davranışsal sorunlar ailesi yanında kalan çocuklardan daha fazla gözlenmiştir ($p<0.05$). Yuvada bakılan çocukların gelişimsel ve davranışsal açıdan sorunları olduğu ve bu alanlarda desteklenmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Thompson ve Simon Fraser (2001), Romanya’dan evlatlık alınmış bakımevi çocuklarının sosyal becerilerini incelemişlerdir. Bu çalışmada daha önceden bakımevinde bulunan Rumen

yetimlerin sosyal davranışları, hem Kanada doğumlu çocuklarla hem de erken yaşta Romanya'dan evlatlık edinilen çocuklarla karşılaştırılmıştır. Çalışmada incelenen çocukların büyük çoğunluğu 4,5 yaşında olmakla beraber daha büyük yaşta bir grup çocuk da çalışmaya dahil edilmiştir. Yapılan çalışma Romanya'da çocukların bilişsel gelişimini, davranışsal ve tıbbi problemlerini içeren daha geniş kapsamlı bir çalışmanın parçasıdır. Güncel çalışmada ebeveynlere ve öğretmenlere üç anket verilerek dört çocuk kendi anaokullarında gözlemlenmiştir. Daha önce bakımevine yerleştirilen Rumen yetimlerin sosyal beceri ölçütlerinde daha düşük puan aldığı ve sosyal etkileşimle ilgili daha fazla sorun yaşadıkları görülmüştür. Sosyal sorunlar yetimhanede geçirilen süreyle, yaş ve ailenin gelir düzeyiyle ve sosyal beceride I.Q ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre sosyal beceri açısından zorluk çekme ve sosyal problemlerin, aşırı gelişigüzel samimi davranış ve ebeveynler tarafından hissedilen stres ile ilgili olduğu belirlenmiştir. Sosyal beceri açısından zorluk çekme ve sosyal problemlerin ayrıca Romanya'dan aile tarafından evlatlık edinilen çocuk sayısı ile da ilgili olduğu bulunmuştur.

Korzh (2013), Ukrayna'nın Sovyet sonrası politik ekonomisi kapsamı içinde yer alan bu niteliksel çok-bölgeli örnek çalışmada, yetim çocukların eğitimcilerinin beklentilerinin, yetimlerin akademik yetenekleri ve potansiyelleri, müfredatları ve ikili ilişkileri hakkındaki inanışları ve eğitim politikalarının yetimlerin lise sonrası eğitim kararları ve gidişatlarına nasıl şekil verdiği incelenmiştir. Yetimlerin ve ebeveyn bakımından yoksun bırakılan çocukların eğitimsel deneyimlerinin incelenmesi, devlet bakımında olan ve olmayan bu ötekileştirilmiş gençlikle çelişen sosyo-ekonomik eşitsizliğe ışık tutmuştur. Bu çalışma toplumsal ve kültürel yeniden üretimin öğretim ve sosyo-ekonomik eşitsizlikler arasındaki ilişkiyi inceleyen eleştirisel teorilerle desteklenmiştir. Bu çalışmada temel olarak gizli müfredat kavramlarını ve sermaye formlarını incelenmektedir (kültürel, sosyal, ekonomik). Ukrayna'da başlıca nitelikli anketler yoluyla gerçekleştirilen çalışma yetimlerin patolojik eğilimlerine değinmekte ve yetimlerin ortaöğretim deneyimlerinin yetimhane sonrası gidişatlarını nasıl etkilediğinin incelenmesini göz ardı etmektedir. Nitel metodoloji çerçeveli bu çalışma; iki yetimhanedeki sınıf içinde ve dışında gerçekleşen günlük aktivite gözlemlerini, yarı yapılandırılmış görüşmeleri içermekte ve 10 ve 11. Sınıf yetimhane öğrencilerine, yetimhane öğretmenlerine ve yöneticilerine, yetimhane mezunlarına ve belge analizlerine odaklanmaktadır. Araştırmacı yetimhane sistemine yerleştirilmiş anahtar katılımcılar olarak 81 yetim gence ve 41 eğitimciye odaklanmıştır. Bulgular, bazı kurumsal değişimlere rağmen, Ukrayna yetimhane ideolojilerinin,

rejimlerinin ve kültürlerin hala ortalama altında eğitim veren tecrit kurumlarının Sovyet mirasını yansıttığını göstermektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, evren ve örneklemine, veri toplama araçlarına ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada çocuk evlerinde yaşayan ve anne-babasıyla birlikte yaşayan 5-6 yaş okul öncesi çağındaki çocukların akran ilişkileri ve sosyal davranışları karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve bu doğrultuda araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nicel araştırma modellerinden genel tarama araştırma modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 1998). Creswell'e (2009) göre tarama araştırması, bir grubun tutum, görüş ve eğilimlerinin nicel veya sayısal olarak betimlenmesidir. Büyüköztürk vd. (2014) göre bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi beceri, yetenek, tutum ve benzeri özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre görece daha büyük örneklemeler üzerinde yapılan araştırmalara tarama araştırmaları denmektedir.

Araştırma kapsamında çocuk evlerinde ve anne babalarıyla birlikte yaşayan çocukların akran ilişkilerinin ve sosyal davranışlarının çocukların bazı demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. İncelemelerde ve fark testlerinde akran ilişkileri ile sosyal davranış bağımlı; demografik özellikler bağımsız değişken olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini 2014-2015 eğitim öğretim yılında Kırıkkale, Muğla, Afyonkarahisar ve Konya merkez ilçelerinde çocuk evlerinde yaşayan toplam 5-6 yaş grubu 58 çocuk olduğu çocuk evleri koordinasyon merkezindeki yetkililerden alınan bilgiler doğrultusunda belirlenmiştir ve çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Anne-babasıyla birlikte yaşayan çocukların evrenini Kırıkkale il merkezinde 1955; Muğla il merkezinde 1280; Afyonkarahisar il merkezinde 864; Konya il merkezinde 2016 olmak üzere toplam 6115 okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş çocuk olduğu Kırıkkale, Muğla, Afyonkarahisar ve Konya il merkezlerinde bulunan milli eğitim müdürlüklerinden alınan bilgiler doğrultusunda belirlenmiş ve çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda araştırma kapsamında iki tane evren ve örneklem tanımlanmıştır.

Çocuk evlerinde yaşayan çocuklar

Evreni temsil eden örneklem büyüklüğünün belirlenmesi amacıyla Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel (2012) tarafından önerilen eşitlik kullanılmıştır.

$$n = \frac{n_0}{1 + \frac{n_0}{N}}$$

Eşitlik. Sürekli değişkenlerde örneklem büyüklüğü tahmini

Eşitlikte yer alan $n_0 = (t^2PQ)/d^2$ eşitliği ile hesaplanmakta ve p anlamlılık değeri 0,05 alındığında, pq=0,25 olacağından ve tabloda karşılık gelen t değeri 1,96 olduğundan 0,05 anlamlılık düzeyinde $n_0=384,16$ olarak hesaplanmaktadır (Büyüköztürk ve diğerleri, 2012).

Dört farklı ilde çocuk evlerinde yaşayan toplam çocuk sayısı olan 58 (n_0) formülde yerine konduğunda;

$$n = \frac{384,16}{1 + \frac{384,16}{58}}$$

örneklem büyüklüğünün çocuk evlerinde yaşayan çocuklar için 51 hesaplandığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında çocuk evlerinde yaşayan tüm çocuklara ulaşılması hedeflenmiş; sadece iki çocuğa ulaşılammıştır. Söz konusu il merkezlerinde çocuk evlerinde yaşayan toplam 56 çocuk, araştırmaya dahil edilmiştir. Çocuklardan %35,7'si (n=20) Kırıkkale'de, %26,8'i (n=15) Konya'da, %8,9'u (n=5) Afyonkarahisar'da ve %28,6'sı (n=16) Muğla'da yaşamaktadır.

Çocukların bazı demografik özelliklere göre dağılımları Tablo1’de gösterilmiştir.

Tablo 1

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Çocukların Özellikleri		f	%
Cinsiyeti	Kız	25	44,6
	Erkek	31	55,4
Doğum sırası	İlk çocuk	17	30,4
	Ortanca çocuk	17	30,4
	Son çocuk	22	39,3
Okul öncesi eğitim kurumuna gitme durumu	Evet	40	71,4
	Hayır	16	28,6
Anne-baba durumu	Birlikte yaşıyor	20	35,7
	Boşanmış	21	37,5
	Anne sağ-baba ölmüş	7	12,5
	Anne ölmüş-baba sağ	8	14,3
Koruma altına alınma nedeni	Ailenin ekonomik durumu	21	37,5
	Annenin ruhsal rahatsızlığı	15	26,8
	Annenin ölmesi	8	14,3
	Anne ve babanın ceza evinde olması	4	7,1
	Çocuğun ihmal ve istismara uğraması	8	14,3
	1-2 yaş	18	32,2
	3 yaş	23	41,1
Koruma altına alındığı yaş	4 yaş ve üzeri	15	26,8
	1 yıl	13	23,2
	2 yıl	24	42,9
Çocuk evlerinde yaşam süresi	3 yıl ve üzeri	19	33,9
	Özel problem		
Özel problem	Konuşma bozukluğu	12	21,4
	Gelişim geriliği	7	12,5

Tablo1’deki bilgiler incelendiğinde araştırma kapsamında Kırıkkale, Muğla, Afyonkarahisar ve Konya il merkezlerinde yaşayan ve araştırmaya dahil edilen çocukların %44,6’sının (n=25) kız, %55,4’ünün (n=31) erkek olduğu belirlenmiştir. Çocukların doğum sıralarına göre dağılımları incelendiğinde %30,4’ünün (n=17) ilk çocuk, %30,4’ünün (n=17) ortanca çocuk ve %39,3’ünün (n=22) son çocuk olduğu saptanmıştır. Çocuklardan %71,4’ünün (n=40) okul öncesi eğitim kurumuna gittiği, %28,6’sının ise (n=16) gitmediği görülmektedir. Çocuklardan %35,7’sinin (n=20) anne ve babasının birlikte yaşadığı, %37,5’inin ise (n=21) anne ve babasının boşanmış olduğu görülmektedir. Çocuklardan %12,5’inin (n=7) annesinin sağ, babasının ölü olduğu; %14,3’ünün ise (n=8) annesinin ölü, babasının sağ olduğu saptanmıştır. Çocukların koruma altına alınma nedenleri incelendiğinde; %37,5’inin (n=21) ailesinin ekonomik durumundan, %26,8’inin (n=15) annesinin ruhsat rahatsızlığından, %14,3’ünün (n=8) annesinin ölü olmasından, %7,1’inin (n=4) anne ve babasının cezaevinde bulunmasından, %14,3’ünün (n=8) ihmal ve istismara uğramasından kaynaklı çocuk evinde yaşadıkları belirlenmiştir. Araştırma kapsamında çocuklardan %32,2’sinin (n=18) 1-2 yaşında, %41,1’inn (n=23) 3 yaşında ve %26,8’inin de (n=15) 4 yaş ve üzerinde koruma altına alındığı belirlenmiştir. Çocuk evlerinde yaşam sürelerine göre çocukların dağılımı incelendiğinde, %23,2’sinin (n=13) 1 yıldır, %42,9’unun (n=24) 2 yıldır ve %33,9’unun (n=19) 3 yıldır ve üzeri bir süredir çocuk evlerinde yaşadığı görülmektedir. Özel problemi olan çocuklardan %21,4’ünün (n=12) konuşma bozukluğu, %12,5’inin (n=7) gelişim geriliği olduğu saptanmıştır.

Anne ve Babasıyla Birlikte Yaşayan Çocuklar

Kırıkkale, Muğla, Afyonkarahisar ve Konya ili merkez ilçelerinde ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi eğitime devam eden çocuklar araştırma kapsamına alınmıştır. Anne ve babasıyla birlikte yaşayan çocuklardan ulaşılması gereken örneklem büyüklüğünün belirlenmesi amacıyla yine eşitlikten yararlanılmıştır.

$$n = \frac{384,16}{1 + \frac{384,16}{6115}}$$

Örneklem büyüklüğü hesaplaması

Hesaplama sonrasında Kırıkkale, Muğla, Afyonkarahisar ve Konya il merkezlerinde okul öncesi öğretim kurumuna devam eden 6115 çocuktan en az 362’sinin evreni temsil ettiği

belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında toplam 415 çocuk yer almıştır. Bu çocuklardan %33,3'ü (n=138) Kırıkkale, %25,1'i (n=104) Konya'da, %15,4'ü (n=64) Afyonkarahisar'da ve % 26,3'ünün (n=109) Muğla'da ikamet etmektedir.

Çocukların bazı özelliklerine göre dağılımları Tablo2'de gösterilmiştir.

Tablo 2

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Çocukların Özellikleri		F	%
Cinsiyeti	Kız	177	42,7
	Erkek	238	57,3
Kardeş sayısı	Tek çocuk	74	17,8
	1 kardeş	190	45,8
	2 kardeş	109	26,3
	3 ve üzerinde kardeş	42	10,1
Doğum sırası	İlk çocuk	177	42,7
	Ortanca çocuk	58	14,0
	Son çocuk	174	41,9
Okul öncesi eğitim kurumundaki devam süresi	Birinci	340	81,9
	İkinci ve daha fazla	75	19,1
Anne öğrenim durumu	İlkokul ve altı	102	24,5
	Ortaokul	61	14,7
	Lise	158	38,1
	Üniversite	94	22,7
Baba öğrenim durumu	Ortaokul ve altı	78	18,8
	Lise	189	45,5
	Üniversite	148	35,7
Anne çalışma durumu	Çalışıyor	108	26,0
	Çalışmıyor	307	74,0

Tablo2 incelendiğinde araştırma kapsamında Kırıkkale, Muğla, Afyonkarahisar ve Konya il merkezlerinde araştırmaya dahil edilen ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların %42,7'sinin (n=177) kız, %57,3'ünün (n=238) erkek olduğu görülmektedir. Çocukların %17,8'inin (n=74) tek çocuk olduğu, %45,8'inin (n=190) 1 kardeşinin, %26,3'ünün (n=109) 2 kardeşinin

bulunduğu, %10,1'inin de (n=42) 3 veya daha fazla kardeşinin bulunduğu belirlenmiştir. Çocukların %42,7'sinin (n=177) ilk çocuk, %14,0'ünün (n=58) ortanca çocuk ve %41,9'unun (n=174) son çocuk olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında çocukların %81,9'unun (n=340) okul öncesi dönemde birinci yılı olduğu, %19,1'inin ise (n=75) ikinci ve daha fazla süredir okul öncesi kuruma devam ettiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların %24,5'inin (n=102) annesinin eğitim düzeyinin ilkokul ve altında olduğu, %14,7'sinin (n=61) ortaokul, %38,1'inin (n=158) lise ve %22,7'sinin (n=94) üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Çocukların babalarının eğitim düzeyine göre dağılımları incelendiğinde, %18,8'inin (n=78) babasının ortaokul ve altında, %45,5'inin (n=189) lise ve %35,7'sinin (n=148) üniversite mezunu oldukları görölmektedir. Çocukların %26,0'sının (n=108) annesinin çalıştığı, %74,0'ünün (n=307) ise annesinin çalışmadığı belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışma kapsamında veriler,

- Çocuk Kişisel Bilgi Formu (Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar-Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocuklar Bilgi Formu)
- Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu
- Çocuk Davranış Ölçeği

ile toplanmıştır. Veri toplama araçlarına ilişkin genel bilgiler başlıklar halinde aktarılmıştır.

Çocuk Kişisel Bilgi Formu

Araştırma kapsamında çocuk evlerinde yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla iki ayrı çocuk kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Çocuk evlerinde yaşayan çocukların, ailesiyle birlikte yaşayan çocuklarla demografik özellikleri aynı olmayacağı öngörölmüştür. Bu doğrultuda iki farklı çocuk kişisel bilgi formu hazırlanmıştır. Çocuk evlerinde yaşayan çocukların cinsiyet, doğum sırası, kurumda kalma süresi vb. koruma evindeki durumuna ilişkin soruların yer aldığı araştırmacı tarafından hazırlanan çocuk kişisel bilgi formu oluşturulmuştur. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların cinsiyet yaş, okul öncesi eğitime devam etme durumu, anne- baba bilgileri vb. bilgilerden oluşan araştırmacı tarafından hazırlanmış çocuk bilgi formu hazırlanmıştır.

Çocukların kişisel bilgi formlarını öğretmenlerin doldurması sağlanmıştır. Araştırma kapsamında öğretmenlerin değişkenlere ilişkin cevaplarını doğrudan yazmaları değil belirtilen uygun kategorileri işaretlemeleri biçiminde belirtmeleri istenmiştir.

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu

Bu çalışmada okul öncesi öğretim kurumuna devam eden ve çocuk evlerinde kalan 5-6 yaş çocuklarının sosyal davranış düzeylerini belirlemek amacıyla “Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu” kullanılmıştır. Crick, Casas ve Mosher (1997) tarafından geliştirilen; Şen ve Arı (2011) tarafından Türkçeye uyarlaması geliştirilen ölçek toplam dört boyut ve 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddeler “hiçbir zaman” ile “her zaman” arasında değişen ifadelerin bulunduğu 5’li likert tipinde derecelendirilmiştir. Madde cevapları için puanlama, hiçbir zaman (1) ile her zaman (5) arasında yapılmaktadır. Ölçeğin cevaplayıcısı olan öğretmenden çocuğun her bir maddede ifade edilen davranışı hangi sıklıkla gösterdiğini değerlendirmesi istenmektedir.

Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarını öğretmen değerlendirmesine dayalı belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin uyarlama sürecinde gerekli izinlerin alınmasının ardından ölçek maddelerinin çeviri-geri çeviri tekniği ile Türkçeye çeviri işlemi yapılmıştır. Çevrilen maddeler üzerinde uzman görüşü alınarak ilk düzeltmeler yapılmış, ardından Ankara’da okul öncesi öğretime devam eden 228 çocuğun öğretmenleri tarafından ölçek doldurulmuştur. Öğretmenlerden elde edilen cevaplar doğrultusunda ilk olarak açımlayıcı faktör analizi hesaplanmıştır. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda ölçek maddelerinin dört boyutta toplandığı, toplam varyansın %69,96’sına açıklık getirdiği tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerlerinin 0,506 ile 0,974 arasında değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonrasında 24 madde ve 4 boyutluk yapının doğrulanıp doğrulanmadığının tespit edilmesi amacıyla doğrulayıcı faktör analizi hesaplanmıştır. Hesaplanan uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırdan olduğu saptanmıştır. Ölçeğin güvenirlik çalışması amacıyla Cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve katsayısı birinci boyut için 0,95; ikinci boyut için 0,89; üçüncü boyut için 0,90; dördüncü boyut için 0,51 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca güvenirlik hesaplamaları için test-tekrar test tekniğinden yararlanılmıştır. Ölçeğin birinci boyutu için 0,85; ikinci boyutu için 0,81; üçüncü boyutu için 0,73 ve dördüncü boyutu için test-tekrar test güvenirliğinin 0,56 hesaplandığı belirlenmiştir (Şen ve Arı, 2011).

Okul Öncesi Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formunda yer alan dört boyut şu şekilde adlandırılmıştır: Açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım.

Açık/Fiziksel Saldırganlık: Açık/fiziksel saldırganlık faktörü 8 maddeden (2,5,7,12,13,16,19,22) oluşmaktadır. Açık/fiziksel saldırganlık kavramı ile fiziksel güç kullanarak ya da fiziksel güç kullanmak tehdidi ile diğerlerine zarar vermeyi içeren, itme, çekme, cımcikleme, yumruklama, bir şeyler fırlatma gibi davranışlar ifade edilmektedir.

Olumlu Sosyal Davranış: Olumlu sosyal davranış faktörü 7 maddeden (1,3,6,10,17,23,24) oluşmaktadır. Olumlu sosyal davranışı başka bir kişinin iyiliği için kasıtlı olarak yapılan bir hareket olarak tanımlamışlardır.

İlişkisel Saldırganlık: İlişkisel saldırganlık faktörü 6 maddeden (4,8,11,14,20,21) oluşmaktadır. İlişkisel saldırganlık; ilişkiler yoluyla arkadaşlığa zarar vermeyi veya zarar vermekle tehdit etmeyi içerir.

Depresif Duygulanım: Depresif duygulanım faktörü 3 maddeden (9,15,18) oluşmaktadır. Depresyon, duygusal olarak, oldukça üzüntülü olma, cesaretsizlik ve umutsuzluk ve çocuklarda huysuzluk şeklinde tanımlanmaktadır (Şen,Aral, 2011).

Bu araştırma kapsamında ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 5-6 yaş grubu 415 çocuğun öğretmeni ölçeği doldurmuştur. Ayrıca çocuk evlerinde yaşayan 56 çocuğun öğretmeni de bu ölçeği doldurmuştur. Öğretmenlerin cevapları doğrultusunda ölçek maddelerinin güvenilirliğinin tespit edilmesi amacıyla Cronbach alfa katsayısı hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo3'de gösterilmiştir.

Tablo 3

Araştırma Kapsamında Görüşleri Alınan Öğretmenlerin Cevapları Doğrultusunda Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları

Alt Boyutlar	Cronbach alfa katsayısı	
	Ailesiyle birlikte yaşayan	Çocuk evlerinde yaşayan
Açık/fiziksel saldırganlık	0,934	0,938
Olumlu sosyal davranış	0,834	0,891
İlişkisel saldırganlık	0,856	0,904
Depresif duygulanım	0,565	0,712

Tablo3’de yer alan bilgiler incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocuklar için doldurulan sosyal davranış alt boyutlarının güvenilir sonuçlar verdiği görülmektedir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara ilişkin depresif duygulanım boyutundaki cevapların iç tutarlılık katsayılarının düşük olsa da bu durumun ölçek geliştirici ve uyarlayıcıların bulguları ile örtüştüğü tespit edilmiştir.

Çocuk Davranış Ölçeği

Okul öncesi çağı çocuklarının akran ilişkileri davranış düzeylerini belirlemek amacıyla Ladd ve Profilet (1996) tarafından geliştirilen Gülay (2008) tarafından Türkçeye uyarlaması gerçekleştirilen Çocuk Davranış Ölçeği toplam 44 maddeden oluşmaktadır. Maddeler 6 tip davranış yapısını ölçmektedir. Bu davranışlar: saldırgan davranış, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ve üç tip çekingen davranış (asosyal davranış, dışlanma, korkulu-kaygılı olma) ve aşırı hareketliliklerdir.

Tüm maddeler “Uygun Değil”, “Bazen Uygun”, “Tamamen Uygun” ifadeleriyle değerlendirilmektedir. “Uygun Değil” yanıtına 0 puan, “Bazen Uygun” yanıtına 1 puan, “Tamamen Uygun” yanıtına 2 puan verilmektedir. Ölçekte, alt ölçeklerin yapısı gereği genel bir toplam puandan söz edilememektedir. Her bir alt ölçek, kendi içinde değerlendirilmektedir. Alt ölçeklerden alınan toplam puanlar, o ölçeğin temsil ettiği davranışın hangi sıklıkta gerçekleştirildiğini ifade etmektedir. Ölçeğin orijinalinde akranlarına karşı saldırganlık alt boyutu iç tutarlılık katsayısı 0,89; sosyal davranışlar 0,92; asosyal davranışlar 0,87; korkulu-

kaygılı 0,77; dışlanma 0,94 ve aşırı hareketlilik boyutu için cronbach alfa katsayısı 0,88 olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin Türkçeye uyarlama sürecinde ölçek maddeleri çeviri-geri çeviri yöntemi ile çevrilmiştir. Konu alan uzmanları ve dilsel eşdeğerlik çalışmasının ardından ön uygulama gerçekleştirilmiştir. Madde ayırt edicilik ve madde toplam korelasyonlar hesaplanmış ve maddelerin geçerli sonuçlar verdiği tespit edilmiştir. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı .81 olarak belirlenmiştir. Akranlarına karşı saldırganlık alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .87, akranlarına karşı yardımı amaçlayan sosyal davranışlar göstermek alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .88, akranlarına karşı asosyal davranışlar göstermek alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .84, akranlarına karşı korkulu-kaygılı olma alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .78, akranları tarafından dışlanma alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .89, aşırı hareketlilik alt ölçeğinin iç tutarlık katsayısı .83 olarak belirlenmiştir (Gülay, 2008).

Çekingen Davranış: Çekingen davranışın üç türünden ilki, *asosyal davranış*, akran grubundaki etkinliklerden uzakta kalmayla meydana gelen yalnız kalmayı ifade eder. Asosyal davranış 7 maddeden (18,23,24,29,39,42,44) oluşmaktadır. *Dışlanma* ise akranlar tarafından dışlanmayı, akran ortamından izole olmayı ifade eder. Dışlanma 7 maddeden (4,20,22,25,34,36,41) oluşmaktadır. *Korkulu-kaygılı olma* ise sosyal ortamda çocukların farklı durumlar karşısında ağlama, üzülme, korkma gibi tepkilerini belirtir. Korkulu-kaygılı olma 9 maddeden (5,6,7,9,10,11,14,15,16) oluşmaktadır.

Saldırgan Davranış: Ölçekteki saldırgan davranış yapılarından saldırganlıkta akranlara yönelik fiziksel ve sözel saldırganlık yer almaktadır. Saldırganlık davranışı 7 maddeden (3,12,17,27,28,30,38) oluşmaktadır.

Başkalarına Yardımı Amaçlayan Sosyal Davranış: Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış, akranlara yönelik empatik, işbirlikli, kibar, yardım etmeye yönelik davranışları içerir. Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış 10 maddeden (19,21,26,31,32,33,35,37,40,43) oluşmaktadır.

Aşırı Hareketli Davranış: Aşırı Hareketli davranış alt boyutu 4 maddeden (1,2,8,13) oluşmaktadır. Dışa yönelik olan bu davranış problemi sadece okul öncesi asosyal davranış örnekleriyle ilgili değil, okul uyumu problemleriyle de ilişkilidir.

Bu çalışmada ailesiyle birlikte yaşayan 415 çocuk ile çocuk evlerinde yaşayan 56 çocuğun davranışları belirlenmiştir. Çocukların davranışları doğrultusunda cronbach alfa katsayısı hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4

Araştırma Kapsamında Görüşleri Alınan Öğretmenlerin Cevapları Doğrultusunda Hesaplanan Güvenirlik Katsayıları

Alt boyutlar	Cronbach alfa katsayısı	
	Ailesiyle birlikte yaşayan	Çocuk evlerinde yaşayan
Asosyal davranış	0,792	0,662
Dışlanma	0,859	0,907
Korkulu-kaygılı	0,712	0,833
Saldırgan davranış	0,906	0,955
Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış	0,901	0,889
Aşırı hareketli davranış	0,837	0,901

Kalaycı (2009), Cronbach Alfa katsayısı ile güvenirlilik arasında şu şekilde bir ilişki olduğunu belirtmektedir:

- $0,00 \leq \alpha < 0,40$ ise ölçek güvenilir değildir.
- $0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek güvenilirliği düşüktür.
- $0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.
- $0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Bu araştırmada çocukların davranışlarının güvenilir bir şekilde belirlendiği görülmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen verilerin öncelikle betimsel istatistikleri (kişi sayısı, minimum, maksimum, ortalama, standart sapma) hesaplanmıştır. Ardından araştırmanın problemleri doğrultusunda verilerin çözümlenmesi gerçekleştirilmiştir. Karşılaştırmada varsayımların karşılandığı durumda ilişkisiz ölçümlerde t testi, tek yönlü varyans analizi ve çoklu karşılaştırma LSD testi hesaplanmıştır. Varsayımların karşılanmadığı durumda ise

nonparametrik istatistiklerden yararlanılmış, Mann Whitney U testi ile Kruskal Wallis testi hesaplanmıştır. İlişkilerin hesaplanması için Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Veriler SPSS istatistik paket programı kullanılarak çözümlenmiş ve fark testlerinde $p < 0,05$ anlamlılık değeri belirlenmiştir. Sonuçlar tablolaştırılarak yorumlanmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu araştırmada çocuk evleri ve anne-babasıyla birlikte yaşayan 5-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının akran ilişkileri ve sosyal davranışlarının incelenmesi ve çocukların bu değişkenler bazında karşılaştırılması amaçlanmıştır. Aynı zamanda çocukların demografik özelliklerine göre akran ilişkileri ve sosyal davranışları arasındaki farklar da incelenmiştir.

Bu çerçevede araştırmanın bulguları

- Çocuk evlerinde yaşayan çocuklara yönelik bulgular,
- Ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara yönelik bulgular,
- Çocuk evlerinde yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların karşılaştırmasına yönelik bulgular;

şeklinde başlıklandırılmıştır.

Araştırmanın problemleri alt problemler çerçevesinde çözümlenmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklara Yönelik Bulgular

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışları ne düzeydedir?

Araştırma kapsamında Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla ilinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda her bir çocuğun öğretmeni tarafından okul öncesi dönem Sosyal Davranış Ölçeği-Öğretmen Formu

doldurulmuştur. Çocukların sosyal davranışlarına ilişkin hesaplanan betimsel istatistikler Tablo5’de gösterilmiştir.

Tablo 5

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarına Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler

Sosyal davranışlar	Madde sayısı	N	En düşük	En yüksek	$\bar{X}$	SS
Açık/fiziksel saldırganlık	8	56	8,00	40,00	20,27	10,59
Olumlu sosyal davranış	7	56	13,00	35,00	21,55	5,94
İlişkisel saldırganlık	6	56	6,00	23,00	13,54	6,07
Depresif duygulanım	3	56	3,00	14,00	7,07	2,79

Tablo5’de yer alan bilgiler incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranış puanlarının 8,00 ile 40,00 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Araştırmaya katılan çocukların açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranış puan ortalaması 20,27 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir anlatımla çocuk evlerinde yaşayan çocukların %50,68 düzeyinde açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışını gösterdikleri belirlenmiştir.

Olumlu sosyal davranışına yönelik çocukların puanlarının 13,00 ile 35,00 arasında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan çocukların söz konusu sosyal davranış ortalama puanlarının 21,55 olduğu saptanmıştır. Başka bir ifade ile çocukların %61,57 düzeyinde olumlu sosyal davranış gösterdikleri tespit edilmiştir.

İlişkisel saldırganlık sosyal davranışına yönelik en düşük puanı olan çocuğun puanının 6,00; en yüksek çocuğun puanının da 23,00 olduğu tespit edilmiştir. Çocuk evinde yaşayan çocukların ilişkisel saldırganlık ölçek maddelerinden almış oldukları puanların ortalaması 13,54’tür. Başka bir anlatımla araştırma kapsamında çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışlarının %45,13 düzeyinde olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan çocukların depresif duygulanım sosyal davranış puanlarının 3,00 ile 14,00 arasında değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Çocukların söz konusu sosyal davranış puan ortalaması 7,05 olarak hesaplanmıştır. Başka bir ifade ile çocukların %47,13 düzeyinde depresif duygulanım sosyal davranışını gösterdikleri belirlenmiştir.

Öğretmenlerinin görüşlerine göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışlarına yönelik betimsel istatistikler değerlendirildiğinde çocukların en fazla olumlu sosyal davranış gösterdiği görülmektedir. Daha sonra çocukların sırasıyla açık/fiziksel saldırganlık, depresif duygulanım ve ilişkisel saldırganlık sosyal davranışlarına sahip oldukları belirlenmiştir. Bu durum çocukların yurt ortamından çıkarak, daha çok ev ortamında vakit geçirmesinden ve çocukların bu evlerde kendilerinin bakımlarını sağlayan bakıcılarla kurdukları ilişkilerden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Olumlu sosyal davranış duygu düzenleme ile yakından ilişkilidir. Olumlu sosyal davranışlar kişinin kendini yönetmesini gerektirir. Birine yardım etmek ya da birine karşı kibar olmak için, kişi sıklıkla kendi istek ve arzularını bir kenara bırakarak bilinçli bir çaba ile karşısındaki kişinin bakış açısını anlamaya çalışmak zorundadır (Şen, 2011).

Araştırmaya göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların olumlu sosyal davranıştan sonra, çocukların saldırgan ve depresif duygularda gösterdikleri belirlenmiştir. Gelişim evrelerinin getirdiği doğal zorluklara yakın çevrenin olumsuz etkileri katıldığında, çocukta bunlara tepki olarak çoğunlukla duygusal düzeyde bozukluklar görülebilir. Bu olumsuz tepkilere “Uyum ve davranış bozuklukları” denir. Bu ana başlık altında, parmak emme, tırnak yeme, alt ıslatma gibi alışkanlık bozukluklarından, suçluluk olarak tanımladığımız anti-sosyal davranışa kadar uzanan uyum güçlükleri toplanabilir (Yavuzer, 2007).

Yuvalarda büyüyen çocukların sosyal gelişimlerine bakıldığında, bu çocukların daha bağımlı oldukları, yabancıları ayırt edemedikleri, dikkat çekme davranışları sergiledikleri gözlemlenmiştir. Yuva bebeklerinin ise bakıcılarına isteklerini göstermede yetersiz kaldıkları, daha az gülümseyip, göz teması kurdukları bulunmuştur. Sonuç olarak yuva çocukları üzerinde yapılan araştırmalar bu çocukların gelişimlerinin pek çok alanında geri kaldıklarını göstermektedir (Berument, 2007).

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışları çocukların bazı demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Çocuk evlerinde yaşayan okul öncesi dönem çocukların sosyal davranışlarının onların bazı özelliklerine (cinsiyet doğum sırası, okul öncesi dönemdeki yılı, anne ve babanın durumu, koruma altına alınma nedeni, koruma altına alındığı yaş, çocuk evindeki yaşam süresi, özle problem) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin incelemesi gerçekleştirilmiştir

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetlerine göre sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Cinsiyet	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra $\bar{X}$	Sıra Toplamı	Z	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Kız	25	15,16 $\pm$ 9,41	20,42	510,50	3,343	0,001
	Erkek	31	24,39 $\pm$ 9,77	35,02	1085,50		
Olumlu sosyal davranış	Kız	25	23,68 $\pm$ 6,22	34,32	858,00	2,404	0,016
	Erkek	31	19,84 $\pm$ 5,20	23,81	738,00		
İlişkisel saldırganlık	Kız	25	9,76 $\pm$ 4,37	18,38	459,50	4,188	0,000
	Erkek	31	16,58 $\pm$ 5,54	36,66	1136,50		
Depresif duygulanım	Kız	25	6,72 $\pm$ 3,27	25,64	641,00	1,189	0,234
	Erkek	31	7,35 $\pm$ 2,35	30,81	955,00		

Tablo 6 incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların cinsiyetlerine göre depresif duygulanım sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği belirlenmiştir ($z=1,189$; $p>0,05$). Kız ve erkek çocukların depresif duygulanım düzeylerinin benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Bununla birlikte çocukların diğer sosyal davranışlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışlarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir ($z=3,343$; $p<0,05$). Erkek çocukların (24,39 $\pm$ 9,77) kız çocuklara (15,16 $\pm$ 9,41) göre açık/fiziksel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Olumlu sosyal davranışlarının çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir ($z=2,404$; $p<0,05$). Kız çocuklarının (23,68 $\pm$ 6,22) erkek çocuklarına (19,84 $\pm$ 5,20) göre olumlu sosyal davranış düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışlarının da cinsiyetlerine göre anlamlı bir değişiklik gösterdiği saptanmıştır ($z=4,188$; $p<0,05$). Çocuk evlerinde yaşayan erkek

çocukların ($16,58 \pm 5,54$) kız çocuklarına ($9,76 \pm 4,37$) göre ilişkisel saldırganlık sosyal davranış düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların cinsiyete göre sosyal davranışlarının alt boyutlarından depresif duygulanım alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak cinsiyete göre sosyal davranış alt boyutlarından; açık/fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık durumları ve olumlu sosyal davranış puanlarında farklılıklar belirlenmiştir. Buna göre çocuk evinde yaşayan kız çocuklarının erkek çocuklarına göre olumlu sosyal davranışları daha yüksek çıkmıştır. Çocuk evinde yaşayan erkek çocukların ise açık /fiziksel saldırganlıkları ile ilişkisel saldırganlık puanları kız çocuklarından daha yüksektir. Bu durum da çocuk evinde yaşayan erkek çocukların kız çocuklarından daha çok saldırgan davranış sergiledikleri belirlenmiştir. Kız çocuklarının ise erkek çocuklara göre daha olumlu sosyal davranış sergiledikleri görülmektedir.

Literatüre bakıldığında birçok çalışma araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir. Elibol (2008) tarafından yapılan bir çalışmaya göre beş yaş grubu çocuklarda; kız çocukların erkek çocuklara göre işbirliği, kendini ifade/ atılganlık, özdenetim ve toplam sosyal beceri puanları daha yüksek çıkarken, problem davranışların toplam puanı ve dışsal davranışlar puanı erkek çocuklarında daha yüksek çıkmıştır. Gülay (2004) çalışmasında iltifat etme, yardım isteme, konuşmayı başlatma ve sürdürme, dinleme, soru sorma, teşekkür etme, amacına uygun olarak bir işe yoğunlaşma, bağımsız çalışma, küçük gruplarda (2-5 çocuk) çalışma, ikna etme ve uzlaşma gibi becerilerin tamamında, kız çocuklarının erkek çocuklarına göre becerileri daha sık kullandıkları sonucuna varmıştır. Ayrıca Saraç (2013) yuvada kalan çocukların davranış sorunlarıyla ilgili yaptığı çalışmada erkek çocukların kız çocuklara göre daha çok davranış sorunları gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca aynı çalışmada çocuklara uygulanan eğitim sonrasında erkek çocuklarındaki davranış sorunlarının azaldığını saptamıştır.

Bazı araştırmalarda da araştırmanın sonucundan farklı olacak şekilde çocukların cinsiyetlerinin sosyal davranışları etkilemediği sonucuna varılmıştır. Akman'ın (2001) gerçekleştirdiği araştırmada sosyal beceri düzeyinde cinsiyetin rolünün olmadığı görülmüştür (Akman 'dan aktaran Zembat & Unutkan, 2001) . Çimen (2009) 23 çocuk (12 kız, 11 erkek) ile gerçekleştirdiği çalışmasında kız ve erkek çocukların sosyal beceri düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulamamıştır.

Araştırmalara genel olarak bakıldığında; çocukların sosyal davranışlarında kız ve erkeklerin farklılaştıkları görülmektedir. Sosyal davranışların kız veya erkek olmaya göre farklılaşması

çocukların kişisel özellikleri olabileceği gibi toplumun çocuklara yüklediği cinsiyet rolleriyle de ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Topluma göre kız ve erkeklere yüklenen sorumluluklar farklılık gösterdiği için çocukların sergiledikleri davranışlarda farklılıklar gösterebilmektedir.

Çocuk evinde yaşayan çocukların doğum sıralarına göre sosyal davranış düzeylerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla Kruskal Wallis testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo7’de gösterilmiştir.

Tablo 7

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Doğum Sıralarına Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Doğum sırası	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Açık/fiziksel saldırganlık	İlk	17	23,12±10,50	33,15	2	2,092	0,351
	Ortanca	17	20,06±10,28	27,38			
	Son	22	18,23±10,86	25,77			
Olumlu sosyal davranış	İlk	17	21,12±6,60	26,47	2	0,637	0,727
	Ortanca	17	21,29±6,05	27,88			
	Son	22	22,09±5,56	30,55			
İlişkisel saldırganlık	İlk	17	14,06±6,68	28,82	2	0,311	0,856
	Ortanca	17	13,06±5,89	26,74			
	Son	22	13,50±5,96	29,61			
Depresif duygulanım	İlk	17	7,76±2,41	32,41	2	1,431	0,489
	Ortanca	17	6,76±3,23	26,76			
	Son	22	6,77±2,72	26,82			

Tablo 7’de görüldüğü gibi çocuk evlerinde yaşayan çocukların doğum sıralarına göre açık/fiziksel saldırganlık ($\chi^2=2,092$; $p>0,05$); olumlu sosyal davranış ($\chi^2=0,637$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($\chi^2=0,311$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($\chi^2=1,431$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların doğum sıralarına göre sosyal davranış ölçeğinin alt boyutlarında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Çocukların ailesinin ilk, ortanca ve son çocuğu olan çocukların sosyal davranışlarının benzer düzeyde olduğu söylenebilir.

Adler (2010), çocukların aile içindeki konumlarına bağlı olarak yaşadıkları ve farklılıklar gösteren yarar ve zararlar üzerine araştırmalar yapmış ve çocuğun aile içindeki konumunun çocuk üzerinde büyük etkisi olacağından söz etmiştir. Adler'in doğum sırası teorisine göre aynı ailenin çocuklarının aynı çevrede şekillendiği varsayımının yanlış olduğu ve her çocuğun psikolojik durumunun farklı olduğu belirtilmektedir (Jarette, 2013). Buna göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların ailesinden erken yaşta ayrılması ve kardeşler arasındaki etkileşimin yeterince olmamasına bağlı olarak böyle bir sonuca ulaşıldığı öngörülmektedir.

Araştırma kapsamında sosyal davranış düzeyleri belirlenen çocuk evlerinde yaşayan çocukların okul öncesi eğitim kuruma devam etme durumlarına göre sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Eğitim alma	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra $\bar{X}$	Sıra Toplamı	Z	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Evet	40	18,75±10,44	26,25	1050,00	1,639	0,101
	Hayır	16	24,06±10,31	34,13	546,00		
Olumlu sosyal davranış	Evet	40	22,40±6,03	31,11	1244,50	1,900	0,057
	Hayır	16	19,44±5,32	21,97	351,50		
İlişkisel saldırganlık	Evet	40	12,98±6,32	26,98	1079,00	1,111	0,266
	Hayır	16	14,94±5,30	32,31	517,00		
Depresif duygulanım	Evet	40	7,15±2,95	28,50	1140,00	0,000	1,000
	Hayır	16	6,88±2,42	28,50	456,00		

Tablo 8 incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumlarına göre çocukların açık/fiziksel saldırganlık ($z=1,639$; $p>0,05$); olumlu sosyal davranış ($z=1,900$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($z=1,111$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($z=0,000$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır.

Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocuk evinde yaşayan çocukların sosyal davranış ölçeği alt boyutlarından; açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım davranışları ile okul öncesi eğitim kurumuna devam etmeyen çocuk

evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranış alt boyutlarından açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım davranışlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan etkinliklerde çocuklar paylaşma, yardımlaşma, olumlu etkileşimde bulunma gibi yaşam için gerekli olan birçok sosyal beceriyi öğrenebilir. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların, sosyal deneyimlerini artıran uyarıcılarla karşı karşıya olmaları, işbirliği davranışı ve sosyal ilişkilerinde daha başarılı olmalarının nedeni olarak düşünülebilir. Bu doğrultuda okul öncesi eğitimle çocukların sosyal davranışlarında ve diğer gelişim alanlarını olumlu yönde etkileyebileceği öngörülebilir.

Araştırmalara bakıldığında Günindi (2008) araştırmasında, çocukların daha uzun yıllar okul öncesi eğitime devam etmeleri değişkeninin, sosyal uyum becerilerini olumlu yönde etkilediğini saptamıştır. Ayrıca Sylva, Melhuish, Sammons, Blatchford ve Taggart (2004) da yapmış oldukları çalışmada, okul öncesi eğitimden daha uzun yıllar yararlanma sonucunda çocukların zihinsel ve sosyal/davranışsal gelişimleri üzerinde olumlu etkiler yarattığı bulgusuna ulaşıldığını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak araştırmaya katılan çocuklardan çoğunluğunun (N:40) okul öncesi eğitimi almış olması sebebiyle çocukların benzer sosyal davranışlar sergiledikleri düşünülmektedir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların anne ve babasının durumuna göre sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla Kruskal Wallis testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Anne-Babasının Birlikte Olma Durumuna Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Anne-baba birlikte olma durumu	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Birlikte	20	18,85±10,16	26,90	2	0,938	0,626
	Boşanmış	21	22,19±10,56	31,21			
	Anne veya babası ölmüş	15	19,47±11,48	26,83			
Olumlu sosyal davranış	Birlikte	20	22,45±6,55	30,43	2	0,527	0,768
	Boşanmış	21	21,00±6,16	26,74			
	Anne veya babası ölmüş	15	21,13±4,97	28,40			
İlişkisel saldırganlık	Birlikte	20	12,05±4,97	25,73	2	1,659	0,436
	Boşanmış	21	15,00±6,39	32,02			
	Anne veya babası ölmüş	15	13,47±6,81	27,27			
Depresif duygulanım	Birlikte	20	6,05±1,96	22,98	2	4,445	0,108
	Boşanmış	21	7,33±3,04	29,52			
	Anne veya babası ölmüş	15	8,07±3,08	34,43			

Tablo 9'daki bilgiler doğrultusunda çocuk evlerinde yaşayan çocukların anne babasının durumuna göre açık/fiziksel saldırganlık ($\chi^2=0,938$; $p>0,05$); olumlu sosyal davranış ($\chi^2=0,527$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($\chi^2=1,659$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($\chi^2=4,445$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Araştırmaya göre çocuk evinde yaşayan çocukların anne ve babalarının birlikte yaşaması, boşanmış olması ve anne veya babasından birinin ölmüş olması çocukların sosyal davranış düzeylerinin etkilemediğini gösterdiği tespit edilmiştir.

Anne- babasından ayrı koruma altına alınmış çocuk evlerinde yaşayan çocukların her tür aile ortamından uzak oldukları düşünülerek; anne-babalarının birlikte olması ya da ayrı olması durumunun çocuğun sosyal davranışlarını etkilemediği öngörülmektedir. Çıkan sonuca rağmen

ailenin birliğı ve bütünlüğü çocukların sosyal gelişimleri üzerinde büyük öneme sahip olduğu düşünülmektedir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların koruma altına alındığı yaşa göre sosyal davranış düzeylerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo10'da gösterilmiştir.

Tablo 10

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Koruma Altına Alındığı Yaşa Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Koruma altına alındığı yaş	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	P
Açık/fiziksel saldırganlık	1-2 yaş	18	23,67±11,88	33,28	2	8,299	0,016
	3 yaş	23	15,39±8,03	21,02			
	4 yaş ve üzeri	15	23,67±10,06	34,23			
Olumlu sosyal davranış	1-2 yaş	18	20,06±6,23	23,58	2	4,371	0,112
	3 yaş	23	23,39±5,75	33,80			
	4 yaş ve üzeri	15	20,53±5,50	26,27			
İlişkisel saldırganlık	1-2 yaş	18	14,61±6,73	31,08	2	5,047	0,080
	3 yaş	23	11,17±4,39	22,83			
	4 yaş ve üzeri	15	15,87±6,55	34,10			
Depresif duygulanım	1-2 yaş	18	6,00±2,25	23,22	2	3,822	0,148
	3 yaş	23	7,22±2,71	28,89			
	4 yaş ve üzeri	15	8,13±3,18	34,23			

Tablo 10 incelendiğinde çocukların açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışlarının çocukların koruma altına alındıkları yaşa göre anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir ($\chi^2=8,299$; $p<0,05$). Farklılığın hangi çocuklar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda koruma altına 3 yaşında alınan çocukların (15,39±8,03) 1-2 yaşında alınan çocuklar (23,67±11,88) ile 4 yaş ve üzerinde koruma altına alınan çocuklara (23,67±10,06) göre açık/fiziksel saldırganlık düzeylerinin daha düşük olduğu saptanmıştır. Koruma altına 1-2 yaşında alınan çocuklar ile 4 yaş ve üzerinde alınan çocukların açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların koruma altına alındıkları yaşa göre olumlu sosyal davranış ($X^2=4,371$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($X^2=5,047$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($X^2=3,822$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle koruma altına 1-2 yaşında, 3 yaşında, 4 yaş ve üzerinde alınan çocukların olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım sosyal davranışlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların koruma altına alınma yaşlarına göre sosyal davranışlarının alt boyutlarında farklılıklar çıkmıştır. 3 yaşında koruma altına alınan çocukların açık / fiziksel saldırganlık düzeylerinin 1-2 yaşında koruma altına alınan çocuklar ile 4 yaş ve üzeri koruma altına alınan çocuklara göre daha düşük çıktığı belirlenmiştir. Koruma altına 3 yaşında alınan çocukların, 1-2 yaşında alınan çocuklar ile 4 yaş ve üzeri koruma altına alınan çocuklara göre daha düşük düzeyde saldırgan davranış gösterdikleri belirlenmiştir. Çocuk evinde yaşayan çocukların çocuk evine alınma yaşlarının olumlu sosyal davranışlarının benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Çocukların küçük yaşlarda sosyal gelişimlerinin ilerlediği düşünülürse, çocukların bu dönemde aile ortamında yaşamasının onların gelişimlerine katkısının olacağı düşünülmektedir. Özellikle ilk 3 yıl çocukların aile ortamında büyümesinin onların davranışlarını olumlu yönde etkilediği öngörülmektedir.

Yurt dışında yapılan çalışmalarda kurum bakımında büyüyen çocuklarda dışa yönelim sorunlarının içe yönelim sorunlarına göre daha fazla görüldüğü bildirilmiştir. Bu durumun nedeni olarak, çocuğun küçük yaşta ailesinden ayrılmasının bağlanma sorunlarına neden olması ve bağlanma sorunlarının da dışa yönelim sorunlarını arttırdığı yönündedir (Keil & Price, 2006). Ayrıca Koşay (2013) çocuk yuvasında ve çocuk evinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesi yanında yaşayan çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması adlı çalışmada çocukların koruma altına alınma yaşlarının, onların sosyal beceri düzeylerini etkilemediğini belirlemiştir.

Çocukların temel güven duyguları çoğunlukla yaşamlarının ilk yıllarında gelişmektedir. Temel güven duygusundan yoksun olarak yetişen çocuklar ilerdeki yaşantılarında sosyal ilişki kurmaktan çekinen ve kendine güvensiz bireyler olabilmektedirler. Araştırmanın sonucuna göre yaşamlarının ilk yıllarını anne- babasıyla birlikte geçiren çocuklar temel güven duygusunu karşıladıkları için üç yaşında korunma altına alınan çocukların daha az saldırgan davranışlar sergiledikleri düşünülmektedir.

Çocukların çocuk evinde yaşam sürelerine göre sosyal davranış düzeylerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda hesaplanan Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Çocuk Evinde yaşam Süresine Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Çocuk evindeki yaşam süresi	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	S d	χ^2	P
Açık/fiziksel Saldırganlık	1 yıl	13	23,54±10,63	33,88	2	5,720	0,057
	2 yıl	24	16,38±8,32	22,54			
	3 yıl ve üzeri	19	22,95±11,7	32,34			
Olumlu sosyal davranış	1 yıl	13	21,00±5,79	27,19	2	2,419	0,298
	2 yıl	24	22,75±5,80	32,25			
	3 yıl ve üzeri	19	20,42±6,26	24,66			
İlişkisel saldırganlık	1 yıl	13	15,69±6,86	33,42	2	3,529	0,171
	2 yıl	24	11,63±4,74	23,92			
	3 yıl ve üzeri	19	14,47±6,57	30,92			
Depresif duygulanım	1 yıl	13	8,15±3,21	34,50	2	4,368	0,113
	2 yıl	24	7,38±2,76	29,81			
	3 yıl ve üzeri	19	5,95±2,20	22,74			

Tablo 11 incelendiğinde, çocuk evlerinde yaşayan çocukların çocuk evinde yaşam sürelerine göre açık/fiziksel saldırganlık ($\chi^2=5,720$; $p>0,05$); olumlu sosyal davranış ($\chi^2=2,419$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($\chi^2=3,529$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($\chi^2=4,368$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde 1, 2 , 3 yıl ve daha uzun bir süre kalan çocukların sosyal davranışlarının benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Çocuklar kurumlarda ve toplumda bazı deneyimler yaşasalar da, ilk ve temel deneyimlerini aileleri sayesinde yaşarlar ve sosyalleşirler (Maccoby, 2000). Çocukların sosyal davranışlarında ilk yılların çok önemli olduğu ve anne- babayı model

olarak sosyal davranışları öğrendikleri bilinmektedir. Bu çocukların kritik gelişim dönemlerini benzer ortamlarda geçirdikleri için sonuçların da benzer olduğu düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında Koşay (2013) yaptığı çalışmada koruma altına alınma yaşı değişkeninin, çocuklar arasında sosyal beceri toplam puanları ile ilişkisi incelendiğinde; çocukların korunma altına alınma yaşlarına göre sosyal beceri düzeyde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Çocukların özel bir probleminin olup olmama durumuna göre sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo12’de gösterilmiştir.

Tablo 12

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Özel Bir Problemi Olma Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Özel bir problemi	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra $\bar{X}$	Sıra Toplamı	z	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Var	19	21,63±10,11	30,66	582,50	0,712	0,476
	Yok	37	19,57±10,89	27,39	1013,50		
Olumlu sosyal davranış	Var	19	20,79±4,66	27,29	518,50	0,399	0,690
	Yok	37	21,95±6,53	29,12	1077,50		
İlişkisel saldırganlık	Var	19	14,32±5,97	31,34	595,50	0,939	0,348
	Yok	37	13,14±6,16	27,04	1000,50		
Depresif duygulanım	Var	19	8,16±2,91	33,95	645,00	1,808	0,071
	Yok	37	6,51±2,59	25,70	951,00		

Tablo 12 incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların özel bir problemi olma durumuna göre açık/fiziksel saldırganlık (z=0,712; p>0,05); olumlu sosyal davranış (z=0,399; p>0,05), ilişkisel saldırganlık (z=0,939; p>0,05) ve depresif duygulanım (z=1,808; p>0,05) sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların özel bir problemi olma durumuna göre sosyal davranış alt boyutlarında bir farklılık çıkmamıştır. Araştırmaya katılan çocukların çoğunluğunu (N:37) özel bir problemi olmadığı için farklılık çıkmadığı düşünülmektedir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkileri ne düzeydedir?

Araştırmaya katılan çocukların akranlarıyla olan ilişki düzeylerinin belirlenmesi amacıyla Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla ilinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların öğretmenlerinden her bir çocuk için Çocuk Davranış Ölçeğini doldurmaları istenmiştir. Çocukların akranlarıyla olan ilişki düzeylerine yönelik hesaplanan betimsel istatistikler Tablo13’de yer almaktadır.

Tablo 13

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerine Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler

Akran ilişkileri	Madde sayısı	N	En düşük	En yüksek	$\bar{X}$	SS
Asosyal davranış	7	56	0,00	12,00	5,09	3,66
Dışlanma	7	56	0,00	13,00	4,96	4,21
Korkulu-kaygılı	9	56	0,00	18,00	5,80	4,52
Saldırgan davranış	7	56	0,00	14,00	5,96	5,12
Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış	10	56	0,00	20,00	9,79	5,20
Aşırı hareketli davranış	4	56	0,00	8,00	4,36	2,92

Tablo 13 incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların asosyal davranış puanlarının 0,00 ile 12,00 arasında değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların asosyal akran ilişkileri puan ortalaması 5,09 olarak hesaplanmıştır. Başka bir ifadeyle çocuk evlerinde yaşayan çocukların asosyal davranış düzeylerinin %41,42 olduğu tespit edilmiştir.

Çocukların dışlanma puanlarının 0,00 ile 13,00 arasında farklılık gösterdiği saptanmıştır. Çocuk evlerinde yaşayan çocukların dışlanma ilişki puanlarının ortalaması 4,96 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir anlatımla çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde dışlanma ilişkisinin %35,43 düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Çocukların korkulu-kaygılı akran ilişkilerine yönelik puanların 0,00 ile 18,00 arasında değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Çocuk evinde yaşayan çocukların korkulu-kaygılı ölçek maddelerinden almış oldukları puanların ortalaması 5,80’dir. Başka bir anlatımla araştırmaya dahil edilen çocukların korkulu-kaygılı akran ilişkilerinin %32,22 düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların saldırgan davranış akran ilişkileri puanlarının 0,00 ile 14,00 arasında değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Çocukların söz konusu akran ilişkileri puan ortalaması 5,96 olarak hesaplanmıştır. Başka bir ifade ile çocukların %42,57 düzeyinde saldırgan akran ilişkileri gösterdikleri belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış puanlarının 0,00 ile 20,00 arasında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların sosyal davranış ortalamaları 9,79 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle araştırmaya katılan çocukların başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarının %48,95 düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Çocukların aşırı hareketli davranış puanlarının 0,00 ile 8,00 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Çocukların aşırı hareketlilik puanlarının ortalaması 4,36 olarak hesaplanmıştır. Başka bir anlatımla çocuk evlerinde yaşayan çocukların akranlarıyla %54,5 düzeyinde aşırı hareketli davranış ilişkisi kurdukları saptanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkileri alt boyutlarında en yüksek puan da çocukların akranlarıyla aşırı hareketli davranış ilişkisi kurduğu saptanmıştır. En düşük puanlamada dışlanma ilişkisidir. Çocukların aşırı hareketli olmalarının nedeni olarak çocukların aşırı hareketli davranış sergileyerek dikkat çekmek ve akranlarıyla etkileşim sağlamaya çalıştıkları düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında, Collaen vd, (2000) tarafından yapılan araştırmada okul öncesi dönemdeki çocukların sınıf içerisindeki akran etkileşimleri, oyun ve öğrenme davranışları incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarında çocukların akranları ile sergiledikleri olumlu oyun davranışlarının sınıftaki öğrenme ortamına yarar sağladığı, olumlu akran ilişkileri sergileyen çocukların güdülenme, dikkat ve öğrenmeye yönelik olumlu tutumlar sergiledikleri belirlenmişlerdir. Polenski'nin (2001) çocukların mizaçları ile aile içindeki ilişkilerinin akran ilişkilerini ne düzeyde etkilediğini belirlemek amacıyla bir çalışma yapmıştır. 3 yıl boyunca devam eden araştırmanın sonucunda çocukların annelerine bağlanma stilleri ile dışa yönelik davranış problemleri, sosyal yeterlikleri akran ilişkileri arasında ilişki bulunmuştur.

Çocukların sosyal ve ahlak gelişiminde aile ve akranlar iki önemli sosyalleşme aracıdır (Smetana, 1999, s.311). Arkadaşlıklar, kişinin özgür seçimleri sonucu gelişir. Çocuklar arkadaşlığa, sadece doyum sağlamak için değil aynı zamanda deneyim kazanma amacıyla da gereksinim duyarlar (Yavuzer, 1994, s.55). Akran ilişkileri zayıf ve yetersiz olan çocukların yaşamlarının sonraki dönemlerinde, psikolojik ve sosyal alanlarda güçlükler yaşamaya yatkın

oldukları ve akademik başarısızlık yaşadıkları bulunmuştur. Bu güçlükler; okul başarısızlığı, şiddet, psikopatoloji, suça eğilim, içe ve dışa yönelim sorunları ile sosyal uyum problemleri olabilmektedir (Çetin, Bibay & Kaynak, 2003; Hay, Payne & Chadwick, 2004; Ladd, 2006,s. 846).

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkileri çocukların bazı demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Araştırma kapsamında çocuk evlerin de yaşayan çocukların akran ilişkilerinin çocukların bazı özelliklerine (cinsiyet, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna gitme durumu, anne-babasının durumu, koruma altına alındığı yaş, çocuk evinde kalma süresi, özel bir problemi olma durumu) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin incelemesi gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetlerine göre akran ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo14’de gösterilmiştir.

Tablo 14

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları

Akran ilişkileri	Cinsiyet	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra $\bar{X}$	Sıra Toplamı	Z	P
Asosyal davranış	Kız	25	3,60±3,79	21,58	539,50	2,872	0,004
	Erkek	31	6,29±3,12	34,08	1056,50		
Dışlanma	Kız	25	2,80±3,80	19,52	488,00	3,752	0,000
	Erkek	31	6,71±3,73	35,74	1108,00		
Korkulu-kaygılı	Kız	25	3,28±2,26	19,24	481,00	3,856	0,000
	Erkek	31	7,84±4,87	35,97	1115,00		
Saldırgan davranış	Kız	25	3,00±3,80	19,34	483,50	3,802	0,000
	Erkek	31	8,35±4,83	35,89	1112,50		
Sosyal davranış	Kız	25	10,88±5,63	31,76	794,00	1,351	0,177
	Erkek	31	8,90±4,73	25,87	802,00		
Aşırı hareketli davranış	Kız	25	3,16±2,67	22,02	550,50	2,722	0,006
	Erkek	31	5,32±2,79	33,73	1045,50		

Tablo 14 incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan çocukların cinsiyetlerine göre asosyal ($z=2,872$; $p<0,05$); dışlanma ($z=3,752$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı ($z=3,856$; $p<0,05$), saldırgan ($z=3,802$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($z=2,722$; $p<0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Çocukların başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarının çocukların cinsiyetlerine göre anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir ($z=1,351$; $p>0,05$).

Araştırmadaki ortalama puanlar incelendiğinde çocuk evlerinde yaşayan erkek çocukların kız çocuklara göre asosyal, dışlanma, korkulu-kaygılı, saldırgan ve aşırı hareketli davranış ilişkilerinin anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Cinsiyet farklılıkları irdelendiğinde, kızların akranlarıyla işbirliği yapma, onlarla eşyalarını paylaşma, zor durumda onları teselli etme gibi davranışları, erkeklere göre daha sık ortaya koydukları gözlenmektedir (Altay & Güre, 2012). Akran ilişkilerinde saldırganlık davranışı cinsiyetlere göre farklılık göstermektedir. Erkek çocuklar saldırgan davranışlara daha sık başvurmaktadır. Bununla birlikte saldırgan davranışların şeklinde de farklılıklar görülmektedir. Erkek çocuklar genellikle sözel ve fiziksel saldırganlığa başvurumaktadırlar (Bierman, 2005).

Araştırma bulgularına paralel olarak; Pettit ,Laird, Dodge, Bates ve Criss (2001) çocuğun cinsiyeti ve daha önceki davranış kontrol seviyesinin psikolojik kontrol ve kendini düzenlemede önemli rolü olduğunu bildirmişlerdir. Fabes, Shepard, Guthrie ve Martin (1997) çocukların oyun davranışları, problem davranışları, sosyal konumları ve mizaçları incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçlarına göre, erkek çocuklar daha çok kendi cinsiyetlerindeki akranlarıyla oynamayı tercih etmişlerdir. Ayrıca erkek çocuklar, kızlara göre mizaçtan kaynaklanan problem davranışları daha çok gerçekleştirmişlerdir. Erkeklerin oyunları, kızlara göre daha baskıcı, hareketli bulunurken, erkeklerdeki liderlik isteğinin, oyunların düzenin bozabilecek bir faktör olarak belirlenmiştir. Bulgular doğrultusunda, erkeklerde fiziksel saldırganlığın, kızlarda ise ilişkisel saldırganlığın, her iki cinsiyet için akranlar tarafından reddedilmenin nedenini oluşturduğu belirtilmiştir.

Literatürde ki çalışmalarla birlikte araştırma sonucu gösteriyor ki erkek çocuklar, kız çocuklara göre daha saldırgan davranışlar göstermektedirler. Kız çocuklar ise daha az saldırgan davranış göstermektedirler.

Çocuk evinde yaşayan çocukların doğum sıralarına göre akranlarıyla olan ilişkileri arasında anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla Kruskal Wallis testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo15’de gösterilmiştir.

Tablo 15

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Doğum Sıralarına Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Akran ilişkileri	Doğum sırası	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	Sd	X^2	P
Asosyal davranış	İlk	17	5,06±4,08	29,06	2	1,541	0,463
	Ortanca	17	6,06±3,85	31,88			
	Son	22	4,36±3,13	25,45			
Dışlanma	İlk	17	5,47±4,65	30,06	2	1,732	0,421
	Ortanca	17	5,59±4,14	31,4			
	Son	22	4,09±3,94	25,05			
Korkulu-kaygılı	İlk	17	5,18±3,75	27,00	2	3,029	0,220
	Ortanca	17	8,00±5,99	34,09			
	Son	22	4,59±3,11	25,34			
Saldırgan davranış	İlk	17	6,71±5,00	31,50	2	1,264	0,531
	Ortanca	17	6,59±5,47	29,12			
	Son	22	4,91±4,99	25,70			
Sosyal davranış	İlk	17	9,06±4,41	25,59	2	1,046	0,593
	Ortanca	17	9,76±5,19	28,26			
	Son	22	10,36±5,88	30,93			
Aşırı hareketli davranış	İlk	17	3,82±2,81	25,97	2	0,699	0,705
	Ortanca	17	4,41±3,26	28,74			
	Son	22	4,73±2,80	30,27			

Tablo15’de yer alan bilgiler incelendiğinde çocukların doğum sıralarına göre akranlarıyla olan ilişkilerinde asosyal ($X^2=1,541$; $p>0,05$), dışlanma ($X^2=1,732$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($X^2=3,029$; $p>0,05$), saldırgan ($X^2=1,264$; $p>0,05$), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ($X^2=1,046$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($X^2=0,699$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir.

Çocuk evinde yaşayan çocukların ailesinin ilk, ortanca ya da son çocuğu olmasının çocukların akranlarıyla olan ilişkilerini etkilemediği belirlenmiştir. Çocuğun ailesi ile yaşadığı günlük etkileşimler (uzlaşma, konuşma, oyun oynama gibi) çocuk için sosyal dünyaya ilişkin bir prova niteliği taşımaktadır. Ebeveynleriyle olumsuz ilişkiler geliştiren çocukların akran gruplarında

öfkeli, saldırgan, düşmanca, yıkıcı davranışlara da daha sık başvurdukları belirlenmiştir (Gülay, 2008). Çocukların ailelerinin yanında kalmadıkları, anne- babaları ve kardeşleri ile ilişki içinde olmadıkları için doğum sıralarının akran ilişkilerini etkilemediği öngörülmektedir.

Çocukların okul öncesi eğitim kuruma devam etme durumlarına göre akranlarıyla olan ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmış ve sonuçları Tablo16’da gösterilmiştir.

Tablo 16

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları

Akran ilişkileri	Eğitim alma	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra $\bar{X}$	Sıra Toplamı	Z	P
Asosyal davranış	Evet	40	4,48±3,50	25,94	1037,50	1,873	0,061
	Hayır	16	6,63±3,70	34,91	558,50		
Dışlanma	Evet	40	4,43±3,88	26,69	1067,50	1,333	0,182
	Hayır	16	6,31±4,80	33,03	528,50		
Korkulu-kaygılı	Evet	40	5,55±4,22	27,85	1114,00	0,477	0,634
	Hayır	16	6,44±5,28	30,13	482,00		
Saldırgan davranış	Evet	40	5,28±5,01	26,34	1053,50	1,580	0,114
	Hayır	16	7,69±5,13	33,91	542,50		
Sosyal davranış	Evet	40	10,6±4,89	31,04	1241,50	1,851	0,064
	Hayır	16	7,75±5,53	22,16	354,50		
Aşırı hareketli davranış	Evet	40	4,00±2,86	26,55	1062,00	1,442	0,149
	Hayır	16	5,25±2,98	33,38	534,00		

Tablo16’da görüldüğü gibi çocuk evlerinde yaşayan çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumlarına göre akranlarıyla olan asosyal (z=1,873; p>0,05); dışlanma (z=1,333; p>0,05), korkulu-kaygılı (z=0,477; p>0,05), saldırgan (z=1,580; p>0,05), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış (z=1,851; p>0,05) ve aşırı hareketli davranış (z=1,442; p>0,05) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların okul öncesi kuruma devam etmesinin ya da devam etmemesinin bu çocukların akran ilişkilerine bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir. Çalışmaya

katılan çocukların büyük çoğunlu (N:40) okul öncesi eğitim aldıkları için çocukların akran ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu düşünülmektedir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların anne ve babasının durumuna göre akran ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis testi hesaplanmış ve sonuçları Tablo17’de gösterilmiştir.

Tablo 17

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Anne-Babasının Birlikte Olma Durumuna Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Akran ilişkileri	Anne-baba durumu	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	sd	χ^2	P
Asosyal davranış	Birlikte	20	4,50±3,47	25,75	2	0,997	0,608
	Boşanmış	21	5,24±3,45	29,31			
	Anne veya babası ölmüş	15	5,67±4,29	31,03			
Dışlanma	Birlikte	20	4,50±4,39	26,18	2	1,128	0,569
	Boşanmış	21	5,57±3,80	31,36			
	Anne veya babası ölmüş	15	4,73±4,67	27,6			
Korkulu-kaygılı	Birlikte	20	4,35±2,70	24,45	2	2,460	0,292
	Boşanmış	21	6,95±5,05	32,36			
	Anne veya babası ölmüş	15	6,13±5,36	28,5			
Saldırgan davranış	Birlikte	20	4,95±4,47	26,8	2	0,372	0,830
	Boşanmış	21	6,48±5,17	29,83			
	Anne veya babası ölmüş	15	6,60±5,95	28,9			
Sosyal davranış	Birlikte	20	9,60±6,16	27,78	2	0,494	0,781
	Boşanmış	21	10,29±4,33	30,4			
	Anne veya babası ölmüş	15	9,33±5,22	26,8			
Aşırı hareketli davranış	Birlikte	20	3,80±2,75	25,58	2	2,118	0,347
	Boşanmış	21	4,24±2,86	27,79			
	Anne veya babası ölmüş	15	5,27±3,20	33,4			

Tablo 17'deki bilgiler doğrultusunda çocuk evlerinde yaşayan çocukların ailesinin durumuna göre akranlarıyla olan ilişkilerinde asosyal ($X^2=0,997$; $p>0,05$), dışlanma ($X^2=1,128$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($X^2=2,460$; $p>0,05$), saldırgan ($X^2=0,372$; $p>0,05$), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ($X^2=0,494$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($X^2=2,118$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Araştırma sonucuna göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların anne babasının birlikte yaşaması, boşanması ya da ebeveynlerinden birinin ölmüş olmasının çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde farklılık yaratmadığı belirlenmiştir. Korunmaya muhtaç çocukların ve gençlerin durumlarını ortaya çıkaran nedenleri; ailenin ekonomik koşulları, ailenin toplumsal ilişkileri ve çocuk yetiştirme anlayışına bağlı davranışlar açılarından değerlendirmek gerekir. Ailenin ekonomik koşulları, korunmaya muhtaçlık sorunun oluşumunda temel faktördür. Ailenin toplumsal nitelikleri bu faktörlerle bağlantılı olarak önem kazanır. Anne babanın boşanmaları, hayatta olmamaları ekonomik yoksullukla birlikte önem kazanır. Aile yapısında, boşanmaya ve anne babanın ölümüne ilişkin durumlar her zaman korunmaya muhtaçlık sorununu gündeme getirmez (Çılga, 1989, s.12). Parçalanmış ailede büyüyen çocuklarda birçok gelişim alanı geri kalmaktadır. Erürker'in (2007) tam ve parçalanmış aileye sahip 5-6 yaş grubu çocuklarının bilişsel işlevlerdeki farklılıklarını araştırdığı çalışmasında; parçalanmış aileye sahip çocukların bilişsel işlevleri ile aileye sahip çocukların bilişsel işlevleri arasında; aileye sahip çocukların lehine anlamlı fark olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Jenkins (2000), çalışmasında 4-8 yaş grubu arasındaki çocuklarda anne-baba arasındaki evlilik çatışması ile çocukların kısa süreli duygu ifadeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada aile içi çatışmaların çocukların sosyal etkileşim sırasında sinirli ile saldırgan davranışları gösterdiğini bulmuştur. Alan araştırmalarına paralel olarak araştırma sonucu da gösteriyor ki çocukların sosyal davranışlarındaki problemlerin sadece çocukların çocuk evlerinde yaşamasından kaynaklanmayıp, parçalanmış ve aile içi çatışmaların olduğu ailelerle yaşayan çocukların da sosyal davranışlarında sorunlar olabilmektedir.

Araştırma kapsamında çocuk evlerinde yaşayan çocukların koruma altına alındığı yaşa göre akran ilişkileri düzeylerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla Kruskal Wallis testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 18'de gösterilmiştir.

Tablo 18

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Koruma Altına Alındığı Yaşa Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Akran ilişkileri	Koruma altına alındığı yaş	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Asosyal davranış	1-2 yaş	18	5,39±3,73	29,5	2	0,247	0,884
	3 yaş	23	4,65±4,27	27,22			
	4yaş ve üzeri	15	5,40±2,56	29,27			
Dışlanma	1-2 yaş	18	7,22±4,91	36,14	2	11,543	0,003
	3 yaş	23	2,70±3,08	19,91			
	4yaş ve üzeri	15	5,73±3,13	32,5			
Korkulu-kaygılı	1-2 yaş	18	4,72±3,46	25,25	2	8,159	0,017
	3 yaş	23	5,13±5,05	24,41			
	4yaş ve üzeri	15	8,13±4,19	38,67			
Saldırgan davranış	1-2 yaş	18	8,17±5,47	36,31	2	10,708	0,005
	3 yaş	23	3,26±3,68	20,28			
	4yaş ve üzeri	15	7,47±4,97	31,73			
Sosyal davranış	1-2 yaş	18	7,17±6,31	20,72	2	7,115	0,029
	3 yaş	23	11,70±3,64	34,33			
	4yaş ve üzeri	15	10,00±4,71	28,9			
Aşırı hareketli davranış	1-2 yaş	18	5,39±3,03	33,86	2	7,509	0,023
	3 yaş	23	3,04±2,69	21,5			
	4yaş ve üzeri	15	5,13±2,47	32,8			

Tablo18’de görüldüğü gibi çocuk evlerinde yaşayan çocukların koruma altına alındığı yaşlarına göre akranlarıyla olan asosyal ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği belirlenmiştir ($\chi^2=0,247$; $p>0,05$). Diğer bir anlatımla koruma altına 1-2 yaşında, 3 yaşında, 4 yaş ve üzerinde alınan çocukların asosyal davranış ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Çocukların koruma altına alındıkları yaşlara göre dışlanma ($\chi^2=11,543$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı ($\chi^2=8,159$; $p<0,05$), saldırgan ($\chi^2=10,708$; $p<0,05$), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ($\chi^2=7,155$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($\chi^2=7,509$; $p<0,05$) ilişkilerinin

anlamalı bir değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlenmesi amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda;

- 3 yaşında koruma altına alınan çocukların dışlanma ilişkilerinin ($2,70\pm3,08$) 1-2 yaşında koruma altına alınan çocuklar ($7,22\pm4,91$) ile 4 yaş ve üzerinde koruma altına alınan çocuklara ($5,73\pm3,13$) göre daha düşük düzeyde olduğu saptanmıştır.
- 4 yaş ve üzerinde koruma altına alınan çocukların ($8,13\pm4,19$) 1-2 yaşında koruma altına alınan çocuklar ($4,72\pm3,46$) ile 3 yaşında koruma altına alınan çocuklara ($5,13\pm5,05$) göre korku-kaygılı ilişkilerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.
- 3 yaşında koruma altına alınan çocukların saldırgan akran ilişkilerinin ($3,26\pm3,68$) 1-2 yaşında koruma altına alınan çocuklar ($8,17\pm5,47$) ile 4 yaş ve üzerinde koruma altına alınan çocuklara ($7,47\pm4,97$) göre daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.
- 1-2 yaşında koruma altına alınan çocukların başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranış ilişkilerinin ($7,17\pm6,31$) 3 yaşında koruma altına alınan çocuklar ($11,70\pm3,64$) ile 4 yaş ve üzerinde koruma altına alınan çocuklara ($10,00\pm4,71$) göre daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.
- 3 yaşında koruma altına alınan çocukların aşırı hareketli ilişkilerinin ($3,04\pm2,69$) 1-2 yaşında koruma altına alınan çocuklar ($5,39\pm3,03$) ile 4 yaş ve üzerinde koruma altına alınan çocuklara ($5,13\pm2,47$) göre daha düşük düzeyde olduğu saptanmıştır.

Araştırmanın sonucuna göre çocuk evinde yaşayan çocukların koruma altına alınma yaşlarının akran ilişkileri ölçeğinin alt boyutlarından asosyal davranışları etkilemediği belirlenmiştir. Fakat çocukların çocuk evelerine alınma yaşları akran ilişkileri alt boyutlarından aşırı hareketlilik, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlar, saldırgan akran ilişkileri, korku-kaygı ve dışlanma ilişkilerini etkilediği belirlenmiştir.

Kurumda yaşayan çocukların, çeşitli davranış, uyum sorunları, empati kurma, işbirliği yapma, kurallara uyma, uzlaşma, özür dileme, bilgi isteme, iltifat etme, ikna etme gibi sosyal becerilerde yetersizlikler görülmektedir. Bunun sonucu olarak koruma altındaki çocukların okul ortamında dışlanma, reddedilme gibi davranışlara maruz kalmaları ailesinin yanında yaşayan çocuklara göre daha sık yaşanmaktadır (Gülay & Akman, 2009, s.97).

Akran ilişkileri ölçeği alt boyutlarından aşırı hareketlilik, saldırganlık davranışlarının ve dışlanma davranışlarında çocukların 3 yaşında koruma altına alınan çocukların, 1-2 yaşında ve 4 yaş üstünde koruma altına alınan çocuklardan daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Aşırı hareketliliğin nedenleri incelendiğinde, ortaya çıkma nedeni tam olarak bilinmemektedir. Fakat çevresel, biyolojik, katılımsal etkenlerin etkili olduğu da düşünülmektedir (Ercan & Aydın, 2000; Ersoy & Avcı, 2000). Aşırı hareketli çocukların anneleriyle daha az etkileşime girdikleri belirlenmiştir. Aşırı hareketli çocukların anneleri de çocuklarına karşı diğer annelere göre daha kontrolcü oldukları belirlenmiştir. (Ercan & Aydın, 2000; Keown, 2000).

Akran ilişkileri ölçeği alt boyutlarından başkalarına yardımı amaçlayan davranışlarda çocukların 1-2 yaşında koruma altına alınan çocukların, 3 yaşında ve 4 yaş üstünde koruma altına alınan çocuklara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu araştırma sonucunun çocukların anne- babalarından erken yaşta ayrılarak bağlanma duygularını geliştiremediklerinden dolayı küçük yaşta yuvaya bırakılan çocukların başkalarına yardım etme davranışının düşük olabileceği öngörülmektedir. Toplumun en küçük yapı taşı ailedir. Ailesiyle kurduğu etkileşimler sonucu çocuk, çıkardığı sonuçları özümseyerek kişiliğinin ve ruhsal yapısının temellerini oluşturmaktadır. Çocuk aile içerisinde, doğumundan itibaren ilerideki davranışlarına temel olacak bağları kurmaya başlar (Cebeci, 2009). Annenin herhangi bir nedenden dolayı çocuğundan ayrılmak zorunda kalması nedeniyle çocuğun bakımını başka birinin üstlenmesini gerektirmektedir. Bağlanma kuramları çocuğun güvenli bir bağlanma yaşayabilmesi için, annenin varlığını hissetmesi ve düzenli olarak ihtiyaçlarının (psikolojik ve fiziksel) karşılanması gerektiği belirtmektedir. Annesi yanında olmayan çocuğun annenin varlığına olan güveninin sarsılmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle annenin dışındaki bakıcıların çocuğun bakımını üstlenmesi, çocuğun annesi ile güvensiz bir bağlanma ilişkisi geliştirmektedir. Güvensiz bağlanan çocuklarında yaşamının ilerleyen yıllarında sosyal ilişkilerinde sorun yaşayabilecekleri düşünülmektedir.

Araştırmalara göre Annesine güvenli bağlanmayan çocukların saldırgan davranışlar gösterebildikleri ya da akranlarının şiddetine maruz kalabildikleri belirlenmiştir (Rodkin & Hodges, 2003). Güvenli bağlanan çocukların ise güvensiz bağlanan çocuklara göre akranlarına karşı daha ilgili olduğu, olumlu tutumlar sergiledikleri, işbirliğine yatkın oldukları, empati becerilerinin gelişmiş olduğu belirtilmektedir (Feldman, 2005; Önder, 2005).

Akran ilişkileri alt boyutlarında korku kaygı davranışı 4 yaşında koruma altına alınan çocuğun, 1-2 yaşında ve 3 yaşında koruma altına alınan çocuğu göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çekingenliğin nedenlerinden başlıcalar, biyolojik etkenler ve ebeveyn- çocuk arasındaki güvensiz bağlanmadır (Hart vd., 2000). Bu çocuklar, davranışsal olarak çekingen, kolayca korkan, bağımlı, kaygılı, aşırı hassas yapıdadırlar. Yapılan çalışmalar da bebeklik döneminde

bağımsız olmaları için ebeveynleri tarafından desteklenmeyen bebeklerin, 2-4 yaş civarında bu durumun devam etmesi durumunda 4 yaş civarında utangaç davranışlarının belirgin bir hale geldiğini göstermektedir (Rubin vd., 2004). Minnis, Pelosi, Knapp ve Dunn (2006) yaptıkları bir çalışmada kuruma kabul edilen çocuklarda davranış problemleri, duygusal sorunlar, hiperaktivite ve akran ilişkilerinde sorunlar olduğunu bulmuşlardır.

Çocuklardaki sosyal kaygıyı, ailelerinden gördükleri sert disiplin yöntemleri, aşırı kontrolcü, otoriter yaklaşımlar, çocuğa uygulanan fiziksel ve duygusal şiddetler, erken yaşta ebeveyn kaybı, boşanma, ebeveynle yakın ilişkiler kuramama gibi durumlar etkilemektedir (Frazier, 2000; Roth Ledley & Heimberg, 2006). Araştırmanın sonucunda çocukların erken yaşlarda ailelerinin yanından ayrıldıkları için birçok temel sosyal beceriyi geliştirememesinden dolayı akranlarıyla olan ilişkilerinde sorunlar yaşamakta oldukları düşünülmektedir.

Çocukların çocuk evlerindeki yaşam sürelerine göre akran ilişkileri düzeylerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda hesaplanan Kruskal Wallis testi sonuçları Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo 19

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Çocuk Evinde Yaşama Süresine Göre Hesaplanan Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Akran ilişkileri	Çocuk evinde yaşama süresi	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra Ortalaması	Sd	χ^2	P
Asosyal davranış	1 yıl	13	5,08±2,53	27,58	2	0,059	0,971
	2 yıl	24	5,04±4,20	28,92			
	3 yıl ve üzeri	19	5,16±3,76	28,61			
Dışlanma	1 yıl	13	5,23±3,06	30,35	2	7,125	0,028
	2 yıl	24	3,25±3,49	22,21			
	3 yıl ve üzeri	19	6,95±4,92	35,18			
Korkulu-kaygılı	1 yıl	13	7,15±3,51	36,50	2	4,593	0,101
	2 yıl	24	6,08±5,52	27,52			
	3 yıl ve üzeri	19	4,53±3,47	24,26			
Saldırgan davranış	1 yıl	13	7,31±5,31	30,96	2	7,407	0,025
	2 yıl	24	3,79±3,88	21,94			
	3 yıl ve üzeri	19	7,79±5,56	35,11			
Sosyal davranış	1 yıl	13	10,00±5,02	29,15	2	5,516	0,063
	2 yıl	24	11,50±3,62	33,46			
	3 yıl ve üzeri	19	7,47±6,27	21,79			
Aşırı hareketli davranış	1 yıl	13	5,23±2,65	33,23	2	5,557	0,062
	2 yıl	24	3,25±2,63	22,69			
	3 yıl ve üzeri	19	5,16±3,11	32,61			

Tablo19 incelendiğinde, çocuk evlerinde yaşayan çocukların kurumda ki yaşama süresine göre akranlarıyla olan ilişkilerinden asosyal ($\chi^2=0,059$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($\chi^2=4,593$; $p>0,05$), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ($\chi^2=5,516$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($\chi^2=5,557$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır. Başka bir ifade ile çocuk evinde 1 yıl, 2 yıl, 3 yıl ve üzeri bir süredir yaşayan çocukların asosyal, korku-kaygılı, sosyal ve aşırı hareketli davranışlarının benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde ki yaşama sürelerine göre çocukların dışlanma ($\chi^2=7,125$; $p<0,05$) ve saldırgan ($\chi^2=7,407$; $p<0,05$) davranış gösterme ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda iki yıldır çocuk evlerinde kalan çocukların dışlanma ($3,25\pm3,49$) ve saldırgan ($3,79\pm3,88$) akran ilişkilerinin diğer çocuklara göre anlamlı bir şekilde daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmaya göre akran ilişkileri alt boyutlarından dışlanma ve saldırganlık davranışlarının çocuk evinde 2 yıldır kalan çocukların; diğer çocuklara göre daha düşük çıktığı belirlenmiştir. Kurum bakımında kalma süresinin çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde olumsuz etkisi olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın sonucunu literatürdeki araştırmalarda desteklemektedir. Isparta merkez çocuk yuvasında ki araştırmada istatistiksel olarak anlamlı olmamakla beraber kurum bakımında kalma süresi arttıkça davranış sorunu da arttığı belirtilmektedir (Saraç, 2011). Araştırmanın sonucuna göre 2 yıl yuvada kalan çocukların 1 yıl ile 3 ve üzeri kalan çocuklara göre saldırgan ve dışlanma davranışları düşük bulunmuştur. Bu durumun ilk yıllarda kuruma gelen çocukların uyum sürecinde olmasından ve kuruma bir süre alıştıktan sonra kurumun olumsuz etkileriyle aile ortamının eksikliğini hissederek davranış sorunlarını ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir.

Çocukların özel bir probleminin olup olmama durumuna göre akran ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 20’de gösterilmiştir.

Tablo 20.

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Özel Bir Problemi Olma Durumuna Göre Hesaplanan Mann Whitney U Testi Sonuçları

Akran ilişkileri	Özel bir problemi	N	$\bar{X} \pm SS$	Sıra $\bar{X}$	Sıra Toplamı	Z	P
Asosyal davranış	Var	19	6,26 $\pm$ 3,48	33,71	640,50	1,726	0,084
	Yok	37	4,49 $\pm$ 3,65	25,82	955,50		
Dışlanma	Var	19	5,74 $\pm$ 4,03	31,50	598,50	1,000	0,317
	Yok	37	4,57 $\pm$ 4,30	26,96	997,50		
Korkulu-kaygılı	Var	19	5,79 $\pm$ 3,10	31,11	591,00	0,866	0,387
	Yok	37	5,81 $\pm$ 5,14	27,16	1005,00		
Saldırgan davranış	Var	19	6,05 $\pm$ 4,68	29,58	562,00	0,357	0,721
	Yok	37	5,92 $\pm$ 5,39	27,95	1034,00		
Sosyal davranış	Var	19	8,37 $\pm$ 4,59	23,89	454,00	1,523	0,128
	Yok	37	10,51 $\pm$ 5,40	30,86	1142,00		
Aşırı hareketli davranış	Var	19	4,74 $\pm$ 2,58	30,87	586,50	0,794	0,427
	Yok	37	4,16 $\pm$ 3,10	27,28	1009,50		

Tablo 20 incelendiğinde, çocuk evlerinde yaşayan çocukların özel durumlarına göre akranlarıyla olan asosyal ($z=1,726$; $p>0,05$); dışlanma ($z=1,000$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($z=0,866$; $p>0,05$), saldırgan ($z=0,357$; $p>0,05$), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ($z=1,523$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($z=0,794$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre akran ilişkileri ölçeğindeki alt boyutlardan aşırı hareketlilik, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış, asosyal, dışlanma ve saldırgan davranışlarda çocuk evinde yaşayan çocuklardan özel bir problemi olan çocuklarla olmayan çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan çocukların çoğunluğunu (N:37) özel bir problemi olmadığı için farklılık çıkmadığı düşünülmektedir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışları ve akranlarıyla olan ilişkileri arasında ne düzeyde bir ilişki bulunmaktadır?

Araştırma kapsamında Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla’da çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışları ve akranlarıyla olan ilişki düzeyleri belirlenmiştir. Çocukların sosyal davranışları ve akranlarıyla olan ilişki düzeyinin tespit edilmesi amacıyla Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmış ve sonuçlar Tablo23’de gösterilmiştir.

Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkiler

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların öncelikle sosyal davranışları arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Tablo 23’de görüldüğü gibi çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ile olumlu sosyal davranışları arasında negatif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=-0,750$; $p<0,05$). Diğer bir anlatımla çocukların olumlu sosyal davranışları artış gösterdikçe açık/fiziksel saldırganlık düzeyleri azalma göstermektedir. Çocukların açık/fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık davranışları arasında da pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r= 0,876$; $p<0,05$). Çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları artış gösterdikçe ilişkisel saldırganlık davranışlarının da artış gösterdiği belirlenmiştir. Bununla birlikte çocukların açık/fiziksel davranışları ile depresif duygulanım davranışları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır ($r=0,007$; $p>0,05$).

Çocukların olumlu sosyal davranışları ile ilişkisel saldırganlık davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,646$; $p<0,05$). Çocukların olumlu sosyal davranışları artış gösterdikçe ilişkisel saldırganlık davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların olumlu davranışları ile depresif duygulanım davranışları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı saptanmıştır ($r=-0,166$; $p>0,05$).

Çocukların ilişkisel saldırganlık davranışları ile depresif duygulanım davranışları arasında da anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($r=0,072$; $p>0,05$). Araştırmaya göre çocukların depresif duygulanım davranışlarının çocukların diğer sosyal davranışları ile anlamlı bir ilişki içinde olmadığı belirlenmiştir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında erken yaşlarda ailesi yanından ayrılarak kurum bakımına verilen, çocuk evlerinde yaşayan çocukların çocukluk ve yetişkinlik döneminde davranışsal sorunlar gösterme riskinin yüksek olduğu görülmektedir. Kurum bakımında yetişen çocuklar duygusal uyarı eksikliği ile sosyal ilişkiler kurmakta zorlanmakta, ilgi gösterenlere

karşı kuşkulu ve duyarsız davranmakta, mutsuz, içine kapanık ve depresif bir ruh hali göstermektedir. Onları seven ve güven duyabilecekleri bir modelden yoksun olduklarından diğer insanlara karşı sevgi göstermeyi öğrenememekte ve insanlara sevgi bağı ile bağlanamamaktadırlar (Erkan 1995, Yörükoğlu 1998, Dosreis vd. 2001'den Aktaran Tambağ & Öz, 2005, s.18).

Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler

Tablo23'de yer alan bilgiler incelendiğinde, çocuk evlerinde yaşayan çocukların akranlarıyla olan asosyal davranışı ile dışlanma davranışı arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,579$; $p>0,05$). Diğer bir anlatımla çocukların asosyal davranışları artış gösterdikçe dışlanma davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Çocukların asosyal davranışları ile korkulu-kaygılı davranışı ($r=0,606$; $p<0,05$) ile saldırgan davranışları ($r=0,414$; $p<0,05$), aşırı hareketli davranışları ($r=0,422$; $p<0,05$) arasında da pozitif yönde ve orta düzeyde ilişkilerin bulunduğu saptanmıştır. Benzer şekilde çocukların asosyal davranışları artış gösterdikçe korkulu-kaygılı, saldırgan davranışları ve aşırı hareketli davranışları da artış göstermektedir. Çocukların asosyal davranışları ile başkalarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranışları arasında ise negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,463$; $p<0,05$). Çocukların asosyal davranışları artış gösterdikçe başkalarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranışları azalma göstermektedir.

Çocukların dışlanma davranışları ile korkulu kaygılı davranışı arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,470$; $p<0,05$). Çocuk evlerinde yaşayan çocukların akranlarıyla olan dışlanma ilişkileri artış gösterdikçe korkulu-kaygılı davranışlarının artış gösterme eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Çocukların dışlanma davranışı ile saldırgan davranışı ($r=0,833$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranışı ($r=0,744$; $p<0,05$) arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çocukların dışlanma davranışları artış gösterdikçe saldırgan ve aşırı hareketli davranışlarının da artış gösterdiği belirlenmiştir. Dışlanma davranışı ile başkalarına yardımcı sosyal davranış arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,652$; $p<0,05$). Dışlanma davranışı artış gösterdikçe sosyal yardım davranışının azalma gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların korkulu kaygılı davranışı ile saldırgan davranışları ($r=0,486$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranışları ($r=0,453$; $p<0,05$) arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocukların korkulu kaygılı davranışları artış gösterdikçe saldırgan ve aşırı

hareketli davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Çocukların korkulu kaygılı davranışları ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmadığı tespit edilmiştir ($r=-0,221$; $p>0,05$).

Çocukların akranlarına yönelik saldırgan davranışları ile sosyal davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,631$; $p<0,05$). Çocukların saldırgan davranışları artış gösterdikçe sosyal davranışları azalma göstermektedir. Saldırgan davranışları ile aşırı hareketli davranışları arasında ise pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki bulunduğu saptanmıştır ($r=0,844$; $p<0,05$). Çocuk evlerinde yaşayan çocukların saldırgan davranışları artış gösterdikçe aşırı hareketli davranışlarının da artış gösterdiği belirlenmiştir.

Çocukların başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranışları ile aşırı hareketli davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,566$; $p<0,05$). Başka bir deyişle çocukların sosyal davranışları artış gösterdikçe aşırı hareketli davranışları azalma göstermektedir.

Sosyal Davranışları ile Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ile asosyal ($r=0,370$; $p<0,05$) ve korkulu-kaygılı davranışları ($r=0,345$; $p<0,05$) arasında pozitif yönde ancak orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocukların açık/fiziksel saldırganlık düzeyleri ile dışlanma ($r=0,765$; $p<0,05$), saldırgan davranışları ($r=0,886$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranışları ($r=0,727$; $p<0,05$) arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları artış gösterdikçe söz konusu davranışlarının da artış gösterdiği saptanmıştır. Çocuk evinde yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,607$; $p<0,05$). Çocukların açık/fiziksel davranışları artış gösterdikçe sosyal davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların olumlu sosyal davranışları ile asosyal ($r=-0,538$; $p<0,05$), dışlanma ($r=-0,672$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı ($r=-0,527$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli ($r=-0,664$; $p<0,05$) davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde ilişkiler bulunduğu belirlenmiştir. Çocukların olumlu davranışları artış gösterdikçe asosyal, dışlanma, korkulu-kaygılı ve aşırı hareketli davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde çocukların olumlu

davranışları ile saldırgan davranışları arasında negatif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,730$; $p<0,05$). Çocukların olumlu sosyal davranışları artış gösterdikçe akranlarına olan saldırgan davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların olumlu sosyal davranışları ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,607$; $p<0,05$). Çocukların olumlu sosyal davranışları artış gösterdikçe başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir.

Çocuk evinde yaşayan çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları ile asosyal ($r=0,42$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı ($r=0,424$; $p<0,05$) akran ilişkileri arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları artış gösterdikçe asosyal ve korkulu-kaygılı akran davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları ile dışlanma ($r=0,731$; $p<0,05$), saldırgan ($r=0,869$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli ($r=0,731$; $p<0,05$) akran ilişkileri arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde ilişkiler olduğu saptanmıştır. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları arttıkça çocukların akranlarıyla olan dışlanma, saldırgan ve aşırı hareketli davranış ilişkisinin de artış gösterdiği belirlenmiştir. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışları arasında ise negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,581$; $p<0,05$). Diğer bir anlatımla çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları artış gösterdikçe akranlarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranışlarında azalma olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan çocukların depresif duygulanım sosyal davranışları ile asosyal ($r=0,582$; $p<0,05$) ve korkulu-kaygılı ($r=0,329$; $p<0,05$) akran ilişkileri arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Çocukların depresif duygulanım sosyal davranışları artış gösterdikçe asosyal ve korkulu-kaygılı akran ilişkilerinin de artış gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte çocukların depresif duygulanım sosyal davranışları ile dışlanma ($r=-0,015$; $p>0,05$), saldırgan ($r=-0,062$; $p>0,05$), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ($r=-0,165$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli ($r=-0,046$; $p>0,05$) davranış ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

Araştırmanın sonucuna göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışlarıyla akran ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocuk evinde yaşayan çocukların olumlu sosyal davranışları iyi ise arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin iyi olacağı düşünülmektedir. Çocukların saldırgan davranışları arttıkça, akranlarına yardım etme sosyal davranışında azalma

olacağı da öngörülmektedir. Ayrıca; depresif duygulanım sosyal davranışta olan çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde asosyal ve korku- kaygılı olduğu sonucuna varılmıştır.

Kurum bakımı altında yaşamak sosyal, algısal, fiziksel, zihinsel ve duygusal alanlarda birçok farklı mahrumiyetin karışımına maruz kalmakla özdeşleştirilmiştir (MacLean, 2003). Sloutsky (1997), sosyal hayatta ve aile ortamındaki ilişkilerde çok önemli bir yeri olan anlaşma, empati kurma, arkadaşlık gibi birçok sürecin kurumda yaşayan çocukların hayatlarında yeterince var olmayabileceğini söyler. Kurumda büyüyen çocuklarda dikkat problemleri, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik gibi davranışlar okul döneminde de devam ederek, çocuklarda çeşitli davranış problemlerini ortaya çıkarmaktadır (MacLean, 2003).

Bulut'un (1995) korunmaya muhtaç çocukların sosyal grup gereksinimine yönelik yaptığı çalışma sonuçları yurtda kalan gençlerin sıkıntılarını arkadaşlarla konuşma ve hiç kimse ile konuşmama eğiliminin aile yanında kalan gençlere göre daha yüksek olduğunu, gereksinimleri arasında "iletişim becerisi kazanma" maddesinin de yüksek oranda olduğunu göstermektedir.

Alan çalışmalarında olduğu gibi araştırma sonuçları da gösteriyor ki çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışları arttıkça akran ilişkileri de artmaktadır. Çocuklar olumlu sosyal davranış gösterdikçe akranlarıyla olumlu ilişkiler kurabilmektedirler. Çocuklar saldırgan davranış sergiledikçe başkalarına yardımı amaçlayan davranışları azalmaktadır. Bu nedenle çocuklar akranlarıyla ilişkilerinde sorunlar yaşamaktadırlar. Çocukların sosyal ilişkilerinde çevrelerinde bulunan akranlarına sergiledikleri tutum ve davranışlar, onlarla olan ilişkilerini etkilediği düşünülmektedir.

Tablo 21

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışları Ve Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler

Ölçek	Değişken	Değerler	Sosyal davranış				Akran ilişkileri					
			1	2	3	4	1	2	3	4	5	6
Sosyal davranış	1.Açık/fiziksel saldırganlık	R	1	-,750**	,876**	,007	,370**	,765**	,345**	,886**	-,607**	,727**
		P		,000	,000	,961	,005	,000	,009	,000	,000	,000
		N	56	56	56	56	56	56	56	56	56	56
	2. Olumlu sosyal davranış	R		1	-,646**	-,166	-,538**	-,672**	-,527**	-,730**	,607**	-,664**
		P			,000	,222	,000	,000	,000	,000	,000	,000
		N		56	56	56	56	56	56	56	56	56
	3.İlişkisel saldırganlık	R			1	,072	,422**	,731**	,424**	,869**	-,581**	,731**
		P				,599	,001	,000	,001	,000	,000	,000
		N			56	56	56	56	56	56	56	56
	4.Depresif duygulanım	R				1	,582**	-,015	,329*	-,062	-,165	-,046
		P					,000	,911	,013	,649	,226	,738
		N				56	56	56	56	56	56	56
Akran ilişkileri	1.Asosyal davranış	R					1	,579**	,606**	,414**	-,463**	,422**
		P						,000	,000	,002	,000	,001
		N					56	56	56	56	56	56
	2. Dışlanma	R						1	,470**	,833**	-,652**	,744**
		P							,000	,000	,000	,000
		N						56	56	56	56	56

	R	1	,486**	-,221	,453**
3. Korkulu-kaygılı	P		,000	,102	,000
	N	56	56	56	56
4.Saldırgan davranış	R		1	-,631**	,844**
	P			,000	,000
	N		56	56	56
5.Sosyal davranış	R			1	-,566**
	P				,000
	N			56	56
6.Aşırı hareketli davranış	R				1
	P				
	N				56

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocuklara Yönelik Bulgular

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışları ne düzeydedir?

Araştırmada Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla il merkezlerinde ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışları çocukların öğretmenlerinin görüşleri doğrultusunda tespit edilmiştir. Çocukların sosyal davranışlarına ilişkin hesaplanan betimsel istatistikler Tablo22’de gösterilmiştir.

Tablo 22

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Sosyal Davranışlarına Yönelik Hesaplanan Betimsel istatistikler

Sosyal davranışlar	Madde sayısı	N	En düşük	En yüksek	$\bar{X}$	SS
Açık/fiziksel saldırganlık	8	415	8,00	36,00	11,40	5,91
Olumlu sosyal davranış	7	415	7,00	35,00	27,01	5,86
İlişkisel saldırganlık	6	415	6,00	30,00	9,72	4,55
Depresif duygulanım	3	415	3,00	12,00	6,13	2,26

Tablo 22’deki bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranış puanlarının 8,00 ile 36,00 arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranış puan ortalaması 11,40 olarak hesaplanmıştır. Başka bir ifadeyle ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocuklarının açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışını gösterme düzeylerinin %28,5 olduğu saptanmıştır.

Araştırmaya katılan çocukların olumlu sosyal davranış puanlarının 7,00 ile 35,00 arasında farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların olumlu sosyal davranış ortalama puanlarının 27,01 olduğu tespit edilmiştir. Çocukların olumlu sosyal davranış %77,17 düzeyinde gösterdikleri belirlenmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranış puanlarının 6,00 ile 30,00 arasında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların ilişkisel saldırganlık ölçek maddelerinden almış oldukları puanların ortalaması 9,72 olarak hesaplanmıştır. Başka bir deyişle araştırma kapsamında sosyal davranışları belirlenen çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışlarının %32,40 düzeyinde olduğu Çocukların depresif

duygulanım sosyal davranış puanlarının 3,00 ile 12,00 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların depresif duygulanım sosyal davranış puanlarının ortalaması 6,13'tür. Diğer bir ifade ile çocukların %40,87 düzeyinde depresif duygulanım sosyal davranışını gösterdikleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışlarına yönelik betimsel istatistikler incelendiğinde çocukların en fazla olumlu sosyal davranış gösterdiği belirlenmiştir. Daha sonra çocukların sırasıyla depresif duygulanım, ilişkisel saldırganlık ve açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışlarını gösterdikleri tespit edilmiştir.

Çocuğun içinde bulunduğu toplumun inançlarını, tutumlarını ve kendisinden beklediği davranışları öğrenmesine “sosyalleşme” denilmektedir (Bayhan & Artan, 2004, s.237). Aile, çocuk doğduğu andan itibaren, çocuğun gelişimini, tutum ve alışkanlıklarını biçimlendiren temel kurumlardan biridir (Gürşimşek, 2003). Çocuklar, anne babalarıyla kurdukları etkileşimler aracılığıyla dış dünyadan edindikleri izlenimleri zihinlerine kaydederler (Hendrix & Hunt, 2001, s. 55). Çocuk gelişiminde en önemli süreçlerden biri olan sosyalleşme, bireylerin, özellikle de çocukların belirli bir grubun üyeleri haline geldikleri ve grubun diğer üyelerinin değerlerini, davranışlarını ve inançlarını kazandıkları bir süreçtir. Sürecin gerçekte doğumla birlikte başlayıp, insanın yaşamı boyunca sürmektedir. Fakat bu davranışların çoğu ilk çocukluk döneminde özellikle belirgin hale gelir. Bunlar arasında, anne-baba-çocuk, çocuk-kardeşler, çocuk ve akranları arası etkileşimler vardır (Gander & Gardiner, 2004, s.297).

Uğur'un (1998), araştırmasında okul öncesi eğitimin çocukların sosyalleşmelerine etkilerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, okul öncesi eğitim alan çocukların, almayanlara göre sosyalleşmede daha başarılı oldukları ortaya çıkmıştır. Mastow (2004) okul öncesi dönemde gerçekleştirdiği çalışmasına 299 çocuk katılmıştır. Üç yıl süren boylamsal çalışmada cinsiyet değişkeninin kızlar lehine sosyal beceriler üzerinde etkili olduğu gözlemlenmiştir. Erken yaşta fark edilen sosyal beceri eksikliğinin öğretmenler tarafından uygun önlemler alarak zayıf akran ilişkilerine neden olmadan çözülebileceği çalışmada izlenmiştir. Erken kazanılan sosyal becerilerin daha sonraki sosyal becerilerin temeli olduğu belirtilmiştir. Araştırmanın sonucu da çocukların sosyal gelişiminin erken çocukluk döneminde geliştiğini göstermektedir. Bu bağlamda olumlu sosyal davranışların büyük bir bölümünün aile içindeki öğrenmeye ve aile bireylerinin doğru model olmasına bağlı olduğu öngörülmektedir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışları çocukların bazı demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocukların sosyal davranışlarının çocukların bazı özelliklerine (cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi dönemdeki yılı, anne ve babanın eğitim durumu, annenin çalışma durumu) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin incelemesi gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetlerine göre sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla ilişkisiz ölçümlerde t testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 23’de gösterilmiştir.

Tablo 23

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	Sd	T	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Kız	177	9,97	4,35			
	Erkek	238	12,46	6,66	413	4,333	0,000
Olumlu sosyal davranış	Kız	177	27,63	5,65			
	Erkek	238	26,56	5,98	413	1,842	0,066
İlişkisel saldırganlık	Kız	177	9,05	4,11			
	Erkek	238	10,22	4,81	413	2,614	0,009
Depresif duygulanım	Kız	177	5,88	2,21			
	Erkek	238	6,31	2,28	413	1,906	0,057

Tablo 23’de yer alan bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların cinsiyetlerine göre olumlu sosyal davranış ($t_{(413)}=1,842$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($t_{(413)}=1,842$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği belirlenmiştir. Diğer bir anlatımla kız ve erkek çocukların olumlu sosyal davranışları ile depresif duygulanım davranışlarının benzer düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Çocukların cinsiyetlerine göre açık/fiziksel saldırganlık ($t_{(413)}=4,333$; $p<0,05$) ve ilişkisel saldırganlık ($t_{(413)}=2,614$; $p<0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ortalama puanlar incelendiğinde erkek çocukların ($12,46\pm6,66$) kız çocuklarına göre ($9,97\pm4,35$) açık/fiziksel saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu

belirlenmiştir. Benzer şekilde erkek çocukların ($120,22 \pm 4,81$) kız çocuklarına göre ($9,05 \pm 4,11$) ilişkisel saldırganlık düzeylerinin de daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Cinsiyet farklılıkları irdelendiğinde, kızların açık/fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık sosyal davranışlarında, erkeklere göre daha az davranış gösterdikleri gözlenmektedir. Bu durumun kız ve erkek çocuklarda ebeveynlerin beklentileri doğrultusunda cinsiyete özgü kalıp yargılardan kaynaklanabileceği öngörülmektedir. Türk kültüründe kızların pozitif davranışları, erkeklerin ise negatif davranışları daha beklendik olarak algılanmakta ve bu yöndeki eğilimler daha çok pekişmektedir. Çocukların toplum içinde sergiledikleri sosyal davranışlarda erkek çocuklarının davranışlarına sınır konulmamakta ve daha çok özgürlük verilmekte, saldırganlık içeren oyunlara ve davranışlara daha çok yönlendirilmektedirler. Kız çocuklarının erkek çocuklarına göre saldırgan davranışlarında daha az kullandıkları araştırmada saptanmıştır ve bu sonucun her iki cinsiyete yüklenen kültürel rol faktörlerinin etkisiyle meydana gelmiş olabileceği düşünülmektedir.

Literatürde; kız çocukların erkek çocuklara göre sosyal davranışları daha çok sergiledikleri bulgusu dikkati çekmektedir. Bacanlı ve Erdoğan'ın (2003) araştırmasında çocuklardaki sosyal davranışların cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür. Bulgularda kız çocuklar lehine anlamlı farklılıklara ulaşılmıştır. Aynı şekilde Jamyang ve Tshering (2004) tarafından okul öncesi çocukların sosyal becerileri hakkında yapılan araştırmada da kız çocukların erkek çocuklardan farklı olarak kurallara uyma, işbirliği yapma, alınan kararlara katılma, paylaşma gibi sosyal becerileri daha sık sergiledikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın sonucundan farklı olarak Crick ve Grotpeter (1995) ilişkisel saldırganlık, cinsiyet ve sosyo- psikolojik uyum arasındaki ilişkiler konusunda yaptıkları araştırmalarında, ilişkisel saldırganlığın cinsiyet ve psiko-sosyal uyumla ilişkili olduğunu göstermişlerdir. Kişilerarası ilişkileri bozmayı, ilişkilere zarar vermeyi amaçlayan ilişkisel saldırganlık, akranların gruba katılmalarına engel olmaya çalışmayı, diğerlerinin grup içindeki şöhretlerine leke sürmeyi ve başkalarının olumsuz tutumları hakkında dedikodu yapmayı içerdiğini belirtmişlerdir. Bu çeşit saldırganlık davranışı ilkökul yaşlarındaki çocuklarda daha ziyade kızlara özgü bir davranış çeşidi olarak görüldüğünü ve erkeklerin ise daha çok açık saldırganlık davranışı gösterdikleri belirlenmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların kardeş sayılarına göre sosyal davranışlarına yönelik öncelikle Levene testi hesaplanmıştır. Levene testi sonucunda çocukların olumlu sosyal davranış ve depresif duygulanım davranış puanlarına ilişkin varyansın homojen ($p>0,05$); açlık/fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık davranışlarına yönelik varyansların homojen olmadığı ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Çocukların kardeş sayısına göre sosyal davranış puanlarına ilişkin hesaplanan fark testleri Tablo24’de gösterilmiştir.

Tablo 24

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Kardeş Sayısına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Sosyal davranışlar	Kardeş sayısı	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Tek çocuk	74	12,31	7,00	$\chi^2=5,111$	0,164
	1 kardeşi var	190	11,45	6,06		
	2 kardeşi var	109	10,50	4,47		
	3 ve üzerinde kardeşi var	42	11,90	6,33		
Olumlu sosyal davranış	Tek çocuk	74	25,89	6,39	$F^{**}=2,543$	0,056
	1 kardeşi var	190	27,06	5,56		
	2 kardeşi var	109	28,08	5,92		
	3 ve üzerinde kardeşi var	42	26,02	5,74		
İlişkisel saldırganlık	Tek çocuk	74	10,04	5,55	$\chi^2=1,752$	0,625
	1 kardeşi var	190	9,82	4,61		
	2 kardeşi var	109	9,58	3,84		
	3 ve üzerinde kardeşi var	42	9,05	4,14		
Depresif duygulanım	Tek çocuk	74	6,24	2,44	$F=2,613$	0,051
	1 kardeşi var	190	6,26	2,28		
	2 kardeşi var	109	6,17	2,21		
	3 ve üzerinde kardeşi var	42	5,21	1,72		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tablo 24’de görüldüğü gibi ailesiyle birlikte yaşayan çocuklarının açık/fiziksel saldırganlık ($\chi^2=5,111$; $p>0,05$); olumlu sosyal davranış ($F_{(3,414)}=2,543$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($\chi^2=1,752$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($F_{(3,414)}=2,613$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının çocukların kardeş sayısına göre anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir. Başka

bir anlatımla tek çocuk olan, bir kardeşi, iki kardeşi, üç kardeşi ve üzerinde kardeşi bulunan çocukların sosyal davranış düzeylerinin benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmada ailesiyle birlikte yaşayan çocuğun kardeş sayısının, sosyal davranış düzeyini etkilemediği görülmektedir. Bu durum çocuğun sosyal davranışlarının diğer değişkenlerin daha çok etkili olduğunu, kardeş sayısının artması ya da azalmasının çocuğun üzerinde direkt olarak etkili olmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte çocuğun kardeşleri ile ilişkilerinin niceliğinin değil niteliğinin daha önemli ve etkili olabileceğini akla getirmektedir. Ebeveynler, doğrudan yönlendirme yoluyla veya dolaylı olarak birbirleriyle ya da çocukların her biriyle oluşturdukları farklı türdeki ilişkilerle kardeş ilişkilerinin doğasını etkileyebilmektedirler (Nsamenang, 2013).

Literatürde sosyal becerinin kardeşe sahip olup olmama ya da kardeş sayısı değişkenine göre değişip değişmediğini ortaya koyan pek çok araştırma bulunmaktadır. Ulaşılan araştırma bulgularının bazılarının sosyal becerilerin kardeşe sahip olup olmama ya da kardeş sayısı değişkenine göre farklılaştığı (Mavi Dervişoğlu, 2007; Öztürk, 2008; Şehirli, 2007), bazılarının ise, araştırma bulgularını destekler nitelikte, bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir (Bomb, 2004; Erbay, 2008; Orçan & Deniz, 2004; Özbey, 2009).

Çocukların doğum sıralarına göre sosyal davranış düzeylerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla hesaplanan Levene testi sonucunda sadece olumlu sosyal davranış puanlarına ilişkin varyansın homojen olduğu ($p>0,05$) diğer sosyal davranış puanlarının varyanslarının homojen olmadığı ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hesaplanan fark testleri Tablo 25’de yer almıştır.

Tablo 25

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Doğum Sırasına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Sosyal davranışlar	Doğum Sırası	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Açık/fiziksel saldırganlık	İlk çocuk	183	11,89	6,65	$\chi^2=0,358$	0,836
	Ortanca çocuk	58	11,62	6,37		
	Son çocuk	174	10,82	4,83		
Olumlu sosyal davranış	İlk çocuk	183	26,78	6,10	$F^{**}=0,407$	0,666
	Ortanca çocuk	58	27,55	6,30		
	Son çocuk	174	27,09	5,46		
İlişkisel saldırganlık	İlk çocuk	183	9,89	4,99	$\chi^2=0,391$	0,822
	Ortanca çocuk	58	9,81	4,72		
	Son çocuk	174	9,51	4,00		
Depresif duygulanım	İlk çocuk	183	6,14	2,40	$\chi^2=2,497$	0,287
	Ortanca çocuk	58	5,69	2,05		
	Son çocuk	174	6,25	2,16		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tablo 25’de yer alan bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların doğum sıralarına göre açık/fiziksel saldırganlık ($\chi^2=0,358$; $p>0,05$); olumlu sosyal davranış ($F_{(2,414)}=0,407$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($\chi^2=0,391$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($\chi^2=2,497$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre ailesiyle birlikte yaşayan çocukların ilk, ortanca ve son çocuk olmasının sosyal davranışlarına bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Literatüre bakıldığında da bu sonucu destekleyen çalışmalar olduğu gibi farklı çalışmalarda bulunmaktadır. Yıldırım Doğru (2013) tarafından yapılan araştırmada, doğum sırası değişkenine göre, çocuğun sosyal beceri ve problem davranışlarının istatistiksel olarak farklılaşmadığı görülmüştür. Özbey (2009) araştırmasında, çocukların doğum sırasının sosyal becerisini etkilemediğini belirtmiştir. Uz Baş (2003) ve Karayılmaz (2008) araştırmalarında, çocukların sosyal becerinin; kardeş sıralamasına göre anlamlı olarak farklılaştığını belirtmiştir. Uluyurt (2012) araştırmasında; aile doğum sırasında kardeş sıralaması arttıkça sosyal uyum puanlarının düştüğünü belirtmektedir. Özbey ve

Alisinanoğlu (2009), çalışmasında ilk çocuk olanların ikiz olanlara oranla, ortanca veya ortancalardan bir tanesi olanların ikiz olanlara oranla ve son çocuk olanların ikiz olanlara oranla daha az problem davranışa sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

Alanda yapılan çalışmalar da araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir. Çocukların doğum sıraları sosyal davranışlarını etkilememektedir. Çocukların sosyal davranışları üzerinde doğum sırasından ziyade aile bireyleriyle olan ilişkilerinin niteliğinin etkili olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresine göre sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla ilişkisiz ölçümlerde t testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 26’da gösterilmiştir.

Tablo 26

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Süresine Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Okulöncesi eğitim kurumuna devam süresi	N	$\bar{X}$	SS	Sd	T	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Birinci	340	11,53	6,02	413	0,957	0,339
	İkinci ve daha fazla	75	10,79	5,40			
Olumlu sosyal davranış	Birinci	340	26,68	5,90	413	2,501	0,013
	İkinci ve daha fazla	75	28,57	5,49			
İlişkisel saldırganlık	Birinci	340	9,78	4,54	413	0,589	0,556
	İkinci ve daha fazla	75	9,43	4,69			
Depresif duygulanım	Birinci	340	6,22	2,24	413	1,648	0,100
	İkinci ve daha fazla	75	5,74	2,31			

Tablo 26’da yer alan bilgiler doğrultusunda çocukların okul öncesi eğitim kurumundaki yılına göre açık/fiziksel saldırganlık ($t_{(413)}=0,957$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($t_{(413)}=2,501$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($t_{(413)}=1,648$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle okul öncesi eğitim kurumundaki 1 yıl, 2 yıl ve daha fazla yılı olan çocukların söz konusu sosyal davranışlarının benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Bununla birlikte çocukların okul öncesi eğitim kurumundaki yılına göre olumlu sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir ($t_{(413)}=2,501$; $p<0,05$). Ortalama puanlar incelendiğinde okul

öncesi öğretim kurumuna iki ve daha uzun süredir devam eden çocukların ($28,57 \pm 5,49$), okul öncesi eğitim kurumunda birinci yılı olan çocuklara göre ($26,68 \pm 5,90$) olumlu sosyal davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Okul öncesi eğitime devam süresinin, çocuğun açık/fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım sosyal davranışları üzerinde tek başına yeterli olmadığı düşünülmektedir. Bülbül'ün (2008) çalışmasında, araştırma bulgularına benzer nitelikte, okul öncesi eğitim alma süresi değişkenlerine göre; Sosyal Beceri Ölçeği ile alt ölçek toplam puanları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Aile ve sosyal çevre de oldukça önemlidir. Her ne kadar bu davranışlarda anlamlı farklılık çıkmasa da; olumlu sosyal davranışlarının okul öncesi eğitim kurumunda 2 yıl ve üstü devam eden çocukların diğer çocuklara göre yüksek puana sahip olmaları okul öncesi dönemde eğitime erken başlamanın önemini göstermektedir. Bu durum çocukların okul öncesi eğitim programlarında sosyal ve duygusal gelişimlerinin desteklendiğini düşündürmektedir. Okul öncesi eğitim kurumlarında geçirilen süre arttıkça, çocuklarda paylaşma, işbirliği yapma gibi olumlu sosyal davranışların gözlenme sıklığı da artmaktadır (Erden & Akman, 1997).

Çocukların okul öncesi eğitim kurumundaki yıllarının 2 yıl ve üstü olmasıyla; daha istendik ve olumlu ilişkiler kurmasını sağladığını, daha çok sosyal beceriler sergilemelerine neden olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Gizir (2002), 4-5 yaş çocuklarında işbirliği ve sosyal ilişkileri inceleyen araştırmasında iki ve daha fazla yıldan beri okul öncesi eğitim kurumuna devam eden çocukların puanlarının daha yüksek olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Günindi (2008) araştırmasında, çocukların daha uzun yıllar okul öncesi eğitime devam etmeleri değişkeninin, sosyal uyum becerilerini olumlu yönde etkilediğini saptamıştır. Gizir (2002) ve Dinç (2002) tarafından yapılan çalışmalarda, okul öncesi eğitim kurumuna iki yıl devam eden çocukların, 1 yıl devam edenlere göre sosyal gelişim seviyelerinin anlamlı düzeyde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin eğitim düzeyine göre sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Öncelikle hesaplanan Levene testi sonucunda olumlu sosyal davranış puanlarına ilişkin varyansların homojen ($p>0,05$), diğer sosyal davranış puanlarının varyanslarının homojen olmadığı ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hesaplanan fark testleri Tablo 27’de gösterilmiştir.

Tablo 27.

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Annesinin Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Sosyal davranışlar	Anne eğitim düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Açık/fiziksel saldırganlık	İlkokul ve altı	102	11,60	6,53	$\chi^2=2,457$	0,483
	Ortaokul	61	11,46	4,46		
	Lise	158	11,54	6,54		
	Üniversite	94	10,90	4,91		
Olumlu sosyal davranış	İlkokul ve altı	102	26,28	6,20	$F^{**}=2,257$	0,081
	Ortaokul	61	27,59	5,58		
	Lise	158	26,58	5,93		
	Üniversite	94	28,17	5,42		
İlişkisel saldırganlık	İlkokul ve altı	102	8,94	4,33	$\chi^2=7,862$	0,051
	Ortaokul	61	9,95	4,40		
	Lise	158	10,22	5,09		
	Üniversite	94	9,57	3,82		
Depresif duygulanım	İlkokul ve altı	102	6,23	1,94	$\chi^2=2,199$	0,532
	Ortaokul	61	5,85	1,85		
	Lise	158	6,28	2,54		
	Üniversite	94	5,94	2,31		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tablo 27’de yer alan bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların annesinin eğitim düzeyine göre açık/fiziksel saldırganlık ($\chi^2=2,457$; $p>0,05$); olumlu sosyal davranış ($F_{(3,414)}=2,257$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($\chi^2=7,862$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($\chi^2=2,199$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre ailesiyle birlikte yaşayan çocukların annelerinin ilkokul ve altı, ortaokul, lise ve üniversite mezunu olması çocukların sosyal davranışlarının üzerinde etkili olmadığı saptanmıştır. Literatüre bakıldığında Kızılkışık Kartal (2014) yaptığı çalışma çocukların kavgacı/saldırgan, endişeli/ağlamaklı ve aşırı hareketli/dikkatsiz olmasının annenin eğitim durumuna göre değişmediği sonucunu bulmuştur. Ayrıca Şen (2009) yaptığı çalışmada ilişkisel saldırganlık durumunun annenin eğitim durumuna göre farklılık göstermediğini belirlemiştir. Bu araştırmalar araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir. Fakat yapılan bazı araştırmaların sonuçlarına göre, eğitim seviyesi lise ve üstü olan ebeveyn veya bakıcı ile büyüyen çocukların, diğer çocuklara oranla daha az disiplin problemi yaşadıklarını ve daha az oranda davranışsal problemler sergilediklerini ortaya çıkarmaktadır (Akman, Yükselen & Uyanık, 2000).

Araştırmalar sonucunda çocukların sosyal davranışları üzerinde annenin eğitim düzeyinden daha ziyade çevresel faktörlerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Fakat çocuğun gelişiminde annenin önemi çok büyüktür. Bu nedenle annelerin eğitim düzeylerinin yüksek olması çocukların bir çok gelişim alanında ilerlemelerine katkı sağlayabilecektir.

Çocukların babalarının eğitim düzeylerine göre sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla öncelikle Levene testi hesaplanmıştır. Hesaplanan Levene testi sonucunda olumlu sosyal davranış puanlarına ilişkin varyansların homojen ($p>0,05$), diğer sosyal davranış puanlarının varyanslarının homojen olmadığı ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Bu doğrultuda hesaplanan fark testleri Tablo 28’de gösterilmiştir.

Tablo 28

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarını Babasının Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Sosyal davranışlar	Baba eğitim düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Ortaokul ve altı	78	12,27	7,37	$\chi^2=0,289$	0,866
	Lise	189	11,69	6,26		
	Üniversite	148	10,57	4,33		
Olumlu sosyal davranış	Ortaokul ve altı	78	25,58	6,38	$F^{**}=4,501$	0,012
	Lise	189	26,85	5,78		
	Üniversite	148	27,98	5,53		
İlişkisel saldırganlık	Ortaokul ve altı	78	9,62	4,79	$\chi^2=0,930$	0,628
	Lise	189	9,99	5,00		
	Üniversite	148	9,42	3,77		
Depresif duygulanım	Ortaokul ve altı	78	6,58	1,92	$\chi^2=5,585$	0,061
	Lise	189	6,03	2,25		
	Üniversite	148	6,01	2,40		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tablo 28 incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların babalarının eğitim düzeyine göre açık/fiziksel saldırganlık ($\chi^2=2,457$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($\chi^2=7,862$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($\chi^2=2,199$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir. Diğer bir ifadeyle babası ortaokul ve altı, lise, üniversite eğitim düzeyine sahip çocukların söz konusu sosyal davranışlarının benzerlik gösterdiği saptanmıştır.

Çocukların olumlu sosyal davranışlarının babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir ($F_{(2,414)}=4,501$; $p<0,05$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla çoklu karşılaştırma LSD testi hesaplanmıştır. LSD testi sonucunda babası üniversite mezunu olan çocukların ($27,98\pm5,53$) babası ortaokul ve altında eğitim düzeyine sahip çocuklara göre ($25,58\pm6,38$) olumlu sosyal davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranış ölçeği alt boyutlarından açık/fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım sosyal davranışlarının babanın eğitim düzeyine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Gülay

(2008)'ın araştırması da, 5-6 yaş çocukların saldırganlık düzeyinin anne ve baba öğrenim düzeyine göre farklılaşmadığını göstermektedir. Bu bulgu, bu araştırmanın bulgusunu destekler niteliktedir. Fakat babaları üniversite mezunu olan çocukların Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlarından olumlu sosyal davranışları, babaları ortaokul ve altında eğitim düzeyine sahip olan çocuklara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Böylece eğitilmiş babaların ebeveyn sorumluluklarını daha iyi üstlendikleri de görülmektedir. Eğitilmiş baba çocuk gelişimi konusunda kendini daha çok yeterli gördüğü için, çocuğun bakımına daha aktif katılmaktadır (Kuzucu, 2011). Babanın çocuğuyla bağ kurması önemlidir. Çünkü çocuğun ilk yıllarda ki yaşamında baba kilit rol oynamaktadır (Dudson , 2000, s.8; Elmasioğlu, 2012). Babanın çocuğuna olan ilgisi çocuğun motivasyonu, özgüveni sosyal gelişimini desteklemektedir(Doherty, Kouneski & Erickson,1998). Babası tarafından sevildiğini, onaylandığını, en önemlisi kabul edildiğini hisseden çocuk, öğrenmeye, gelişmeye ve olumlu benlik algısı geliştirmeye daha açık olmaktadır (Nelms, 2004).

Literatüre bakıldığında Blair, Wenk ve Hardesty (1994) yaptıkları çalışmada babanın eğitim düzeyi ve geliri yükseldikçe babanın çocuğun hayatına katılımının arttığını belirlemişlerdir. Tezel Şahin ve Özbey (2009) öğrenim düzeyi yüksek olan babaların çocukların okulundaki etkinliklere katılmaya daha kolay adapte olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca Paquette, Bolte, Turcotte, Dubeau ve Bouchard (2000) araştırmalarında eğitim düzeyinin temel bakım, oyun ve disiplin konusunda baba katılımı ile olumlu ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Sonuçlar doğrultusunda babaların eğitim düzeyi yükseldikçe çocukların psikomotor, dil, bilişsel ve sosyal gelişim alanlarına olumlu yönde katkı sağlamaktadırlar. Alanda yapılan çalışmalarda olduğu gibi çalışmanın sonucu da gösteriyor ki eğitim düzeyi yüksek olan babaların çocukları daha çok olumlu sosyal davranış göstermektedir. Babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, baba daha demokratik, daha modern ve esnek bir cinsiyet rolüne sahip olduğu için çocuklarıyla olumlu ilişkiler kurmaktadır. Babalarıyla güzel ilişki kuran çocukların çevrelerinde olumlu sosyal davranışları daha çok gösterdikleri düşünülmektedir.

Okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin çalışma durumuna göre sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla ilişkisiz ölçümlerde t testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 29'da gösterilmiştir

Tablo 29

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarının Annesinin Çalışma Durumuna Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları

Sosyal davranışlar	Annesinin durumu	çalışma	N	$\bar{X}$	SS	Sd	t	P
Açık/fiziksel saldırganlık	Çalışıyor		108	11,23	5,67	413	0,344	0,731
	Çalışmıyor		307	11,46	6,00			
Olumlu sosyal davranış	Çalışıyor		108	27,59	5,97	413	1,192	0,234
	Çalışmıyor		307	26,81	5,82			
İlişkisel saldırganlık	Çalışıyor		108	9,90	4,52	413	0,477	0,633
	Çalışmıyor		307	9,65	4,57			
Depresif duygulanım	Çalışıyor		108	5,87	2,25	413	1,367	0,172
	Çalışmıyor		307	6,21	2,25			

Tablo 29 incelendiğinde çocukların annelerinin çalışma durumlarına göre açık/fiziksel saldırganlık ($t_{(413)}=0,344$; $p>0,05$), olumlu sosyal davranış ($t_{(413)}=1,192$; $p>0,05$), ilişkisel saldırganlık ($t_{(413)}=0,447$; $p>0,05$) ve depresif duygulanım ($t_{(413)}=1,367$; $p>0,05$) sosyal davranışlarının anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Annenin çalışma durumuna göre sosyal davranış puan ortalamaları incelendiğinde annesi çalışan ve çalışmayan çocukların sosyal davranışlarının benzer düzeyde olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın sonucuna göre çocukların sosyal davranışlarında annenin çalışmasından ziyade çocuklarına karşı tutumlarının çocuğun sosyal davranışında daha çok etkili olabileceği öngörülmektedir. Şen (2009) yaptığı çalışmada çocukların olumlu sosyal davranışlarının doğum sırasına, anne öğrenim durumuna, baba öğrenim durumuna ve ailenin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Fakat Baran (2005), 4-5 yaş çocuklarının sosyal davranışları ve aile ortamlarını incelediği çalışmada 300 çocuk ve anne-babaları ile çalışmıştır. Araştırma sonucunda çocuğun yaşının, annenin çalışma durumunun, işbirliği puanında anlamlı bir fark yarattığını göstermektedir.

İlk çocukluk döneminde anne-çocuk ikilisinin sosyal etkileşimi diğer sosyal ilişkilerine de etki etmektedir. Annenin ailede etkin olan rolü, çocuğun kardeş ilişkileri, sosyo-ekonomik düzey gibi faktörler, çocuğun sosyalleşmesinde önemli rol üstlenmektedir. Aynı zamanda annenin, çocuğunun diğer aile bireyleriyle ve toplumla olan ilişkisinin üzerinde önemli

etkisi vardır. Buna göre anne-çocuk etkileşiminin kalitesi çocuğu doğrudan etkilemektedir (Kıncal, 2003, s. 63-65, Tabak, 2007, s. 51).

Hay ve Pawlby (2003) yaptıkları çalışma da annelerin psikolojik sorunları ile çocukların olumlu sosyal davranışlar göstermeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırmanın sonucunda; annesinde psikolojik sorunları olmayan çocukların, daha sık olumlu sosyal davranışlar gösterdikleri belirlenmişti. Bu durum okul öncesi yıllardan başlayarak, ilerleyen yıllarda devam edebilmektedir. Erken yaşlarda kazanılan işbirliği becerisinin, çocukları zarar verici davranışlardan koruyan bir etmen olabildiği bildirilmiştir. Etkili işbirliği, psikolojik uyum ve başarılı iletişim arasında olumlu yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Alan araştırmalarına paralel olarak araştırma sonuçları da anne eğitim düzeyinin çocukların sosyal davranışlarına etkisi olmadığını göstermektedir. Bu nedenle annenin eğitim düzeyinden ya da çalışmasından çok tutumunun ve psikolojisinin daha çok etkili olabileceği öngörülmektedir.

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkileri Ne Düzeydedir?

Araştırma kapsamında Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla il merkezlerinde ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocuklarının akranlarıyla olan ilişkilerinin belirlenmesi amaçlanmış, bu doğrultuda çocukların öğretmenlerinin görüşleri alınmıştır. Çocukların akranlarıyla olan ilişki düzeylerine yönelik hesaplanan betimsel istatistikler Tablo 30 da gösterilmiştir.

Tablo 30

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerine Yönelik Hesaplanan Betimsel istatistikler

Akran İlişkileri	Madde sayısı	N	En düşük	En yüksek	$\bar{X}$	SS
Asosyal davranış	7	415	0,00	14,00	2,32	2,91
Dışlanma	7	415	0,00	13,00	1,45	2,48
Korkulu-kaygılı	9	415	0,00	13,00	2,83	2,72
Saldırgan davranış	7	415	0,00	14,00	2,36	3,19
Başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış	10	415	1,00	20,00	13,17	4,97
Aşırı hareketli davranış	4	415	0,00	8,00	2,47	2,34

Tablo 30 incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların asosyal davranış puanlarının 0,00 ile 14,00 arasında değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Araştırmaya katılan çocukların asosyal akran ilişkileri puan ortalaması 2,32 olarak hesaplanmıştır. Diğer bir anlatımla ailesiyle birlikte yaşayan çocukların asosyal davranış düzeylerinin %16,57 olduğu belirlenmiştir.

Çocukların dışlanma puanlarının 0,00 ile 13,00 arasında farklılık gösterdiği saptanmıştır. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların dışlanma ilişki puanlarının ortalaması 1,45 olarak hesaplanmıştır. Başka bir anlatımla çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde dışlanma ilişkisinin %10,36 düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların korkulu-kaygılı akran ilişkilerine yönelik puanların 0,00 ile 13,00 arasında değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların korkulu-kaygılı ölçek maddelerinden almış oldukları puanların ortalaması 2,83 olarak hesaplanmıştır. Çocukların korkulu-kaygılı akran ilişkilerinin %15,72 düzeyinde olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların saldırgan davranış akran ilişkileri puanlarının 0,00 ile 14,00 arasında değişiklik gösterdiği saptanmıştır. Çocukların söz konusu akran ilişkileri puan ortalaması 2,36 olarak hesaplanmıştır. Başka bir ifadeyle çocukların %16,86 düzeyinde saldırgan akran ilişkileri gösterdikleri tespit edilmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış puanlarının 1,00 ile 20,00 arasında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların sosyal davranış ortalamaları 13,17'dir. Diğer bir ifadeyle %65,85 düzeyinde olduğu saptanmıştır.

Çocukların aşırı hareketli davranış puanlarının 0,00 ile 8,00 arasında değişiklik gösterdiği görülmektedir. Çocukların aşırı hareketlilik puanlarının ortalaması 2,47 olarak hesaplanmıştır. Başka bir anlatımla ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akranlarıyla aşırı hareketli davranış ilişkisi kurma düzeylerinin %30,88 olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akranlarıyla ilişkilerinde en çok başkalarına yardımı amaçlayan davranışları gösterdikleri görülmektedir. Daha sonra sırayla aşırı hareketlilik, saldırganlık, asosyal davranış, korku-kaygı ve dışlanma davranışları sergiledikleri belirlenmiştir. Çocuğun sosyalleşmesinde aile çok önemlidir. Bu nedenle çocukların sağlıklı bir aile ortamında büyümesinin olumlu ilişkiler geliştirmesine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Gülay (2011) akran ilişkilerinin toplumsal cinsiyet ve dil becerileri üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, 5-6 yaş grubundaki çocukların dil becerileri, akran ilişkileri ve

cinsiyetleri arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Araştırmada, olumlu sosyal davranış, sosyal olmayan davranış, dışlanma, korku/kaygı, aşırı hareketlilik/dikkat dağınıklığı ve akran şiddetine maruz kalma değişkenlerinin çocukların dil becerileri üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Mussun ve Miller (1993) yaptıkları çalışmada, 4-5 yaş çocuklarının sosyal problemleri çözme stratejileri ile akranları tarafından kabul düzeyi arasındaki ilişkiyi incelenmiştir. Popüler olan kızların sosyal problemlere, popüler erkeklere göre daha gerçekçi bir bakış açısına sahip oldukları, popüler olmayan kızların popüler olmayan erkeklere göre olumsuz davranışlara odaklandıkları, problem durumlar karşısında daha sağlıklı çözümler ürettiklerini belirtmişlerdir. Lindsey ve Colwell (2003) tarafından 43-82 ay arası, 44 anaokuluna devam eden çocuk ile 2 yıl boyunca yapılan araştırmada, çocukların duygusal yeterlilikleriyle akran ilişkileri incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre çocukların duygusal yeterliğe ait becerileri (duygusal düzen, duyguları anlama) akranlarıyla kurdukları ilişkilerin duygusal boyutunu etkileyebilmektedir. Duygusal yeterliğe sahip çocukların başkalarına yardım amaçlı sosyal davranışlar sergiledikleri ve akranlarıyla işbirliğine dayalı oyunlar oynadıkları belirtilmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileri çocukların bazı demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocukların akran ilişkilerinin çocukların bazı özelliklerine (cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi dönemdeki yılı, anne ve babanın eğitim durumu, annenin çalışma durumu) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin incelenmesi gerçekleştirilmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetlerine göre akran ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla ilişkisiz ölçümlerde t testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 31’de gösterilmiştir.

Tablo 31

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Cinsiyetlerine Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları

Akran İlişkileri	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	Sd	t	P
Asosyal davranış	Kız	177	2,39	2,81	413	0,433	0,665
	Erkek	238	2,26	2,98			
Dışlanma	Kız	177	1,31	2,26	413	0,996	0,320
	Erkek	238	1,55	2,63			
Korkulu-kaygılı	Kız	177	2,46	2,48	413	2,389	0,017
	Erkek	238	3,11	2,86			
Saldırgan davranış	Kız	177	1,53	2,26	413	4,695	0,000
	Erkek	238	2,97	3,61			
Sosyal davranış	Kız	177	14,15	4,93	413	3,493	0,001
	Erkek	238	12,45	4,89			
Aşırı hareketli davranış	Kız	177	1,68	1,84	413	6,169	0,000
	Erkek	238	3,05	2,50			

Tablo 31'deki bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların cinsiyetlerine göre akranlarıyla olan asosyal ($t_{(413)}=0,433$; $p>0,05$) ve dışlanma ($t_{(413)}=0,320$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır. Diğer bir deyişle kız ve erkek çocukların akranlarıyla olan asosyal ve dışlanma ilişkilerinin benzerlik gösterdiği belirlenmiştir.

Çocukların akranlarıyla olan korkulu-kaygılı ($t_{(413)}=2,389$; $p<0,05$), saldırgan ($t_{(413)}=4,695$; $p<0,05$), başkalarına yardımcı amaçlayan sosyal davranış ($t_{(413)}=3,493$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($t_{(413)}=6,169$; $p<0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucu ortalama puanlar incelendiğinde erkek çocuklarının kız çocuklarına göre akranlarıyla olan korkulu kaygılı, saldırgan ve aşırı hareketli ilişkilerinin daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca akran ilişkileri ölçeği alt boyutlarından asosyal davranış ve dışlanma ilişkileri erkek ve kız çocuklarda benzer düzeydedir. Çocuklar yaşamlarının ilk yıllarında aynı cinsiyetteki çocuklarla oynamayı tercih ederler. Dört-on iki yaş arasında ki çocuklarda ise bu tercih daha belirgin hale gelmektedir. Çocukların

oyunlarında grup yapısı açısından bakıldığında da, okul öncesi dönemde erkeklerin kızlara göre daha kalabalık gruplarda oynadıkları ve kızlara göre organize grup oyunları ile daha çok ilgilendikleri, grup oyunlarında kızlara göre daha baskın oldukları belirlenmiştir (Erwin, 1993).

Literatüre bakıldığında erkeklerin liderlik özellikleri, kızlara göre daha saldırgan, baskıcı, rekabete dayalı davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir (Erwin, 1993). Crick, Casas ve Mosher (1997) yaptıkları çalışmada erkek çocukların kız çocuklara göre daha çok fiziksel saldırganlık davranışı göstermişlerdir. Benzer şekilde Gülay'ın (2008) yılında 5-6 yaş grubu çocuklarla yapmış olduğu çalışmaya göre erkek çocuklar kız çocuklara göre daha çok saldırgan oldukları görülmüştür.

Cinsiyet ve başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış ile ilgili yapılan çalışma sonucunda kız çocukların erkek çocuklara göre akranlarına karşı yardımı amaçlayan sosyal davranış daha çok göstermektedirler. Gülay (2008) 5-6 yaş grubu çocuklarla yaptığı araştırmada kız çocukların başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış puan ortalamaları, erkek çocuklarının puan ortalamalarını anlamlı derecede yüksek bulmuştur.

Dursun (2010) çalışmasında erkek çocukların aşırı hareketli/dikkatsiz olma davranış gösterme olasılığının, kız çocukların aşırı hareketli/dikkatsiz olma davranış gösterme olasılığından daha çok olduğu sonucuna ulaşmıştır. Gürşimşek vd. (2006), Kanlıklılıçer (2005), Peren vd. (2007) okulöncesi dönemdeki çocuklarla yaptıkları çalışmalarda erkeklerin kızlara oranla daha yüksek düzeyde aşırı hareketli olduklarını gözlemlemişlerdir. Bu sonuç kız çocuklarının daha sakin yetiştirilmeleri, erkek çocukların ise daha çok büyük kas becerilerini kullandıkları oyunları tercih etmelerinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Erkekler kendi gruplarında popüler olmayı önemserler. Bu da beraberinde baskın davranışları gösterme olasılıklarını arttırmaktadır. Kızlar ise kişisel amaçlar yerine kişiler arası amaçları kullanırlar ve akranları ile işbirliği içerisindeyler (Sebanç, Pierce, Cheatham & Gunner, 2003). Erkeklerin liderlik özellikleri, kızlara göre daha saldırgan, baskıcı, rekabete dayalı davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir (Erwin, 1993). Bununla birlikte akran ilişkilerinde kızların, erkeklere göre daha sosyal davranışlar sergiledikleri, tepkilerini daha çok içe kapanık, kaygılı davranış biçimleriyle sergiledikleri erkeklerin ise daha saldırgan oldukları ve kızlara göre akranları tarafından daha çok reddedildikleri çeşitli kültürlerde ve farklı yaş gruplarında yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konulmuştur (Bradley, 2001; David, 2004; Staub, 2005)

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların kardeş sayılarına göre akran ilişkilerine yönelik hesaplanan fark testleri sonuçları Tablo 32’de gösterilmiştir.

Tablo 32

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Kardeş Sayısına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Akran İlişkileri	Kardeş sayısı	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Asosyal davranış	Tek çocuk	74	3,01	3,54	$\chi^2=7,306$	0,063
	1 kardeş	190	2,29	2,64		
	2 kardeş	109	2,02	2,65		
	3 ve üzerinde kardeş	42	1,98	3,32		
Dışlanma	Tek çocuk	74	1,57	2,49	$\chi^2=1,420$	0,701
	1 kardeş	190	1,34	2,45		
	2 kardeş	109	1,38	2,10		
	3 ve üzerinde kardeş	42	1,90	3,38		
Korkulu-kaygılı	Tek çocuk	74	3,47	3,13	$\chi^2=15,603$	0,001
	1 kardeş	190	2,98	2,67		
	2 kardeş	109	2,57	2,41		
	3 ve üzerinde kardeş	42	1,71	2,63		
Saldırgan davranış	Tek çocuk	74	3,04	3,54	$\chi^2=3,158$	0,368
	1 kardeş	190	2,29	3,22		
	2 kardeş	109	1,91	2,41		
	3 ve üzerinde kardeş	42	2,60	3,97		
Sosyal davranış	Tek çocuk	74	12,28	5,58	$F^{**}=3,134$	0,025
	1 kardeş	190	13,63	4,82		
	2 kardeş	109	13,60	4,62		
	3 ve üzerinde kardeş	42	11,55	5,05		
Aşırı hareketli davranış	Tek çocuk	74	3,34	2,33	$\chi^2=15,103$	0,002
	1 kardeş	190	2,33	2,47		
	2 kardeş	109	2,14	1,96		
	3 ve üzerinde kardeş	42	2,45	2,35		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tablo 32’de görüldüğü gibi ailesiyle birlikte yaşayan çocukların kardeş sayılarına göre akranlarıyla olan asosyal ($\chi^2=7,306$; $p>0,05$), dışlanma ($\chi^2=1,420$; $p>0,05$) ve saldırgan

($X^2=3,158$; $p>0,05$) davranış ilişkilerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Diğer bir anlatımla tek çocuk olan, bir, iki, üç ve daha fazla kardeşi bulunan çocukların söz konusu akran ilişkilerinin benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların kardeş sayılarına göre korkulu-kaygılı ($X^2=15,603$; $p<0,05$), başkalarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranış ($F_{(3,414)}=3,134$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($X^2=15,103$; $p<0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun belirlenmesi amacıyla çoklu karşılaştırma LSD testi ve Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda tek çocukların ($3,47\pm3,13$) iki kardeşi bulunan ($2,57\pm2,41$) , üç ve daha fazla kardeşi olan ($1,71\pm2,63$) çocuklara göre korku-kaygı ilişkilerinin daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca üç ve daha fazla kardeşi bulunan çocukların tek çocuk ve bir kardeşi bulunan çocuklara göre korku-kaygı ilişkilerinin daha düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Üç ve daha fazla kardeşi bulunan çocukların ($11,55\pm5,05$), bir kardeşi bulunan ($13,63\pm4,82$) ve iki kardeşi olan ($13,60\pm4,62$) çocuklara göre başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarının daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Aşırı hareketli ilişkiler bağlamında karşılaştırmalar yapıldığı tek çocukların ($3,34\pm2,33$) diğer çocuklara göre akranlarıyla olan ilişkilerinde daha fazla hareketli oldukları tespit edilmiştir.

Yapılan araştırma sonucuna göre akran ilişkileri ölçeği alt boyutlarından asosyal, dışlanma ve saldırgan davranış ilişkilerini kardeş sayısının etkilemediği belirlenmiştir. Bu durum çocuğun bu davranışlarında diğer değişkenlerin etkili olduğunu, kardeş sayısının artması ya da azalmasının toplumda asosyal, dışlanma ve saldırgan davranışlar üzerinde direkt olarak etkili olmadığını düşündürmektedir. Bununla birlikte çocuğun kardeşleri ile ilişkilerinin niceliğinin değil niteliğinin daha önemli ve etkili olabileceğini akla getirmektedir. Fakat ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileri ölçeği alt boyutlarından başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış, korku- kaygı ve aşırı hareketlilik davranışlarında farklılık görülmüştür. Üç ve üçten fazla kardeşi olan çocukların, diğer çocuklara göre başkalarına yardım etme davranışları daha düşüktür. Kardeşi olmayan çocuklarında diğer çocuklara göre daha hareketli olduğu bulunmuştur. Ayrıca kardeşi olmayan çocukların, diğer çocuklara göre korku- kaygı davranışı daha yüksekken; üç ve daha fazla kardeşe sahip çocukların korku- kaygı düzeyleri düşüktür.

Literatüre bakıldığında kardeşlerle yaşanan deneyimler, sosyal anlayış becerilerinin, etkileşim örneklerinin ortaya konulabileceği bir ortam sağlaması açısından önem

taşımaktadır. Bu ortamda kazanılan becerilen akran ilişkilerine de yansıtacağı düşünülmektedir. Bu noktada, kardeşlerle yaşanan olumsuz ilişkilerin akran ilişkilerine olumsuz etkisi olabileceği, olumlu ilişkilerinde olumlu etkisinin bulunabileceği belirtilmektedir (Park vd. , 2004). Alisinanoğlu ve Kesicioğlu (2010), okulöncesi dönem çocuklarının davranış sorunları belirlemeye yönelik yaptıkları çalışma da kardeş sayısının çocukların davranış sorunları üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını bulmuşlardır. Bu da araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Çocukların doğum sıralarına göre sosyal davranış düzeylerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla hesaplanan fark testleri Tablo 33’de yer almıştır.

Tablo 33

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Doğum Sırasına Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Akran İlişkileri	Doğum sırası	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Asosyal davranış	İlk çocuk	183	2,81	3,19	$\chi^2=10,811$	0,004
	Ortanca çocuk	58	2,02	3,27		
	Son çocuk	174	1,90	2,34		
Dışlanma	İlk çocuk	183	1,55	2,67	$\chi^2=0,576$	0,750
	Ortanca çocuk	58	1,57	3,02		
	Son çocuk	174	1,29	2,05		
Korkulu-kaygılı	İlk çocuk	183	3,09	2,79	$F=1,929$	0,147
	Ortanca çocuk	58	2,34	2,74		
	Son çocuk	174	2,72	2,63		
Saldırgan davranış	İlk çocuk	183	2,78	3,44	$\chi^2=5,134$	0,077
	Ortanca çocuk	58	2,19	3,71		
	Son çocuk	174	1,97	2,65		
Sosyal davranış	İlk çocuk	183	13,11	5,22	$F=0,147$	0,863
	Ortanca çocuk	58	13,50	5,16		
	Son çocuk	174	13,12	4,66		
Aşırı hareketli davranış	İlk çocuk	183	2,79	2,53	$\chi^2=3,963$	0,138
	Ortanca çocuk	58	2,16	2,13		
	Son çocuk	174	2,24	2,15		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tablo 33'deki bilgiler doğrultusunda çocukların doğum sırasına göre akranlarıyla olan dışlanma ($\chi^2=0,576$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($F_{(2,414)}=1,929$; $p>0,05$), saldırgan ($\chi^2=5,134$; $p>0,05$), başkalarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranış ($F_{(2,414)}=0,147$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($\chi^2=3,963$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır. Diğer bir anlatımla ilk çocuk, ortanca çocuk ve son çocukların söz konusu akran ilişkilerinin benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların doğum sıralarına göre arkadaşlarıyla olan asosyal davranış ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir ($\chi^2=10,811$; $p<0,05$). Farklılığın belirlenmesi

amacıyla Mann Whitney U testi hesaplanmıştır. Hesaplama sonucunda ilk çocukların ($2,81\pm3,19$), ortanca çocuk ($2,02\pm3,27$) ve son çocuklara göre ($1,90\pm2,34$) asosyal ilişkilerinin daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan çalışma sonucunda ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileri ölçeğinin alt boyutlarından dışlanma, korku-kaygı, başkalarına yardımı amaçlayan davranış ve aşırı hareketli davranışlarını doğum sırasının etkilemediği belirlenmiştir. Ancak ilk çocukların diğer çocuklara göre daha çok asosyal oldukları tespit edilmiştir. Adler terapisine göre ilk çocukların; ilk çocuk olmaları sebebi ile aşırı ilgi gördükleri ve ikinci çocuğun gelmesi ile ilginin azaldığını belirtmiştir. Ayrıca bu çocukların daha otoriter, değişime ve yeni yaşantılara kapalı çocuklar olduğunu hayatlarının pek fazla değişmesini istemeyen kişiler olduğu belirtilmektedir. Adler terapisine göre ilk çocuklar duygularını çok göstermezler. İlk çocuklar sorumluluk sahibi ve birazda diktatördürler. Düzen, sistem, plan ve programları vardır. Muhafaza eden değişime kapalı kişiliğe sahiptirler (Corey, 2008). Bu nedenle ilk çocukların asosyal davranış gösterdikleri öngörülmektedir.

Uz Baş (2003) ve Karayılmaz (2008) araştırmalarında, çocukların sosyal becerinin; kardeş sıralamasına göre anlamlı olarak farklılaştığını belirtmiştir. Uluyurt (2012) araştırmasında; aile doğum sırasında kardeş sıralaması arttıkça sosyal uyum puanlarının düştüğünü belirtmektedir. Yıldırım Doğru (2013) tarafından yapılan araştırmada ise, doğum sırası değişkenine göre, çocuğun sosyal beceri ve problem davranışlarının istatistiksel olarak farklılaşmadığı görülmüştür. McGuirk ve Perrijohn (2008), doğum sırasının (en büyük, ortanca, sonuncu veya tek çocuk) kişilerin ilişkiler hakkında nasıl düşündüğünü ve davrandığını etkilediği düşünülmektedir. Adler (2010), çocukların aile içindeki konumlarına bağlı olarak yaşadıkları ve farklılıklar gösteren yarar ve zararlar üzerine araştırmalar yapmıştır ve çocuğun aile içindeki konumunun çocuk üzerinde büyük etkisi olacağından belirtmektedir.

Araştırmaya katılan çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme süresine göre akran ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla ilişkisiz ölçümlerde t testi hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 34’de gösterilmiştir.

Tablo 34

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Etme Süresine Göre Hesaplanan İlişkisz Ölçümlerde T Testi Sonuçları

Akran İlişkileri	Okul öncesi eğitim kurumuna devam süresi	N	$\bar{X}$	SS	sd	T	P
Asosyal davranış	Birinci	340	2,41	2,97	413	1,296	0,196
	İkinci ve daha fazla	75	1,92	2,59			
Dışlanma	Birinci	340	1,45	2,51	413	0,060	0,952
	İkinci ve daha fazla	75	1,47	2,37			
Korkulu-kaygılı	Birinci	340	2,91	2,74	413	1,159	0,247
	İkinci ve daha fazla	75	2,50	2,64			
Saldırgan davranış	Birinci	340	2,44	3,23	413	1,024	0,307
	İkinci ve daha fazla	75	2,01	3,01			
Sosyal davranış	Birinci	340	12,89	4,90	413	2,427	0,016
	İkinci ve daha fazla	75	14,44	5,16			
Aşırı hareketli davranış	Birinci	340	2,60	2,34	413	2,514	0,012
	İkinci ve daha fazla	75	1,85	2,16			

Tablo34'deki bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların okul öncesi kurumundaki yılına göre akranlarıyla olan asosyal ($t_{(413)}=1,296$; $p>0,05$), dışlanma ($t_{(413)}=0,060$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($t_{(413)}=1,159$; $p>0,05$), saldırgan ($t_{(413)}=1,024$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır. Başka bir anlatımla okul öncesi kurumda birinci yılı olan ve ikinci ve daha uzun süreli devam eden çocukların söz konusu akran ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Çocukların başkalarına yardımcı amaçlayan sosyal davranış ($t_{(413)}=2,427$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($t_{(413)}=2,514$; $p<0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Ortalama değerler incelendiğinde okul öncesi öğretim kurumunda ikinci ve daha fazla süreli yılı olan çocukların ($14,44\pm5,16$), ilk yılı olan ($12,89\pm4,90$) çocuklara göre sosyal davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Okul öncesi öğretim kurumunda ilk yılı olan çocukların ($2,60\pm2,34$) daha uzun süredir kuruma devam eden çocuklara göre ($1,85\pm2,16$) aşırı hareketli ilişkilerinin daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya göre çocukların okul öncesi eğitim kurumuna devam etme sürelerine göre, asosyal, korku- kaygı, dışlanma ve saldırganlık davranışlarında farklılaşma yoktur. Fakat bir yıldan fazla okul öncesi dönemde eğitim alan çocukların diğer çocuklara göre daha çok sosyal davranış gösterdikleri, okul öncesinde ilk yılı olan çocukların ise diğer çocuklara göre daha çok hareketli davranış gösterdikleri belirlenmiştir.

Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan etkinliklerde çocuklar paylaşma, yardımlaşma, olumlu etkileşimde bulunma gibi yaşam için gerekli olan birçok davranışı öğrenebilir. Okul öncesi eğitim kurumuna uzun süredir devam eden çocukların, sosyal deneyimlerini artıran uyarıcılarla daha uzun süredir karşı karşıya olmaları, işbirliği davranışı ve sosyal ilişkilerinde daha başarılı olmalarının nedeni olarak düşünülebilir. Bu doğrultuda 1 yıldan daha fazla alınan okul öncesi eğitim çocukların akran ilişkilerini ve sosyal gelişim alanlarını olumlu yönde etkileyebileceği öngörülmektedir.

Çocukların küçük yaşta okul öncesi eğitime başlamaları, onların akran gruplarıyla erkenden tanışmalarını da sağlamaktadır (Hay, Payne & Chadwick, 2004). Walker, (2004) okul öncesi dönemdeki olumlu akran ilişkileri ,yıllar boyunca sosyal kabulü ve sosyal yeterliliği etkileyebileceğini belirtmektedir. Literatürde Günindi (2008) araştırmasında, çocukların daha uzun yıllar okul öncesi eğitime devam etmeleri değişkeninin, sosyal uyum becerilerini olumlu yönde etkilediğini saptamıştır. Fakat Bülbül'ün (2008) çalışmasında, araştırma bulgularında ise, okul öncesi eğitim alma süresi değişkenlerine göre; Sosyal Beceri Ölçeği ile alt ölçek toplam puanları açısından gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların annelerinin eğitim düzeyine göre akran ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla hesaplanan fark testlerine ilişkin sonuçlar Tablo 35'de gösterilmiştir.

Tablo 35

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Annesinin Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Akran İlişkileri	Anne eğitim düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Asosyal davranış	İlkokul ve altı	102	2,36	3,29	$X^2=2,274$	0,321
	Ortaokul	61	1,87	2,09		
	Lise	158	2,63	3,08		
	Üniversite	94	2,04	2,59		
Dışlanma	İlkokul ve altı	102	1,72	2,88	$X^2=4,424$	0,109
	Ortaokul	61	0,82	1,52		
	Lise	158	1,60	2,64		
	Üniversite	94	1,30	2,18		
Korkulu-kaygılı	İlkokul ve altı	102	2,66	2,84	$X^2=2,196$	0,334
	Ortaokul	61	2,66	2,13		
	Lise	158	3,08	2,89		
	Üniversite	94	2,71	2,65		
Saldırgan davranış	İlkokul ve altı	102	2,24	3,29	$F^{**}=0,812$	0,488
	Ortaokul	61	2,90	3,12		
	Lise	158	2,18	3,04		
	Üniversite	94	2,43	3,36		
Sosyal davranış	İlkokul ve altı	102	12,76	5,11	$F=0,357$	0,784
	Ortaokul	61	13,54	4,64		
	Lise	158	13,24	5,00		
	Üniversite	94	13,26	5,04		
Aşırı hareketli davranış	İlkokul ve altı	102	2,55	2,31	$F=1,320$	0,267
	Ortaokul	61	2,97	2,36		
	Lise	158	2,32	2,31		
	Üniversite	94	2,32	2,39		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tabla 35'deki bilgiler doğrultusunda çocukların annelerinin eğitim düzeyine göre akranlarıyla olan asosyal ($X^2=2,274$; $p>0,05$), dışlanma ($X^2=4,424$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($X^2=2,196$; $p>0,05$), saldırgan ($F_{(3,414)}=0,812$; $p>0,05$), başkalarına yardım etmeyi

amaçlayan sosyal davranış ($F_{(3,414)}=0,357$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($F_{(3,414)}=1,320$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Yapılan çalışmada anne eğitim düzeyine göre saldırganlık, korkulu- kaygılı olma, akranlarına karşı asosyal davranış geliştirme puanlarında farklılığa rastlanmamıştır. Diğer bir ifadeyle annesi ilköğretim ve altı, ortaokul, lise ve üniversite eğitim düzeyine sahip çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu belirlenmiştir. Anne eğitim düzeyinin çocukların akran ilişkileri üzerinde etkili olmaması, akran ilişkileri üzerinde farklı değişkenlerin (cinsiyet, doğum sırası vb.) daha etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Literatüre bakıldığında Gülay (2008) 5-6 yaş çocuklara yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlilik güvenirlik çalışması ve akran ilişkilerini çeşitli değişkenler açısından incelediği çalışmasında anne eğitim düzeyinin çocukların saldırgan ve başkalarına yardımcı amaçlayan davranışlar, korku- kaygı ve aşırı hareketlilik davranışlarında benzerlik gösterdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte araştırmayı desteklemeyen çalışmalarda bulunmaktadır. Pianta vd. (2002) yaptıkları bir çalışmada çocukların sosyal gelişimleri ve akademik becerileri ile anne eğitim düzeyi arasında ilişki bulunmuştur. Aile ile ilgili değişkenlerin çocukların sosyal ve akademik yeterliliklerini etkileyebildiği belirlenmiştir.

Annenin çocuğuna duyarlılık göstermesi ve çocukla anne arasında karşılıklı etkileşim bulunması anne çocuk ilişkisi için çok önemlidir. Bununla birlikte anne-çocuk arasındaki olumlu ilişkiler çocukların akranlarıyla olumlu, yakın ilişkiler geliştirmesine destek olabileceği de söylenebilir. Bu nedenle çocukların akran ilişkilerinde annenin eğitim düzeyinden ziyade çocuğuyla kurduğu ilişkinin daha etkili olabileceği düşünülmektedir.

Çocukların babalarının eğitim düzeylerine göre de akran ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda hesaplanan fark testlerinin sonuçlarına Tablo 36'da yer verilmiştir.

Tablo 36

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Babasının Eğitim Düzeyine Göre Hesaplanan Fark Testleri Sonuçları

Akran İlişkileri	Baba eğitim düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	Fark testi	P
Asosyal davranış	Ortaokul ve altı	78	3,08	3,45	$X^2=5,197$	0,074
	Lise	189	2,26	2,96		
	Üniversite	148	1,99	2,43		
Dışlanma	Ortaokul ve altı	78	2,12	3,16	$X^2=4,138$	0,126
	Lise	189	1,39	2,43		
	Üniversite	148	1,16	2,06		
Korkulu-kaygılı	Ortaokul ve altı	78	2,95	2,86	$F^{**}=0,109$	0,897
	Lise	189	2,78	2,77		
	Üniversite	148	2,84	2,61		
Saldırgan davranış	Ortaokul ve altı	78	2,83	3,62	$X^2=3,073$	0,215
	Lise	189	2,48	3,29		
	Üniversite	148	1,95	2,76		
Sosyal davranış	Ortaokul ve altı	78	11,88	5,13	$F=3,532$	0,030
	Lise	189	13,29	4,83		
	Üniversite	148	13,70	4,99		
Aşırı hareketli davranış	Ortaokul ve altı	78	2,69	2,49	$F=0,434$	0,648
	Lise	189	2,42	2,33		
	Üniversite	148	2,42	2,27		

* Kruskal Wallis testi, ** tek yönlü varyans analizi (ANOVA)

Tablo 36’da yer alan bilgiler incelendiğinde çocukların babalarının eğitim düzeyine göre akranlarıyla olan asosyal ($X^2=5,197$; $p>0,05$), dışlanma ($X^2=4,138$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($F_{(2,414)}=0,109$; $p>0,05$), saldırgan ($X^2=3,073$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli davranış ($F_{(2,414)}=0,434$; $p>0,05$) ilişkilerinin anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Başka bir anlatıma babası ortaokul ve altı, lise ve üniversite eğitim düzeyine sahip çocukların akranlarıyla olan söz konusu davranış ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu saptanmıştır.

Çocukların babalarının eğitim düzeyine göre başkalarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranış ($F_{(2,414)}=3,532$; $p<0,05$) ilişkisinin anlamlı bir değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Farklılığın belirlenmesi amacıyla çoklu karşılaştırma LSD testi hesaplanmıştır. LSD testi sonucunda babası ortaokul ve altında eğitim düzeyine sahip çocukların

(11,88±5,13) babası lise mezunu olan çocuklar (13,29±4,83) ve üniversite eğitim düzeyine sahip çocuklara göre (13,70±4,99) sosyal davranış ilişkilerinin daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre ailesiyle birlikte yaşayan çocukların babalarının eğitim düzeylerinin akran ilişkileri alt boyutlarından asosyal, dışlanma, korkulu-kaygılı, saldırgan ve aşırı hareketli davranışlarını etkilemediği belirlenmiştir. Bununla birlikte babaların eğitim düzeyi arttıkça çocukların başkalarına yardımı amaçlayan davranışlarında da artış olduğu bulunmuştur. Akran ilişkileri ölçeğinin saldırganlık, asosyal davranışlar, korkulu kaygılı olma, dışlanma ve aşırı hareketlilik alt ölçekleri ile baba eğitim düzeyi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığa rastlanılmamasının, çocukların akran ilişkilerini etkileyen faktörlerde baba eğitim düzeyine göre daha farklı değişkenlerin (cinsiyet, akranların şiddetine maruz kalma gibi) etkili olabileceğini düşündürmektedir.

Eğitilmiş düzeyi yüksek olan babaların çocuk gelişimi konusunda daha bilgili olabileceği düşünülebilir. Bununla birlikte babalar çocukları ile etkili iletişim kurabildikleri için babaların çocuklarıyla geçirdikleri vakitlerin daha verimli olacağı düşünülmektedir. Bretherton, Lambert ve Golby (2005) yaptıkları çalışmalarında, çocuklarıyla vakit geçiren, oyun oynayan babaların çocuklarının da özgüven sahibi olduğunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte Telli (2014) yaptığı çalışmada üniversite mezunu babaların, diğer babalara göre kendilerini çocukların bakımında ilgili ve daha yeterli gördüğünü belirtmiştir.

Babanın çocuğun bakım ve eğitiminde sorumluluk üstlenmesi, çocuğuyla oyunlar oynaması ve çocuğunu ilgilendiren her durumda kararlara katılması baba-çocuk ilişkisini doğrudan etkilemektedir. Lamb (1997), baba-çocuk etkileşiminin çocuğun üzerinde doğrudan etkisi olduğunu belirtmiştir. Annelerin çocuklarıyla geçirdiği zamanın daha çok fiziksel bakım ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılamak üzerine kurulu olmasının aksine, baba-çocuk etkileşiminin fiziksel aktivitelere dayanmasının, babaların çocuklarıyla daha çok oyun aktivitesiyle zaman geçirdiğinin bir göstergesi olmuştur. Etkileşim tarzındaki bu farklılık ise çocuğun sosyal-duygusal gelişimini doğrudan etkilemektedir. Araştırma sonucu da gösteriyor ki babaların eğitim düzeyi arttıkça, çocuk gelişimine olumlu katkı sağladığı ve çocukların sosyal ilişkilerine de olumlu etkiler oluşturduğu için çocukların olumlu akran ilişkileri geliştirebileceği düşünülmektedir.

Okul öncesi dönem çocuklarının annelerinin çalışma durumuna göre akran ilişkilerinin anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla ilişkisiz ölçümlerde t testi hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 37’de gösterilmiştir.

Tablo 37

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkilerinin Annesinin Çalışma Durumuna Göre Hesaplanan İlişkisiz Ölçümlerde T Testi Sonuçları

Akran İlişkileri	Annesinin durumu	çalışma N	$\bar{X}$	SS	Sd	t	P
Asosyal davranış	Çalışıyor	108	2,46	2,92	413	0,602	0,548
	Çalışmıyor	307	2,27	2,90			
Dışlanma	Çalışıyor	108	1,61	2,48	413	0,805	0,421
	Çalışmıyor	307	1,39	2,48			
Korkulu-kaygılı	Çalışıyor	108	3,01	2,90	413	0,789	0,430
	Çalışmıyor	307	2,77	2,66			
Saldırgan davranış	Çalışıyor	108	2,48	3,41	413	0,473	0,637
	Çalışmıyor	307	2,31	3,11			
Sosyal davranış	Çalışıyor	108	13,26	5,16	413	0,214	0,831
	Çalışmıyor	307	13,14	4,91			
Aşırı hareketli davranış	Çalışıyor	108	2,45	2,45	413	0,084	0,933
	Çalışmıyor	307	2,48	2,30			

Tablo 37 incelendiğinde çocukların annelerinin çalışma durumuna göre akranlarıyla olan asosyal ($t_{(413)}=0,602$; $p>0,05$), dışlanma ($t_{(413)}=0,805$; $p>0,05$), korkulu-kaygılı ($t_{(413)}=0,789$; $p>0,05$), saldırgan ($t_{(413)}=0,473$; $p>0,05$), sosyal ($t_{(413)}=0,214$; $p>0,05$) ve aşırı hareketli ($t_{(413)}=0,084$; $p>0,05$) davranış ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik göstermediği saptanmıştır. Başka bir anlatımla annesi çalışan ve çalışmayan çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinin benzer düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmanın sonucuna göre annelerin çalışmasının çocukların akranlarıyla olan ilişkilerini etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Dursun (2010) okulöncesi dönemdeki çocuklarla yaptığı çalışmasında anne babanın çalışma durumuna göre saldırgan davranışların değişmediği sonucuna ulaşmıştır. Bu da araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Araştırmaya sonucuna göre çocukların akran ilişkilerinde annelerin

çalışma durumundan ziyade çocuklarıyla birlikte geçirdikleri etkili ve verimli zamanın akran ilişkilerinde daha etkili olduğu öngörülmektedir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışları ve akranlarıyla olan ilişkileri arasında ne düzeyde bir ilişki bulunmaktadır?

Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla’da yaşayan okul öncesi dönem çocukların sosyal davranışları ve akranlarıyla olan ilişki düzeyleri tespit edilmiştir. Çocukların sosyal davranışları ve akranlarıyla olan ilişki düzeyinin belirlenmesi amacıyla Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 38’de gösterilmiştir.

Sosyal Davranışları Arasındaki İlişkiler

Tablo 38’de yer alan bilgiler incelendiğinde ailesiyle birlikte yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ile olumlu sosyal davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=-0,515$; $p<0,05$). Çocukların açık/fiziksel saldırganlık düzeyleri artış gösterdikçe olumlu davranışlarının azalma eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Çocukların açık/fiziksel saldırganlık ve ilişkisel saldırganlık davranışları arasında da pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,795$; $p<0,05$). Diğer bir deyişle çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları artış gösterdikçe ilişkisel saldırganlık davranışlarının da artış gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların açık/fiziksel davranışları ile depresif duygulanım davranışları arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir ($r=0,406$; $p<0,05$). Diğer bir ifadeyle çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları artış gösterdikçe depresif duygulanım davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların olumlu sosyal davranışları ile ilişkisel saldırganlık ($r=-0,407$; $p<0,05$) ve depresif duygulanım ($r=-0,500$; $p<0,05$) davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocukların olumlu sosyal davranışları artış gösterdikçe ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım düzeylerinin azalma gösterdiği belirlenmiştir.

Çocukların ilişkisel saldırganlık davranışı ile depresif duygulanım davranışı arasında da pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,435$; $p<0,05$). Başka bir

ifadeyle çocukların ilişkisel saldırganlık düzeyleri artış gösterdikçe depresif duygulanım davranışlarının da artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre çocukların olumlu sosyal davranışları arttıkça; depresif, saldırganlık gibi davranışlarının azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte çocuklardaki saldırgan davranışlar arttıkça çocukların depresif duygularının da arttığı belirlenmiştir. Literatüre bakıldığında Crick ve Grotpeter (1995)'e göre ilişkisel saldırganlık, bir çocuğun arkadaş ilişkileri ve bir gruba dahil olmayla ilişkili duygularına zarar vermeyi amaçlayan davranışlara işaret ederken, açık saldırganlık, fiziksel saldırganlık, sözel tehditler ve göz dağı verme aracılığıyla zarar vermeye yönelik davranışları da içermektedir. Ayrıca Hughes, White, Sharpen ve Dunn (2000) aileleri tarafından baş edilmesi güç olarak tanımlanan 40 okul öncesi dönem çocuğu ile kontrol grubunu oluşturan 40 çocuk olmak üzere, toplam 80 çocuk üzerinde bir çalışma yapmıştır bu çalışmada akran baskısı karşısında sosyal olmayan davranış, olumsuz duygu gösterme, empati/olumlu sosyal tepkiler açısından incelemelerde bulunmuşlardır. Sonuç olarak aileleri tarafından baş edilmesi güç olarak tanımlanan çocukların puan ortalamalarının kontrol grubu çocukların puan ortalamalarına oranla, sosyal olmayan davranış, olumsuz duygu gösterme açısından anlamlı olarak yüksek, empati/olumlu sosyal tepkiler açısından anlamlı olarak düşük puanlar aldıklarını göstermiştir.

Araştırmanın sonucu da gösteriyor ki çocukların olumlu sosyal davranışları geliştikçe olumsuz sosyal davranışlarında azalma görülmektedir. Bu durumda çocuğun olumlu sosyal davranışlar gösterdiğinde çevresinden aldığı olumlu tepkilerden dolayı olumsuz davranışları gösterme eğiliminin azaldığı öngörülmektedir. Olumlu sosyal davranışların eksikliği ise, ilerleyen yıllardaki zarar verici davranışların belirleyicisidir. Zarar verici davranışlar gösteren çocuklarda olumlu sosyal davranışların daha az olduğu belirlenmiştir. Olumlu sosyal davranışlar gösteren çocuklar akranları tarafından kabul edilmiş, sevilmişlerdir (Hay & Pawlby, 2013).

Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler

Tablo 38'deki bilgiler incelendiğinde, ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akranlarıyla olan asosyal davranışı ile dışlanma davranışı arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,644$; $p<0,05$). Başka bir deyişle çocukların asosyal davranışları artış gösterdikçe dışlanma davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde çocukların asosyal davranışları ile korkulu-kaygılı

davranışı ($r=0,498$; $p<0,05$) ile saldırgan davranışları ($r=0,339$; $p<0,05$) arasında da pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çocukların asosyal davranışları artış gösterdikçe dışlanma ve saldırgan ilişki davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu belirlenmiştir. Çocukların asosyal davranışları ile aşırı hareketli davranışları arasında ise pozitif yönde ancak düşük düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=0,281$; $p<0,05$). Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akranlarıyla olan asosyal ilişkileri ile başkalarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,327$; $p<0,05$). Diğer bir anlatımla çocukların asosyal davranışları artış gösterdikçe sosyal davranışlarının azalma gösterdiği belirlenmiştir.

Çocukların dışlanma davranışları ile akranlarıyla olan korkulu kaygılı ($r=0,491$; $p<0,05$), saldırgan davranışı ($r=0,539$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranışı ($r=0,355$; $p<0,05$) arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çocukların dışlanma davranışları artış gösterdikçe korkulu-kaygılı, saldırgan ve aşırı hareketli davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu saptanmıştır. Dışlanma davranışı ile başkalarına yardımcı amaçlayan sosyal davranış arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,426$; $p<0,05$). Dışlanma davranışı artış gösterdikçe sosyal yardım davranışının azalma eğiliminde olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında akran ilişkileri belirlenen çocukların korkulu kaygılı davranışı ile saldırgan davranışları ($r=0,465$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli davranışları ($r=0,531$; $p<0,05$) arasında pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Çocukların korkulu kaygılı davranışları artış gösterdikçe saldırgan ve aşırı hareketli davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Çocukların korkulu kaygılı davranışları ile başkalarına yardımcı amaçlayan sosyal davranışları arasında ise pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=-0,338$; $p<0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların korkulu kaygılı akran ilişkileri artış gösterdikçe sosyal davranışlarının azalma gösterdiği belirlenmiştir.

Çocukların akranlarına yönelik saldırgan davranışları ile sosyal davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,495$; $p<0,05$). Çocukların saldırgan davranışları artış gösterdikçe sosyal davranışları azalma gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Çocukların saldırgan davranışları ile aşırı hareketli davranışları arasında ise pozitif önde ve orta düzeyde bir ilişki bulunduğu saptanmıştır

($r=0,595$; $p<0,05$). Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların saldırgan davranışları artış gösterdikçe aşırı hareketli davranışlarının da artış gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranışları ile aşırı hareketli davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,360$; $p<0,05$). Çocukların sosyal davranışları artış gösterdikçe aşırı hareketli davranışları azalma gösterdiği belirlenmiştir.

Araştırmaya göre ailesiyle birlikte yaşayan çocukların asosyal davranışları artmaya başladıkça, çocuklarda ki korku-kaygı, dışlanma, saldırganlık gibi davranışlarında artış görülürken, başkalarına yardımcı davranışlarında azalma görülmüştür. Bununla birlikte dışlanma davranışları arttıkça korku- kaygı ve aşırı hareketli davranışları da artış göstermektedir. Çocukların sosyal davranışları arttıkça aşırı hareketli, korku-kaygı, dışlanma gibi davranışlarının azaldığı belirlenmiştir. Saldırgan çocuklar arkadaşlarıyla sürekli çatışma içinde olabilirler. Akranlarıyla olan ilişkilerini kendi yararlarına kullanmak çabasıındadırlar. Kendilerini kabadayılıkla benimsetmeye, üstünlük kurmaya çalışırlar. Amaçlarına erişemeyince, ya kavga eder ya da arkadaş değiştirmek zorunda kalırlar. Arkadaş kümelerinden dışa itildikçe daha hırçın ve kuşkulu olurlar (Yörükoğlu, 2010, s.90). Bu durumun sürekliliği ise akran ilişkilerini sosyal kabul noktasında etkilemekte ve çocuğu yalnızlığa itmektedir. Yalnız kalan çocuğunda daha çok dikkat çekmek için aşırı hareketli davranışlar gösterebilir. Yalnız kalan çocuğunda olumlu sosyal davranışlarında azalma olabileceği düşünülmektedir.

Literatüre bakıldığında Monks vd, (2002) 4-6 yaş anaokuluna devam eden çocukların saldırganlık ile ilgili rollerini (saldırgan, şiddete maruz kalan, şiddeti destekleyen, maruz kalanı savunan ve izleyici) incelediği araştırmada, saldırgan çocuklar sosyal açıdan reddedilmiş olarak bulunmuştur. Ayrıca Çalışkan ve Çınar (2010) akran desteği: öğrencilerin sınıf ortamı ve uygulama alanlarında birbirleriyle yardımlaşma durumlarını değerlendirmiştir. Sonuçta arkadaş grubu olan öğrencilerin, arkadaş grubu olmayan öğrencilere göre yardım puanları daha yüksek bulunmuştur. Bu araştırmalar araştırama sonuçlarını desteklemektedir.

Sosyal Davranışları ile Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ile asosyal ($r=0,300$; $p<0,05$), dışlanma ($r=0,528$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı davranışları ($r=0,355$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli ($r=0,458$; $p<0,05$) akran ilişkileri arasında pozitif yönde ancak orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocukların açık/fiziksel saldırganlık düzeyleri ile saldırgan akran ilişkileri ($r=0,758$; $p<0,05$) arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları artış gösterdikçe söz konusu akran ilişkilerinin de artış gösterdiği belirlenmiştir. Çocukların açık/fiziksel saldırganlık davranışları ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,470$; $p<0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların açık/fiziksel davranışları artış gösterdikçe sosyal davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocukların olumlu sosyal davranışları ile asosyal ($r=-0,399$; $p<0,05$), dışlanma ($r=-0,485$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı ($r=-0,406$; $p<0,05$), saldırgan ($r=-0,447$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli ($r=-0,386$; $p<0,05$) davranışları arasında negatif yönde ve orta düzeyde ilişkiler bulunduğu tespit edilmiştir. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların olumlu davranışları artış gösterdikçe asosyal, dışlanma, korkulu-kaygılı, saldırgan ve aşırı hareketli davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir. Çocukların olumlu sosyal davranışları ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışları arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır ($r=0,717$; $p<0,05$). Çocukların olumlu sosyal davranışları artış gösterdikçe başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarının da artış gösterdiği belirlenmiştir.

Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları ile dışlanma ($r=0,463$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı ($r=0,387$; $p<0,05$), saldırgan ($r=0,633$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli ($r=0,385$; $p<0,05$) akran ilişkileri arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ilişkiler olduğu saptanmıştır. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları artış gösterdikçe söz konusu akran davranışlarının da artış gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları ile asosyal ($r=0,223$; $p<0,05$) akran ilişkileri arasında ise pozitif yönde ancak düşük düzeyde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları ile başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışları arasında ise negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,337$; $p<0,05$). Başka bir ifadeyle çocukların ilişkisel saldırganlık sosyal davranışları artış gösterdikçe akranlarına yardım etmeyi amaçlayan sosyal davranışlarında azalma olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan çocukların depresif duygulanım sosyal davranışı ile asosyal ($r=0,398$; $p<0,05$), korkulu-kaygılı ($r=0,341$; $p<0,05$), dışlanma ($r=0,410$; $p<0,05$) akran ilişkileri arasında pozitif yönde ve orta düzeyde ilişkiler olduğu belirlenmiştir. Çocukların depresif duygulanım sosyal davranışı artış gösterdikçe asosyal, korkulu-kaygılı ve dışlanma akran ilişkilerinin de artış gösterme eğiliminde olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte çocukların depresif duygulanım sosyal davranışları ile saldırgan ($r=-0,264$; $p<0,05$) ve aşırı hareketli ($r=0,198$; $p<0,05$) davranış ilişkileri arasında pozitif yönde ancak düşük düzeyde ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Çocukların depresif duygulanım davranışları ile başkalarına yardımcı amaçlayan sosyal akran ilişkileri arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=-0,450$; $p<0,05$). Çocukların depresif duygulanım sosyal davranışları artış gösterdikçe akranlarına yönelik sosyal davranışlarının azalma gösterdiği tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranış ölçeği alt boyutlarından açık fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık davranışları arttıkça akran ilişkileri ölçeği alt boyutlarından asosyal, dışlanma, korku-kaygı ve aşırı hareketlilik davranışlarının da arttığı belirlenmiştir. Açık fiziksel saldırganlık, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygular azaldıkça ise başkalarına yardımcı amaçlayan davranışlar da artış görülmüştür. Olumlu sosyal davranışlar arttıkça başkalarına yardımcı amaçlayan davranışlarında arttığı görülmektedir. Çocukların saldırgan davranışlar sergilediklerinde akranlarıyla olan ilişkilerinin daha negatif olduğu görülmüştür. Çocukların saldırgan davranışlar gösterdikleri zaman akranlarını rahatsız ettikleri düşünülmektedir. Bu nedenle de akranlarıyla ilişki kurmakta zorlanabilecekleri öngörülmektedir.

Alan yazındaki benzer çalışmalara bakıldığında araştırmayı destekler niteliktedir. Sebanc (2003), yaptığı çalışmada üç-beş yaş arası çocukların arkadaşlık özelliklerini olumlu sosyal davranış ve saldırganlık davranışlarını temel alarak sınıflayarak belirlemiştir. Bu belirlemeye göre; olumlu sosyal davranışlarla arkadaşlık arasında olumlu bir ilişki olduğu, arkadaşlık çatışmalarının akran reddi ve açık saldırganlıkla da olumlu bir ilişkisi olduğu, arkadaş dışlaması ile saldırganlık arasında olumlu bir ilişki var iken, akran kabulü ile olumsuz bir ilişki olduğu görülmektedir. Schrepferman, Eby, Snyder ve Stropes, (2006), yaptıkları çalışmalarında akran ilişkileri ile depresyon arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlarda, okul öncesi dönemde akranlarla etkileşimin, çocukları ileriki yaşlarında depresyondan koruduğu belirlenmiştir. Akranlarla yakın ilişkilerin, destek, sosyal beceri gelişimi ve güven duygusunu sağladığı ortaya konulmuştur. Goldman ve Buysse (2007)

paylaşma ve yardımlaşma gibi olumlu sosyal etkileşimlerin erken çocukluktaki arkadaşlık ilişkilerinin göze çarpan, önemli tamamlayıcıları olduğunu belirtmektedir.

Başkalarına yardım etme davranışı çevrede kabul gören bir davranıştır. Bunun için de çocuk çevresindeki akranlarına yardım ettiği durumda çevresinden taktir göreceği düşünülürse, çocuğun olumlu sosyal davranışlarının artış göstereceği; saldırgan ve asosyal davranışları da daha az göstereceği öngörülmektedir. Akran ilişkileri, çocukların sosyal, bilişsel ve duygusal gelişimlerinde olumlu rol oynamakta, ayrıca uzun dönemde sosyal-davranışsal ve akademik performansı etkileyen güçlü belirleyiciler olmaktadır (Beyaztürk vd., 2007).

Tablo 38

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışları Ve Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiler

Ölçek	Değişken	Değerler	Sosyal davranış				Akran ilişkileri					
			1	2	3	4	1	2	3	4	5	6
Sosyal davranış	1. Açık/fiziksel saldırganlık	R	1	-,515**	,795**	,406**	,300**	,528**	,355**	,758**	-,470**	,458**
		P		,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
		N	415	415	415	415	415	415	415	415	415	415
	2. Olumlu sosyal davranış	R		1	-,407**	-,500**	-,399**	-,485**	-,406**	-,447**	,717**	-,386**
		P			,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
		N		415	415	415	415	415	415	415	415	415
	3.İlişkisel saldırganlık	R			1	,435**	,223**	,463**	,387**	,633**	-,337**	,385**
		P				,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
		N			415	415	415	415	415	415	415	415
	4.Depresif duygulanım	R				1	,398**	,341**	,410**	,264**	-,450**	,198**
		P					,000	,000	,000	,000	,000	,000
		N				415	415	415	415	415	415	415
Akran ilişkileri	1.Asosyal davranış	R					1	,644**	,498**	,339**	-,327**	,281**
		P						,000	,000	,000	,000	,000
		N					415	415	415	415	415	415
	2. Dışlanma	R						1	,491**	,539**	-,426**	,355**
		P							,000	,000	,000	,000
		N						415	415	415	415	415

	R	1	,465**	-,338**	,531**
3. Korkulu-kaygılı	P		,000	,000	,000
	N	415	415	415	415
4.Saldırgan	R		1	-,495**	,595**
davranış	P			,000	,000
	N		415	415	415
5.Başkalarına	R			1	-,360**
yardımı	P				,000
amaçlayan sosyal	N			415	415
davranış					
6.Aşırı	R				1
hareketli davranış	P				
	N				415

Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Karşılaştırmasına Yönelik Bulgular

Bu araştırmada Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla il merkezlerinde çocuk evlerinde yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocuklarının sosyal davranışları ile akran ilişkileri belirlenmiştir. Çocukların yaşadıkları yere göre sosyal davranışlarının ve akran ilişkilerinin anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin incelenmesi gerçekleştirilmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışları anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Okul öncesi dönem 5-6 yaş çocuklarının sosyal davranışlarının yaşadıkları yere göre hesaplanan betimsel istatistikler Tablo 39’da gösterilmiştir.

Tablo 39

Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranışlarına Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler

Sosyal Davranış Ölçeği	Kalma yeri	N	$\bar{X}$	SS
Açık/fiziksel saldırganlık	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	11,40	5,91
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	20,27	10,59
Olumlu sosyal davranış	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	27,01	5,86
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	21,55	5,94
İlişkisel saldırganlık	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	9,72	4,55
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	13,54	6,07
Depresif duygulanım	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	6,13	2,26
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	7,07	2,79

Tablo 39’da yer alan bilgiler incelendiğinde, çocukların yaşadıkları yere göre sosyal davranış puanı ortalamaları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin çocuk evlerinde yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranış puanı ortalaması 20,27 iken ailesiyle birlikte yaşayan çocukların açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranış puan ortalamasının 11,40 olduğu görülmektedir.

Çocukların açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım sosyal davranışlarının çocukların yaşadıkları yere göre anlamlı bir

değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) hesaplanmıştır.

MANOVA sonucunda hesaplanan Wilks' Lambda değeri incelendiğinde hesaplanan katsayısının 1'e yakın olduğu belirlenmiştir. Bu değer 0'a yaklaştıkça bağımsız değişkenin bağımlı değişkendeki açıklama miktarı artmakta; 1'e yaklaştıkça azalmaktadır. Wilks' Lambda değeri anlamlı bulunmuştur ($\lambda=0,822$; $F_{(1,469)}=25,313$; $p<0,05$; $\eta^2=0,178$). Söz konusu değerler incelendiğinde çocukların yaşadıkları yerin sosyal davranışlarına anlamlı bir açıklık getirdiği belirlenmiştir. Kısmi eta kare değeri incelendiğinde çocukların kaldıkları yerin sosyal davranış puanlarının %17,8'ini açıkladığı tespit edilmiştir.

Tablo 40

Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Sosyal Davranış Ortalama Puanlarına Göre Hesaplanan MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Bağımlı değişkenler	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Yaşanan yer	Açık/fiziksel saldırganlık	3880,186	1	3880,186	88,158	,000	,158
	Olumlu sosyal davranış	1471,436	1	1471,436	42,689	,000	,083
	İlişkisel saldırganlık	719,127	1	719,127	31,782	,000	,063
	Depresif duygulanım	44,169	1	44,169	8,177	,004	,017
Hata	Açık/fiziksel saldırganlık	20642,582	469	44,014			
	Olumlu sosyal davranış	16165,753	469	34,469			
	İlişkisel saldırganlık	10611,943	469	22,627			
	Depresif duygulanım	2533,199	469	5,401			
Toplam	Açık/fiziksel saldırganlık	97580,000	471				
	Olumlu sosyal davranış	345040,000	471				
	İlişkisel saldırganlık	60065,000	471				
	Depresif duygulanım	20904,000	471				

Tablo 40’da yer alan bilgiler incelendiğinde, çocukların yaşadıkları yerin açık/fiziksel saldırganlık ($F_{(1,471)}=88,158$; $p<0,05$; $\eta^2=0,158$), olumlu sosyal davranış ($F_{(1,471)}=42,689$; $p<0,05$; $\eta^2=0,083$), ilişkisel saldırganlık ($F_{(1,471)}=31,782$; $p<0,05$; $\eta^2=0,063$) ve depresif duygulanım ($F_{(1,471)}=8,177$; $p<0,05$; $\eta^2=0,017$) davranışları ile ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. Çocukların yaşadıkları yerin en çok açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışı üzerinde etkili olduğu (%16); en az da depresif duygulanım sosyal davranışı üzerinde etkili olduğu (%2) belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle çocukların yaşadıkları yere göre sosyal davranış alt ölçeklerinin tamamında anlamlı bir değişim olduğu tespit edilmiştir.

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilmesi amacıyla çoklu karşılaştırma LSD testi hesaplanmış ve hesaplama sonucunda çocuk evinde yaşayan çocukların

(20,27±10,59) ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre (11,40±5,91) açık/fiziksel saldırgan davranışlarının daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir. Anne ve babasıyla birlikte yaşayan çocukların (27,01±5,86) çocuk evlerinde yaşayan çocuklara göre (21,55±5,94) olumlu sosyal davranışlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çocuk evinde yaşayan çocukların (13,54±6,07) ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre (9,72±4,55) ilişkisel saldırganlık sosyal davranışlarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde çocuk evinde yaşayan çocukların (7,07±2,79) ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre (6,13±2,26) depresif duygulanım düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların saldırgan davranışları; ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre daha sık gösterdikleri belirlenmiştir. Ayrıca ailesiyle birlikte yaşayan çocukların olumlu sosyal davranışları çocuk evlerinde yaşayan çocuklara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Kurumda yaşayan çocukların ortak özelliklerine bakıldığında; çevreye karşı ilgisizlik, umursamazlık, zayıf girişkenlik, merak ve ilgilerde azalma, öğrenmeye karşı ilgisizlik, duygu kütlüğü, öğrenim ve meslek yaşamında başarısızlık, bireyler arası ilişkilerde uyumsuzluk ve güvensizlik, saldırganlık, kaçma, çalma gibi davranış bozuklukları ve diğer ruhsal sorunlar görülebilmektedir (Arnaz, 1983'ten aktaran Gülay & Akman, 2009, s. 97). Bu durumda çocukların sosyal davranışlarını etkilemektedir. Şimşek vd. (2008) tarafından yapılan çalışma, kurumlarda büyüyen çocukları temsil eden bir örnekte, ailesinin yanında büyüyen çocuklarla karşılaştırmalı olarak yürütülmüştür. Bu araştırmanın sonuçları kurum bakımının 6-18 yaşları arasındaki çocukların duygusal ve davranışsal gelişimini olumsuz yönde etkilediğini göstermiştir. Literatür bilgisi de bu bulguyu destekler niteliktedir. Kurum bakımında yetişen çocuklar duygusal uyarı eksikliği nedeni ile sosyal ilişkiler kuramamakta, ilgi gösterenlere karşı kuşkulu ve duyarsız davranmakta, mutsuz, içine kapanık ve depresif bir ruh hali göstermektedir. Onları seven ve güven duyabilecekleri bir modelden yoksun olduklarından diğer insanlara karşı sevgi göstermeyi öğrenmemekte ve insanlara sevgi bağı ile bağlanamamaktadırlar (Erkan , 1995; Yörükoğlu, 1998). Çocuk yuvalarında yapılan çalışmalarda; yuva çocuklarında aile yanında kalan çocuklara oranla davranış problemleri ve uyumsuzluk yüksek bulunmuştur (Kırpınar,1992).

Çalışmalarda da görüldüğü gibi kuruluş bakımında büyüyen çocuklarda saldırgan davranışların, olumlu sosyal davranışlara göre daha fazla görüldüğü belirtilmiştir. Bu durumun nedeni olarak, çocuğun küçük yaşta ailesinden ayrılmasının bağlanma sorunlarına neden olması ve bağlanma sorunlarının da saldırgan davranışları arttırdığı

düşünülmektedir. Çocuklardaki olumlu sosyal davranışların, çocuğa yönelik duyarlı, sıcak, anlayışlı, kabul edici, sorumluluk sahibi, koruyucu davranışlarla artırılabilirdiği belirlenmiştir. Ev ortamıyla ilişkili olan boşanma, anne-baba kaybı, sosyal davranışların onaylanmaması gibi durumlar da olumlu sosyal davranışların gelişimini etkileyebilmektedir (Hay & Pawlby, 2013). Olumlu sosyal davranışların büyük bir bölümü, aile içindeki öğrenmeye ve aile bireyleri tarafından sağlanan modellerin örnek alınmasına dayanmaktadır (Baran, 2005). Bu durum da olumlu sosyal davranışların büyük bir bölümünün, aile içindeki öğrenmeye ve aile bireylerinin örnek alınmasına dayandığı öngörülmektedir.

Çocuk evlerinde yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akranlarıyla olan ilişkileri anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Araştırma kapsamında hem çocuk evlerinde hem de ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem 5-6 yaş çocuklarının akranlarıyla olan ilişkilerinin yaşadıkları yere göre hesaplanan betimsel istatistikler Tablo 41’de gösterilmiştir.

Tablo 41

Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akranlarıyla Olan İlişkilerine Yönelik Hesaplanan Betimsel İstatistikler

Çocuk Davranış Ölçeği	Yaşanan yer	N	$\bar{X}$	SS
Asosyal davranış	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	2,32	2,91
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	5,09	3,66
Dışlanma	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	1,45	2,48
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	4,96	4,21
Korkulu-kaygılı	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	2,83	2,72
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	5,80	4,52
Saldırgan davranış	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	2,36	3,19
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	5,96	5,12
Sosyal davranış	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	13,17	4,97
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	9,79	5,20
Aşırı hareketli davranış	Ailesiyle birlikte yaşayan	415	2,47	2,34
	Çocuk evlerinde yaşayan	56	4,36	2,92

Tablo 41 incelendiğinde, çocuk evlerinde yaşayan ve ailesiyle yaşayan okul öncesi dönem çocuklarının akranlarıyla olan ilişki puanlarında farklılıklar olduğu görülmektedir. Örneğin çocuk evlerinde yaşayan çocukların akranlarıyla olan asosyal davranış puan ortalaması 5,09'dır. Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların ise asosyal davranış puanı ortalaması 2,32 olarak hesaplanmıştır.

Çocuklarının akranlarıyla olan ilişkilerinin çocukların yaşadıkları yere göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin saptanması amacıyla çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) hesaplanmıştır.

Hesaplanan Wilks' Lambdadeğerinin anlamlı olduğu tespit edilmiştir ($\lambda=0,835$; $F_{(1,469)}=15,283$; $p<0,05$; $\eta^2=0,165$). Hesaplanan değerler incelendiğinde çocukların yaşama şekillerinin akranlarıyla olan ilişkilerine anlamlı bir açıklık getirdiği saptanmıştır. Kısmi eta kare değeri incelendiğinde çocukların kaldıkları yerin akranlarıyla olan ilişki düzeylerinin %16,5'ine açıklık getirdiği belirlenmiştir.

Tablo 42

Çocuk Evlerinde Yaşayan Ve Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Akran İlişkileri Ortalama Puanlarına Göre Hesaplanan MANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Bağımlı değişkenler	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Yaşanılan yer	Asosyal	378,927	1	378,927	41,988	,000	,082
	Dışlanma	610,845	1	610,845	81,331	,000	,148
	Korku-kaygılı	435,898	1	435,898	48,779	,000	,094
	Saldırgan	642,194	1	642,194	53,297	,000	,102
	Sosyal	565,493	1	565,493	22,621	,000	,046
	Aşırı hareketli	175,744	1	175,744	30,189	,000	,060
Hata	Asosyal	4232,568	469	9,025			
	Dışlanma	3522,459	469	7,511			
	Korku-kaygılı	4191,032	469	8,936			
	Saldırgan	5651,148	469	12,049			
	Sosyal	11724,282	469	24,998			
	Aşırı hareketli	2730,231	469	5,821			
Toplam	Asosyal	7913,000	471				
	Dışlanma	5770,000	471				
	Korku-kaygılı	9404,000	471				
	Saldırgan	9948,000	471				
	Sosyal	89080,000	471				
	Aşırı hareketli	6325,000	471				

Tablo 42'deki bilgiler doğrultusunda çocukların akranlarıyla olan ilişkilerinde çocukların yaşadıkları yere göre asosyal ($F_{(1,471)}=41,988$; $p<0,05$; $\eta^2=0,082$), dışlanma ($F_{(1,471)}=81,331$; $p<0,05$; $\eta^2=0,148$), korkulu-kaygılı ($F_{(1,471)}=48,779$; $p<0,05$; $\eta^2=0,094$), saldırgan ($F_{(1,471)}=53,297$; $p<0,05$; $\eta^2=0,102$), başkalarına yardımı amaçlayan sosyal ($F_{(1,471)}=22,621$; $p<0,05$; $\eta^2=0,046$) ve aşırı hareketli ($F_{(1,471)}=30,189$; $p<0,05$; $\eta^2=0,060$) davranış ilişkileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çocukların yaşadıkları yerin akranlarıyla olan en çok dışlanma ilişkisi üzerinde etkili olduğu (%15) belirlenmiştir. Daha sonra sırasıyla saldırganlık (%10), korku-kaygılı (%9), asosyal (%8), aşırı hareketli (%6) ve başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranış (%5) ilişkilerine etki ettiği saptanmıştır. Başka bir ifadeyle çocukların yaşadıkları yere göre akran ilişkilerinin tamamında anlamlı bir değişim olduğu belirlenmiştir.

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edilmesi amacıyla çoklu karşılaştırma LSD testi hesaplanmıştır.

- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların ($5,09 \pm 3,66$) ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre ($2,32 \pm 2,91$) akranlarıyla olan asosyal ilişkilerinin daha yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların ($4,96 \pm 4,21$) akranlarıyla olan ilişkilerinde dışlanma davranışının ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre ($1,45 \pm 2,48$) daha yüksek olduğu belirlenmiştir.
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların ($5,80 \pm 4,52$) korkulu-kaygılı ilişkilerinin ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre ($2,83 \pm 2,72$) daha yüksek olduğu saptanmıştır.
- Çocukların akranlarıyla olan saldırganlık ilişkileri incelendiğinde; çocuk evlerinde yaşayan çocukların saldırganlık ilişkilerinin ($5,96 \pm 5,12$) ailesiyle yaşayan çocuklara göre ($2,36 \pm 3,19$) daha yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir.
- Ailesiyle yaşayan çocukların ($13,17 \pm 4,97$) çocuk evlerinde yaşayan çocuklara göre ($9,79 \pm 5,20$) başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranış düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların ($4,36 \pm 2,92$) ailesiyle birlikte yaşayan okul öncesi dönem çocuklarına göre ($2,47 \pm 2,34$) aşırı hareketli davranışlarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın sonucuna göre çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkileri ölçeği alt boyutlarından saldırganlık, aşırı hareketlilik, asosyal, korku-kaygı ve dışlanma davranışlarının ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışta ise ailesiyle birlikte yaşayan çocukların çocuk evlerinde yaşayan çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda çocukların akranlarıyla ilişkilerinde ailenin ve yaşadıkları çevrenin etkili olduğu düşünülmektedir.

Anne- baba, çocuğun sosyal etkileşime girdiği ilk kişilerdir. Bu sosyal etkileşimler çocuğun çok yönlü bireysel gelişiminde, kısa ve uzun süreli etkiler meydana getirmektedir. Yaşamın ilk yıllarındaki anne- baba- çocuk ilişkisinin niteliği ileriki yıllardaki davranış problemlerini, kişiler arası ilişkileri, bilişsel, sosyal becerileri etkileyebilmektedir (Andersson, 2005; Erwin, 1993). Ev ortamının genel özellikleri de çocukların akran

ilişkilerini etkileyebilmektedir. Örneğin, evdeki ortamın (ekonomik sıkıntılar, işsizlik, düşük gelir, boşanma, stres, şiddet gibi) akranların şiddetine maruz kalma, saldırganlık ile ilişkili olabildiği, bu çocukların çok az arkadaşına sahip oldukları belirlenmiştir (Rodkin & Hodges, 2003).

Alanda yapılan araştırmalara bakıldığında çalışmayı destekler niteliktedir. Bulut (1995) tarafından yapılan çalışma sonuçları yurttan kalan gençlerin sıkıntılarını arkadaşlarla konuşma ve hiç kimse ile konuşmama eğiliminin aile yanında kalan gençlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde Kolls (1997)'un yaptığı bir çalışmada, koruma altındaki adolesanların, akranlarının olumsuz değerlendirmeleri nedeniyle kendilerini etiketlenmiş hissetmeleri ve karşılıklı ilişkilerinde güven duygusu yaşamadıkları için yakın ilişki kurmaktan çekindikleri belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişimlerine ilişkin olarak birtakım ihtiyaçları bulunmakta ve kurumda yaşamaya başlamalarıyla birlikte çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunların başlıcaları; aileleri ile olan temel ilişkilerinin kesilmesi, geçici de olsa anne baba modellerinden yoksun kalmaları ve bu durumun ilerideki ruhsal gelişimlerini ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesidir. Akran grubu, kişilerin toplumsallaşmasında önemli unsurlardan birisidir. Çocuk evlerinde yaşayan, aileden uzak bir yaşam sürdürülmesinden dolayı, akran ilişkileri daha bir önem kazanmakta, adeta, ailenin eksikliğinden dolayı ortaya çıkan boşluğu doldurma işlevini görmektedir. Aileden uzak olan çocukların yaklaşık yarısının, sevinçlerini ve kederini paylaşabilecekleri bir arkadaşlık ortamından uzak olmalarından dolayı, kişilik problemleri yaşamaları, içine kapanık olmaları ve bir yönüyle de toplumdan soyutlanma durumunda olabilirler. Sevgiden ve ilgiden yoksun olarak büyüyen çocuk gelişim için gerekli olan deneyimleri kazanmada zorlanmakta ve çekingen, içine kapanık bir kişilik sergileyebilmektedir. Bu nedenle çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkilerinin ailesiyle birlikte yaşayan çocuklara göre daha düşük olduğu öngörülmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlar

Bu çalışma Kırıkkale, Afyonkarahisar, Muğla ve Konya örnekleminde çocuk evlerinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileriyle sosyal davranışlarını incelemek amacıyla yapılmıştır. Bu kapsamda araştırma 2014-2015 eğitim öğretim yılında Kırıkkale, Afyonkarahisar, Muğla ve Konya illerinin merkez ilçelerinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bağımsız anaokulları ve ilkokul bünyesindeki anasınıflarına devam eden ve aynı illerde bulunan Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Koordinasyon Merkezinin bünyesindeki çocuk evlerinde yaşayan 5-6 yaş çocuklarıyla yürütülmüştür.

Evrenden basit tesadüfi örneklem metodu ile çocuk evinde yaşayan 56 çocuk ile ailesiyle birlikte yaşayan 415 çocuk araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Araştırma da çocuk evlerinde yaşayan ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen iki ayrı “Çocuk Kişisel Bilgi Formu” , çocukların akran ilişkilerini belirlemek amacıyla “Çocuk Davranış Ölçeği” ve çocukların sosyal davranışlarını belirlemek amacıyla “Sosyal Davranış Ölçeği- Öğretmen Formu” kullanılmıştır. Veriler SPSS istatistik paket programı kullanılarak çözümlenmiş, ilişkisiz çözümlemelerde t test, Tek Yönlü Varyans Analiz (ANOVA) ve Kruskal Wallis testi ile analiz edilmiş olup; anlamlı çıkan farklılıklarda grup farklılıklarını inceleyebilmek amacıyla LSD tesi ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır. İlişkilerin hesaplanması için Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır. Çocukların yaşadıkları yere göre anlamlı bir değişiklik gösterip göstermediğinin tespit edilmesi amacıyla çok

değişkenli varyans analizi (MANOVA) hesaplanmıştır. Yapılan istatistikler de anlamlılık düzeyi olarak 0,05 seçilmiş ve $p < 0,05$ anlamlılık değeri belirlenmiştir.

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar ile İlgili Sonuçlar

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışlarına genel olarak bakıldığında sosyal davranışlardan çoğunlukla olumlu sosyal davranış gösterdikleri (%61,57) görülmüştür.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre sosyal davranışlarına bakıldığında çocukların cinsiyet ve koruma altına alınma yaşları değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, anne-babanın durumu, kurumda kalma süresi ve özel problem durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların akran ilişkilerine genel olarak bakıldığında çocuklar genel olarak aşırı hareketli davranış ilişkisi (%54,5) kurdukları saptanmıştır.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından asosyal, korku-kaygı, başkalarına yardımı amaçlayan davranış, aşırı hareketli davranışa bakıldığında cinsiyet ve koruma altına alınma yaşları değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, anne-babanın durumu, kurumda kalma süresi ve özel problem durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından dışlanma ve saldırgan davranışa bakıldığında cinsiyet ve koruma altına alınma yaşları, kurumda kalma süresi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, anne-babanın durumu ve özel problem durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranışlarıyla akran ilişkilerinin karşılaştırmasına yönelik sonuçlarda Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlardan açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, depresif ve ilişkisel saldırganlık davranışları ile Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından asosyal ve korkulu-kaygılı davranışlar, dışlanma,

saldırgan davranışları, aşırı hareketli davranışlar ve başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocuklar ile İlgili Sonuçlar

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışlarına genel olarak bakıldığında en fazla olumlu sosyal davranış (%77,17) gösterdiği belirlenmiştir. Daha sonra çocukların sırasıyla depresif duygulanım, ilişkisel saldırganlık ve açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışlarını gösterdikleri tespit edilmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlarından açık fiziksel saldırganlık davranışına bakıldığında çocukların cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık görülmüştür. Kardeş sayısı, doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumundaki yılı, annenin eğitim durumu, babanın eğitim durumu ve annenin çalışma durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Sosyal Davranış Ölçeğinin alt boyutlarından depresif duygulanım ve ilişkisel saldırganlık davranışlarına bakıldığında çocukların cinsiyet değişkenine göre istatistiksel açıdan farklılık tespit edilmiştir. Olumlu sosyal davranış alt boyutuna bakıldığında okul öncesi eğitim kurumundaki yılı ve babanın eğitim durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkilerine genel olarak bakıldığında çocuklar genel olarak başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranış (%65,85) gösterdiği saptanmıştır.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların demografik özelliklerine göre Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından başkalarına yardımı amaçlayan davranış alt boyutuna bakıldığında cinsiyet, kardeş sayısı, okul öncesi eğitim kurumundaki yılı, babanın eğitim düzeyi değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Doğum sırası, okul öncesi eğitim kurumuna devam etme durumu, annenin eğitim durumu ve annenin çalışma durumu değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Aşırı hareketlilik davranışına bakıldığında cinsiyet, kardeş sayısı ve okul öncesi eğitim kurumunda ki yılı değişkenlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermektedir. Saldırganlık ve korku-kaygı alt boyutunda cinsiyet, asosyal davranış alt

boyutta ise doğum sırası değişkeninde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir.

Ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışlarıyla akran ilişkilerinin karşılaştırmasına yönelik sonuçlarda Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlardan açlık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, depresif ve ilişkisel saldırganlık davranışları ile Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından asosyal ve korkulu-kaygılı davranışlar, dışlanma, saldırgan davranışları, aşırı hareketli davranışlar ve başkalarına yardımı amaçlayan sosyal davranışlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Çocuk Evlerinde Yaşayan Çocuklar ile Ailesiyle Birlikte Yaşayan Çocukların Karşılaştırılmasıyla İlgili Sonuçlar

Çocuk evlerin de yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların sosyal davranışlarının karşılaştırılmasında Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlarından açık/fiziksel saldırganlık, olumlu sosyal davranış, ilişkisel saldırganlık ve depresif duygulanım davranışları ile ilişki içinde olduğu belirlenmiştir. Diğer bir anlatımla çocukların yaşadıkları yere göre Sosyal Davranış Ölçeği alt boyutlarının tamamında anlamlı bir değişim olduğu tespit edilmiştir. Çocukların yaşadıkları yerin en çok açık/fiziksel saldırganlık sosyal davranışı üzerinde etkili olduğu (%16); en az da depresif duygulanım sosyal davranışı üzerinde etkili olduğu (%2) belirlenmiştir.

Çocuk evinde yaşayan çocuklar ile ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkilerinin karşılaştırılmasında Çocuk Davranış Ölçeği alt boyutlarından asosyal, dışlanma, korkulu-kaygılı, saldırgan, başkalarına yardımı amaçlayan sosyal ve aşırı hareketli davranış ilişkileri üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Çocukların yaşadıkları yerin akranlarıyla olan en çok dışlanma ilişkisi üzerinde etkili olduğu (%15) belirlenmiştir. Daha sonra sırasıyla saldırganlık (%10), korku-kaygılı (%9), asosyal (%8), aşırı hareketli (%6) ve başkalarının yardımını amaçlayan sosyal davranış (%5) ilişkilerine etki ettiği saptanmıştır. Başka bir ifadeyle çocukların yaşadıkları yere göre akran ilişkilerinin tamamında anlamlı bir değişim olduğu belirlenmiştir.

Öneriler

Araştırma sonucuna göre çocukların aileleriyle birlikte yaşamalarının sosyal davranışlarına ve akran ilişkilerine olumlu yönde etkisi olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

- Bu çalışmada çocuk evlerinde ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların, sosyal davranışları ve akran ilişkileri incelenerek karşılaştırılmıştır. Bu çocukların diğer gelişim alanlarına yönelik araştırmalarda yapılabilir.
- Bu araştırma, Kırıkkale, Konya, Afyonkarahisar ve Muğla örnekleminde yapılmıştır. Türkiye'nin farklı illerinde de çocuk evlerinde yaşayan çocukların ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların akran ilişkileri ve sosyal davranışları incelenebilir.
- Konuyla ilgili çalışmalar uzun süreçli olarak planlanıp, boylamsal açıdan akran ilişkisi ve sosyal davranış ilişkisi incelenebilir.
- Korunmaya muhtaç çocukların yaşadıkları yere göre akran ilişkileri ve sosyal davranışları incelenerek, çocukların yaşamları için uygun ortam belirlenebilir.
- Çocuk evlerinde yaşayan çocukların sosyal davranış ve akran ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik programlar uygulanabilir.
- Anne-babasıyla birlikte yaşayan çocuklar anne ve babalarını model aldığı gibi çocuk evinde yaşayan çocuklar da bakımlarını üstlenen kişileri model almaktadırlar. Bu nedenle çocukların bakımını üstlenen kişilere ve öğretmenlerine yönelik hizmet içi eğitim programları uygulanabilir.
- Okullarda sosyal beceri programlarının çocuklar üzerindeki etkisi ve yeterliliğine yönelik çalışmalar yapılabilir. Böylelikle özellikle sosyal davranışların hızlı geliştiği okul öncesi dönemdeki çocuklara bu alanlarda verilmek üzere yeni eğitim programları düzenlenebilir.
- Öğretmenler çocukların ihtiyaçları doğrultusunda grup toplantıları ve konferanslar düzenleyerek aileleri bilgilendirebilir ve çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurmaları için destekleyebilir.

KAYNAKLAR

- Adler, A. (2010). Yaşamın anlamı. (H.İlhan, Çev.). Ankara: Alter
- Ahmetoğlu, E. (2004). *Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2014). Çocuk hizmetleri mevzuatı.
<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/mevzuat/yonetmelikler> sayfasından erişilmiştir.
- Akman, B. Yükselen, A.İ. & Uyanık, G. (2000). *Okul öncesinde matematik etkinlikleri*. İstanbul: Epsilon.
- Alisinanoğlu, F. & Kesicioğlu, O.S. (2010). *Okulöncesi dönem çocuklarının davranış sorunlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Giresun ili Örneği)*. Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi, 3 (1), 93-110.
- Alisinanoğlu F. & Özbey S. (2011). *Okul öncesi dönemde sosyal beceri ve problem davranış eğitimi program örnekleri*. İstanbul: Morpa.
- Aral, N. Can Yaşar, M., & Kandır, A. (2002). *Okulöncesi eğitim ve okul öncesi eğitim programı*. İstanbul: Ya-Pa
- Ataman, A. (2004). *Gelişim ve öğrenme*. Ankara: Gündüz.
- Avcıoğlu, H. (2005). *Etkinliklerle sosyal beceri öğretimi*. Ankara: Kök.
- Aydın, O. & Aydın, B. H. (1999). “Okul öncesi çocuğun gelişim özellikleri”, Marmara Üniversitesi Anaokulu / Anasınıfı Öğretmeni El Kitabı. İstanbul: Ya-Pa.
- Bacanlı, H. (2001). *Sosyal Beceri Eğitimi*. Ankara: Nobel.
- Bacanlı, H. & Erdoğan, F. (2003). *Matson çocuklarda sosyal beceri değerlendirme ölçeğinin (MESSY) Türkçeye uyarlanması*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi, 3 (2).

- Baran, G. (2005). *Dört-beş yaş çocuklarının sosyal davranışlarının ve aile ortamlarının incelenmesi*. Çağdaş Eğitim Dergisi, (321).
- Bayhan, S.P. & Artan, İ. (2004). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa.
- Berument K. S. (2007). *0-6 yaş sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu yetiştirme yurtları çocuklarında bilişsel, dil ve sosyal duygusal gelişimini destekleme*. Proje No:105 K 045
- Beyazkürk, D., Anlıak, Ş. & Dinçer, Ç. (2007). *Çocuklukta akran ilişkileri ve arkadaşlık*. Ankara: Anı.
- Bıyıklı, L. (1995). *Korunmaya muhtaç çocuklar ve s. o. s. çocuk köyleri*. Özel Eğitim Dergisi, 1995 2 (I). 3 – 10
- Bierman, K. L. (2005). *Peer rejection. Developmental processes and intervention strategies*. USA: The Guilford Press.
- Blair,S., Wenk, G.A. & Hardesty, C. (1994). *Marital quality and paternal involvement: Interconnections of men's spousal and parental roles*. Journal of Men's Studies, 221-237
- Bomb, P. (2005). *Social Skills And Siblings In India*. Master Thesis, Columbia: Missouri University.
- Bradley, K. D. (2001). *Group entry strategies as socially excluded children as a function of sex, ethnicity, and sociometric status*. Unpublished Doctoral Thesis, The University of Texas, USA.
- Bulut, I. (1995). *Korunmaya muhtaç gençlerin sosyal grup çalışması gereksinimi*. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 2 (2), 70-75
- Cebeci S.C.T. (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Chang, L., Lei, L., Kit-Li, K., Liu, H., Guo, B., Wang, Y. & Fung, K. Y. (2005). *Peer Acceptance and Self Perceptions of Verbal and Behavioral Aggression and Social Withdrawal*. International Journal of Behavioral Development, 29 (1), 48.
- Christensen, L., Young, K. R. & Marchant, M. (2007). *Behavioral Intervention Planing:Increasing Appropriate Behaviour of Socially Withdrawn Students*., Education and Treatment of Children, 30 (4), 81-103.

- Coolahan, K.C., Fantuzzo, J., Mendez, J., & McDermott, P. (2000). *Preschool peer interactions and readiness to learn: Relationships between classroom peer play and learning behaviors and conduct*. Journal of Educational Psychology, 92, 458-465.
- Crick, N., Casas, J. & Mosher, M. (1997). *Relation And Overt Aggression in Preschool*. Developmental Psychology, 33(4), 579-588.
- Crossman, L. (2009). *Peer relation supporting children to develop friendships*. Centre of Excellence for Early Childhood Development. (s.12-13)
- Çetin, F., Alpa Bilbay, A., & Kaymak, D. A. (2003). *Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler*. (s.65-72). İstanbul: Epsilon.
- Çetin, F., Bilbay, A. & Kaymak, D. (2002). *Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler grup eğitimi*. Ankara: Epsilon.
- Çılga, İ. (1989). *Korunmaya muhtaç gençlerin sorunları ve yetiştirme yurtları*, T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Gençlik Hizmetleri Daire Başkanlığı.
- Çiftçi, İ. & Sucuoğlu, B. (2009). *Bilişsel Süreç Yaklaşımıyla Sosyal Beceri Öğretimi*. Ankara: Kök.
- Çimen, N. (2009). *Okul öncesi eğitimi programı'nda altı yaş grubu çocukların sosyal becerilerinin gerçekleşme düzeyi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- David, K. M. (2004). *Interparental conflict and preschoolers' naturally-occurring peer interaction: The moderating effects of child temperament and gender*. Unpublished Doctoral Thesis, University of Oclahoma, USA.
- Doherty WJ, Kouneski EF & Erickson MF. (1998). *Responsible fathering: an overview and conceptual framework*. Journal of Marriage and Family. 60: 277-292.
- Dudson F. (2000), *Baba Gibi Yar Olmaz*, 3. Baskı. (s.18-19). İstanbul: Özgür.
- Dursun, A. (2010). *Okulöncesi dönemdeki çocukların davranış problemleriyle anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Eckerman, C. O., & Peterman, K. (2004). Peers and infant social/communicative development. G. Brenner, & A. Fogel (Eds.), *Blackwell Handbook of Infant Development*. USA: Blackwell Publishing.
- Elkin, F. (1995). *Çocuk ve toplum çocuğun toplumlaşması*. (N. Güngören, Çev.). Ankara: Gündoğan.
- Elmacioğlu T. (2012), *Başarıda aile faktörü*. 2. Baskı. (s.68) İstanbul: Yediveren.
- Ercan, E. S. & Aydın, C. (2000). *Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu*. İstanbul:Gendas.
- Ersoy, Ö. & Avcı, N. (2000). *Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri: özel eğitim*. İstanbul: Ya-Pa.
- Erten, H. (2012).*Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının, sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasında ki ilişkilerin izlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Denizli.
- Erürker, B. (2007). *Aileye ve parçalanmış aileye sahip 5–6 yaş çocuklarının bilişsel işlevlerinin karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji, İnsan Bilimleri ve Felsefe Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Erwin, P. (2000).*Çocuklukta ve ergenlikte arkadaşlık*. (O. Akınhay, Çev). İstanbul: Alfa.
- Erwin, P. (1993). *Friendship and peer relations in children*. New York: John Wiley & Sons Publishers.
- Farrell, A. M. (2010). *Social competence and its relationship to peer preference in preschoolers*. Master Tezi, Graduate School of Arts and Sciences Brandeis University Waltham. Massachusetts.
- Feldman, P. S. (2005). *Development across the life span*. (3 th. edition). USA: Peerson Education Ltd. Prentice Hall.
- Frazier, S. L. (2000). *Child and adolescent anxiety: longitudinal relations with family characteristics, peer social status, and social cognitions, and contrasts with aggressive children*. Unpublished Doctoral Thesis. Indiana University, USA.
- Gander, M. & Gardiner, H. (2001). *Çocuk ve ergen gelişimi* (Çeviren: Ali Dönmez vd.) (4. Baskı). Ankara: İmge.
- Gizir, Z. (2002). *Anaokuluna devam eden 4-5 yaş çocuklarında sosyal davranışların incelenmesi ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Goldman, B. D. & Buysse, V. (2007). Friendship in very young children. O.N. Saracho & Spodek B. (Ed.) *Contemporary perspectives on socialization and social development in early childhood education* (s. 165-192). Charlotte: Information Age Publishing.
- Gülay, H. (2008). *5-6 yaş çocuklarına yönelik akran ilişkileri ölçeklerinin geçerlilik güvenilirlik çalışmaları ve akran ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gülay, H. & Akman, B. (2008) *A comparison of social skills of 6-year old unprotected children and 6-year old children living with their family*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt 11 Sayı 19 Haziran 2008 , s.23-39
- Gülay, H. & Akman, B. (2009). *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Beceriler*.(s.95) Ankara: Pegem Akademi.
- Gülay, H. (2009a). *5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenler*. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi 6(1). 104-121.
- Gülay, H. (2009b). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 12(22).
- Gülay, H. (2010). *Okulöncesi Dönemde Akran ilişkileri* (1. Baskı).(s.163-164) Ankara: Pegem Akademi.
- Gülay, H. (2011). *Effects of peer relationships and gender on turkish children's language skills*. Social Behaviour and Personality, 7, 39, 979-992.
- Gültekin, S. E. (2008). *5 yaş çocuklarının sosyal becerilerinin bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Gürşimşek, I. (2003). *Okul öncesi eğitime aile katılımı ve psikososyal gelişim*. Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 3(1), 125-144.
- Hay, D.F. & Pawlby, S. (2003). *Prosocial development in relation to children's and mothers' psychological problems*. Child Development, 74 (5), 1314-1327.
- Chadwick, A ,Hay, D. F. & Payne A. (2004). *Peer relations in childhood*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45, (1), 84-108.
- Hendrix, H. & Hunt, H. (2001). *Ailede iyileştirici sevgi*. İstanbul: Kaknüs.

- Helsen, M., Vollebergh, W. & Meeus, W. (2000). *Social Support from Parents and Friends and Emotional Problems in Adolescence*. Journal of Youth and Adolescence. 29 (3), 319-335.
- Hughes, C., White, A., Sharpen, J. & Dunn, J. (2000). *Antisocial, angry, and unsympathetic: "hard-to-manage" preschoolers' peer problems and possible cognitive influences*, Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41 (2), 169-179.
- Jarette, C. (2013), *30 saniyede psikoloji*, Çin : Caretta.
- Kaler, S.R. & Freeman, B.J. (1994). *Analyses of environmental deprivation: cognitive and social development in romanian orphans*. Child Psychology and Psychiatry. 34 (4): 769-781
- Kapıkıran, N. A., İvrendi, A. B. & Adak, A. (2005). *Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri: durum saptaması*. Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi. 19 (3). 1-8.
- Karayılmaz, D. (2008). *Anasınıfına devam eden çocukların duygusal zeka ve sosyal uyum becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Keil V & Price JM (2006) *Externalizing behavior disorders in child welfare settings: Definition, prevalence, and implications for assessment and treatments*. Child Youth Serv Rev, 28, 761-779.
- Keown, L. J. (2000). *Parent-child relationship, peer functioning and preschool hyperactivity* (Unpublished Phd. Thesis), The University Of Auckland, USA.
- Kernan, M. & Singer, E. (2013). *Erken çocuklu eğitim ve bakımında akran ilişkileri* (C. Tüfekçi & Ü.Deniz, Çev.) (s.3-4). Ankara: Nobel.
- Kıncal, R. Y. (2003). *Aile ve eğitim*, Eğitim Dergisi, 5, 63-65.
- Kırpınar İ. (1992). *Erzurum çocuk yuvasında kalan ilkokul çağındaki çocuklarda ruhsal uyum taraması*. Türk Psikiyatri Dergisi , 3(2): 61-5
- Kools, S. M. (1997). *Adolescent identity development in foster care*. Family Relations, 46(3), 271-273
- Kostelnik, M. J, Whirena, P. Sodermana, K. Stein, L. & Gregory, K. (2002). *Guiding children 's social development*. NY: Delmar Thomson Learning.

- Koşay, A. (2013). *Çocuk yuvasında ve çocuk evinde kalan korunmaya muhtaç çocuklar ile ailesi yanında yaşayan çocukların sosyal becerilerinin karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Küçükkaragöz, H. (2004). *Bilişsel gelişim ve dil gelişimi. Gelişim ve öğrenme psikolojisi* (Edt: Binnur Yeşilyaprak). Ankara: Pegem A.
- Ladd, G.W. (2006). *Peer rejection, aggressive or withdrawn behavior and psychological maladjustment from ages 5 to12: an examination of four predictive model*, Child Development, 77 (4), 882-846
- Lindsey, E.W.(2002). *Prescholl children's friendships and peer acceptance: Links to social competence*.volume 32 (3).Texas Tech Universty.
- Lindsey, E. W. (2002). *Preschool children's friendships and peer acceptance: Links to social competence*. Child Study Journal, Vol. 32(3), 145–150.
- Lindsey, E. W. & Colwell, M. J. (2003). *Preschooler's emotional competence links to pretend and physical play*. Child Study Journal, 1, 33, 39-53.
- Maccoby, E. E. (2000). *Parenting and its effects on children: on reading and misreading behavior genetics*. Annual Review of Psychology
- Maclean, Kim. (2003), “*The Impact of Institutionalization*”, *Development and Psychopathology*, Vo.:15, pp.853-884. SMYKE, T. Anna, Sebastian F. Koga, Dana E. Johnson, Nathan E. Fox, Peter J.
- Maguire, M.C. & Dunn, J. (1997). *Friendships in Early Childhood, and Social Understanding*. *International journal of behavioral develoment*, 1997, 21 (4), 669–686.
- Manaster, E. & Jobe, M. (2012). *Supporting preschoolers' positive peer relationships*. Young Children .November,13-15.
- Marshall, Charles A. Nelson, Charles H. Zeanah & BEIP Core Group. (2007). *The caregiving context in institution reared and family reared infants and toddlers in romania*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, Vo.:48, No:2, 210-218.
- Mavi Dervişoğlu, C. (2007). *Okul öncesi kurumlarına devam eden 6 yaş çocuklarının, sosyal becerilerini ve problem davranışlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

- McCabe, P. C., & Marshall, D. J. (2006). *Measuring the social competence of Npreschool children with specific language impairment: Correspondence among informat ratings and behavioral observations*. Topics in Early Childhood Special Education, 26, (4), 234-137
- McComas, J. J., Johnson, L., & Symons, F. J. (2005). *Teacher and peer responsivity to prosocial behaviour og high aggressors in preschool*. Educational Psychology, 25, (2-3), 223-231.
- McGuirk, E.M. & Pettijohn II, T.F. (2008). *Birth order and romantic relationship styles and attitudes in college students*. North American Journal of Psychology, 10(1):37-52.
- MEB (2006). *Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Merrell, K. W. (2003). *Preschool and kindergarten behavior scales. second edition. examiner's manual*. Pro-ed. An International Publesher.
- MUSSEN, P.N, CONGER, J.J & KAGAN, J. (1990). *Child development and personality*. Sevenfhedit London Harper Collins Publishers. 249.
- Musun-Miller, L. (1993). *Social acceptance and social problem solving in preschool children*, Journal of Applied Developmental Psychology, 14, 59-70.
- Nelms BC. (2004). *Fathering: supporting and celebrating it*. J Pediatr Health Care, 18: 113 114
- Ogelman,H. & Sarıkaya, H. (2013). *Okul öncesi eğitim almış çocukların akran ilişkileri değişkenlerinin 5 ve 6 yaşta incelenmesi: iki yıl boylamsal çalışma*. International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8 Summer 2013, 1859-1871, Ankara.
- Oruç, Ç.A. (2008). *6 yaş çocuklarında sosyal yeterliliğin, akran ilişkilerinin ve sosyal bilgi işleme sürecinin değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Özabacı, N. (2006). *Çocukların sosyal becerileri ile ebeveynlerin sosyal becerileri arasındaki ilişki üzerine bir araştırma*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (1), 163–179.

- Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve anasınıfı davranış ölçeğinin (PKBS-2) geçerlik güvenirlik çalışması ve destekleyici eğitim programının etkisinin incelenmesi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Özdemir, N., Sefer & Türkdoğan (2008) . *Bir sosyal sorumluluk projesi örneği: korunmaya muhtaç çocuklar*. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi Aralık 2008 Cilt: 32 No:2, 283–305
- Özmen, D. (2013). *5-6 yaş grubu çocukların akran ilişkilerinin sosyal problem çözme becerisi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Paquette, D. Bolte, C., Dubeau, D., & Bouchard, C. (2000). *A new typology of fathering: Defining and associated variables*. Infant and Child Development, 213-230
- Parke, R. D., Simpkins, S. D., McDowell, D. J., Kim, M., Killian, C., Dennis, J., Flyr, M. L., Wild, M., & Rah, Y. (2004). Relative contributions of families and pers to children's social development. P. K. Smith, & C. H. Hart (Eds.) *Blackwell handbook of childhood social development*. (s. 156-177). USA Blackwell Publishing.
- Pekdoğan, S. (2011). *Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden Beş-Altı Yaş Çocuklardaki Sosyal Becerilerin Bazı Özellikler Açısından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Pettit, G.S, Laird, R.D., Dodge, K.A., Bates, J.E. & Criss, M.M.(2001). *Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence*. Child Dev. 72: 583-598.
- Pırtık, Ş. (2013). *Boşanmış ve tam aileden gelen okul öncesi çocukların sosyal beceri ve akran tepkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi*. Yüksek Lisan Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Polenski, T. A. (2001). *Child characteristics and relations in the family as predictors of peer relationships* (Unpublished Doctoral Thesis), University Of Pittsburg, USA.
- Rodkin, P. C., & Hodges, E. V. E. (2003). *Bullies and victims in the peer ecology: Four questions for psychologists ans school professionals*. School Psychology Review, 32, (3), 384-400.
- Roth Ledley, D., & Heimberg, R. (2006). *Cognitive vulnerability to social anxiety*. Journal of Social and Clinical Psychology, 25, (7), 755-778.

- Sarı, E. (2007). *Anasınıfına devam eden beş – altı yaş grubu çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının çocuğun sosyal uyum ve becerilerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara
- Schneyer, J. (2007). *The role of sibling relationships in the development of social . Abilities Clemson University – Psychology*.
- Schrepferman, L. M., Eby, J., Snyder, J., & Stropes, J. (2006). *Early affiliation and social engagement with peers: Prospective risk and protective factors for childhood depressive behaviors*. Journal of Emotional and Behavioral Disorders, 14, (1), 61.
- Sebanc, A. (2003). *The Friendship Features of Preschool Children: Links with Prosocial Behavior and Aggression*. Social Development. 12 (2), 249-268.
- Sebanc, A. M., Pierce, S. L., Cheatman, C. L., & Gunnar, M. R. (2003). *Gendered social worlds in preschool: Dominance, peer acceptance and assertive social skills in boys' and girls' peer groups*. Social Development, 12, (1), 91-105.
- Sevgi Usta S. (1996), *Türk Hukukunda Çocuğun Koruyucu Aile (Kişi) Yanına Yerleştirilmesi*. İstanbul: Filiz.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*. (10. Baskı). İstanbul: Güzem Can.
- SHÇEK (2011). *Kurumu İç Denetim Birimi Başkanlığı'nın yapmış olduğu İngiltere-İskoçya Çalışma Ziyareti Raporu*.Ankara.
- Sloutsky, M. Vladimir. (1997). *Institutional care and developmental outcomes of 6 and 7 year old children: a contextual perspective*. International Journal of Behavioral Development, Vo.:20, No:1, pp.131-151.
- Smetana, J. G. (1999). *The role of parents in moral development: a social domain analysis*. Journal of Moral Education, 28(3): 311-321
- Smith, P. K., Cowie, H., & Blades, M. (2005). *Understanding children's development*. (fourth edition). USA: Blackwell Publishing.
- Song, S.Y. (2006). *The role of protective peers and positive peer relationships in scholl bullying: How Can Peers Help*
- Sosyal,Ş. (2004). *Kurum bakımı ve çocuk ruh sağlığı: bire bir iletişimin önemi*. 3P Dergisi. Mart 2004:12:(1);38-43

- Szewczyk- Sokolowski, M., Bost, K. K., & Wainwright, A. B. (2005). *Attachment, temperament and preschool children's peer acceptance*. Social Development, 14, (3), 379-397.
- Şahinoğlu, N. (2010). *Tükenmişlik sendromu ile mizaç ve karakter boyutları arasındaki ilişkiler*. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Şen, M. & Arı, M. (2001). *Okulöncesi sosyal davranış ölçeği-öğretmen formu'nun geçerlilik ve güvenirlik çalışması*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, yıl: 2011, cilt: 44, sayı: 2, 1-28.
- Şendil, G. & Kızıldağ, Ö.(2005). *Evlilik çatışması ve çocuk*. İstanbul: Kültür.
- Şenocak, H. (2006). *Korunmaya muhtaç çocuklara sağlanan bakım yöntemleri*. Sosyal İyaset Konferansları Dergisi. Sayı 51 (2006/2).
- Şimşek, Z., Erol,E.,Öztop, D. & Özer Özcan Ö. (2008). *Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma*. Türk Psikiyatri Dergisi. 2008; 19(3); 235-246
- Tabak, N. (2007). *İlköğretim 1.kademede davranış sorunları olan çocukların anne-baba tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Tezel Şahin, F. & Özbey, S. (2009), *Okul öncesi eğitim programında uygulanan aile katılım çalışmalarında baba katılımının yeri ve önemi*. Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi, 5(17), 30-40
- Topaloğlu, A. Ö. (2013). *Etkilik temelli sosyal beceri eğitiminin çocukların akran ilişkilerine etkisi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Uğur, H. (1998). *Anasınıfı eğitiminin sosyalleşmedeki rolü ve öğrencileri sosyalleştirme açısından özel ve devlet anasınıflarının karşılaştırılması*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Uluysurt F. (2012). *Bazı değişkenlere göre okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5 – 6 yaş grubu çocuklarının akran ilişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Ummanel, A. (2007). *Okul öncesi çocuklarda akran kabulünün çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri enstitüsü, Ankara.
- Uz Baş, A. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda okuyan öğrencilerin sosyal becerileri ve okul uyumu ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Walker, S. (2004). *Teacher reports of social behavior and peer acceptance in early childhood: Sex and social status differences*. Child Study Journal, 34, (1), 13- 28.
- Yavuzer, H. (1994). *Çocuk psikolojisi*. (10. Basım). İstanbul: Remzi.
- Yavuzer, H. (2002). *Doğum öncesinden ergenlik sonuna çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Yavuzer H. (2007), *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi.
- Zembat R. & Unutkan, P. Ö. (2001). *Okul öncesi dönemde çocuğun sosyalleşmesinde ailenin yeri (aile katılım programı uygulama örnekleriyle)* İstanbul: Ya-Pa.